EYLÜL 2020 • YIL: 3 • SAYI: 28 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

- Felsefeyi Sevmeye Başladığımız Günler
  AFŞAR TİMUÇİN
- Postmodern Felsefenin Topluma Ne Zararı Olmuştur?
  TAYLAN KARA
- I. Justinien, Ayasofya ve Corpus Juris Civilis
  TANER TİMUR
- Dizici Masallarına Karşı Bilimsel Osmanlı Tarihine Giriş
  YALÇIN KÜÇÜK
- Heide Deyişleri
  HAYRETTİN ÖKÇESİZ
- Sanatsal Açılımlarıyla Kişilik Sorunu
  ALİ TİMUÇİN
- Küçük Bukowski Sözlüğü'ne Önsöz
  DR. ULVİ ÖZDEMİR
- Sınıfsal Nefretin Romanı Canistan
  HALİL ŞAHAN
- Nâzım Hikmet'in Şiirinde İnsan
  B. SADIK ALBAYRAK

TAYLAN KARA

"KİTLESEL ZİHİN DOLANDIRICILIĞINI" ORTAYA ÇIKARTMAYA DEVAM EDİYOR!

YENİ ÇIKTI

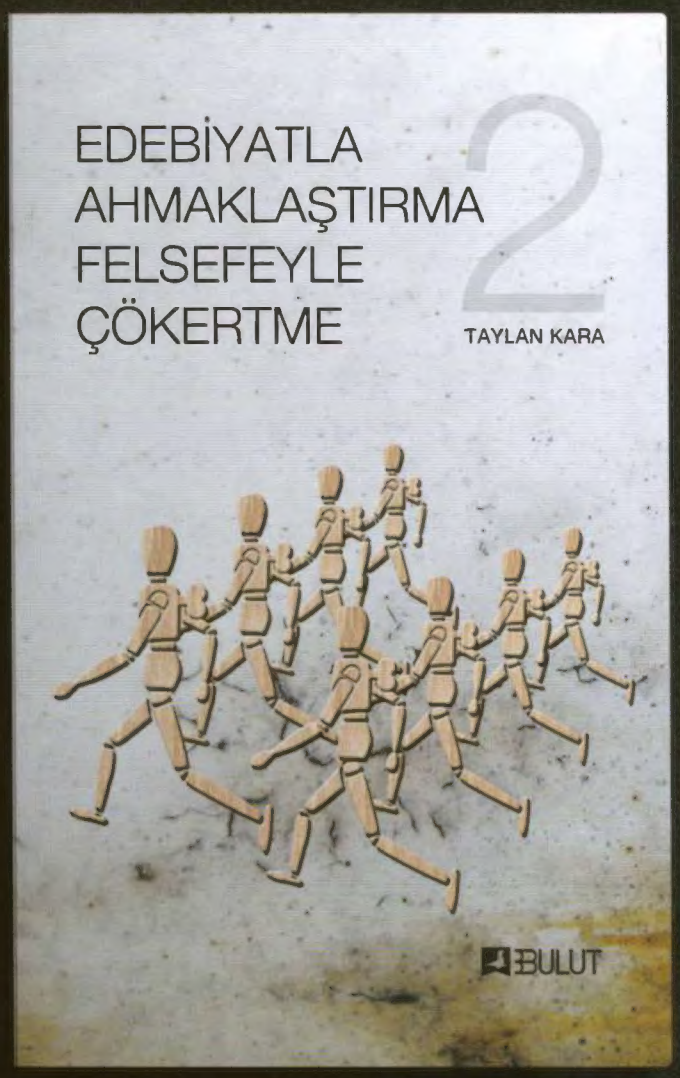

Bu çağda ahmaklaştırma,
sadece topluma sistematik olarak dayatılan bir uygulama değil aynı zamanda bir endüstridir.
Ahmaklaştırma sosyal ve kültürel bir olgu olduğu kadar iktisadi bir olgudur.
Artık baskın olan edebiyat insansız ve maddesiz bir edebiyattır.
Sokaktan, fabrikadan, okuldan, yaşamdan kovulmuş olan akıl kitaplardan, entelektüel alandan,
zihinlerden de kovulmak istenmektedir; bu da edebiyat ve felsefeyle yapılmaktadır.
Piyasa edebiyatı ve topluma sistematik olarak aşılanan felsefe,
kitlesel bir "zihin dolandırıcılığı"dır.

BULUT
www.bulutyayin.com

Bulut Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Osmanağa Mah. Yoğurtçu Parkı Caddesi Yonca Apartmanı 64/2 Kadıköy – İstanbul
Tel: 0216. 330 59 24 – 414 21 75 **Faks:** 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@gmail.com

Facebook: bulutyayin/bulutyayinlari
Twitter: bulutyay98
Instagram: bulutyayinlari

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 3 • SAYI: 28 • EYLÜL 2020
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAK RESMİ
HAYDAR ÖZAY

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 100 AVRO KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **12 EYLÜL'ÜN 40. YILINDA GÜRUHLAŞAN TOPLUM**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **DÜŞLERE YOLCULUK**
AHMET ÖZER

6 • **FELSEFEYİ SEVMEYE BAŞLADIĞIMIZ GÜNLER**
AFŞAR TİMUÇİN

11 • **SUSTURUN SAVAŞTAN SÖZEDENLERİ**
ARZU K. AYÇİÇEK

12 • **POSTMODERN FELSEFENİN TOPLUMA NE ZARARI OLMUŞTUR?**
TAYLAN KARA

20 • **I. JUSTİNİEN, AYASOFYA VE CORPUS JURİS CİVİLİS**
TANER TİMUR

22 • **DİZİCİ MASALLARINA KARŞI BİLİMSEL OSMANLI TARİHİNE GİRİŞ**
YALÇIN KÜÇÜK

28 • **YILMAZ UÇAR: MÜCADELEYLE GEÇEN BİR ÖMÜR**
KADİR İNCESU

30 • **MÜNİRE KIVILCIMLI ANNENİN AZİZ ANISINA**
AHMET KALE

32 • **SANATSAL AÇILIMLARIYLA KİŞİLİK SORUNU**
ALİ TİMUÇİN

39 • **GÜZEL GÜNLERE UMUT / UZAKLAŞARAK DÜŞÜNMEK**
MUSTAFA GÖKSOY

40 • **BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI- 2020/EYLÜL KÜÇÜK BUKOWSKİ SÖZLÜĞÜ'NE ÖNSÖZ**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

44 • **SINIFSAL NEFRETİN ROMANI "CANİSTAN"**
HALİL ŞAHAN

48 • **'AYAŞLI İLE KİRACILARI' (MEMDUH ŞEVKET ESENDAL)**
SÜLBİYE YILDIRIM

55 • **UNUTKAN**
ASIM ÖZTÜRK

56 • **EĞİTİM VE ŞİİR**
A. KADİR PAKSOY

61 • **SEVDANIN AL RENGİ**
RAHİME HENDEN

62 • **KORONA GÜNLÜĞÜ**
MÜSLÜM KABADAYI

65 • **SFENKS ÇATLAĞI: SÖMÜRÜ DÜZENİNE BİR BAŞKALDIRI**
MEHMET ASLAN

68 • **YUVAL NOAH HARARİ'NİN BESTSELLER KİTABI SAPİENS'İN FANTEZİLERİ**
ARZU KIR

70 • **FIRTINA**
EFE EĞİLMEZ

70 • **DOKSAN BEŞ TEZ**
MUTAHHAR AKSARI

74 • **TEFRİKA: PARODİ DENEMESİ YA DA HAT SANATINA ALTERNATİF BİR SON ÖRNEĞİ**
BENİ ÇÜRÜK ÇUKURLARDA - 4
UBEYDULLAH GÜNEL

76 • **DÖRT BİN YILLIK BİR KENT TYANA/KEMERHİSAR**
DAVUT KÖKSOY

78 • **NÂZIM HİKMET'İN ŞİİRİNDE İNSAN**
B. SADIK ALBAYRAK

81 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

12 EYLÜL'ÜN 40. YILINDA GÜRUHLAŞAN TOPLUM

Karl Polanyi, "büyük dönüşüm" demişti; dönüşüm sözünün olumlu çağrışımına bakmayın, 19. Yüzyıl boyunca emeğin metalaşmasıyla insanın, toprağın metalaşmasıyla doğanın yıkımını anlatıyordu. Polanyi buna paranın metalaşmasını da ekliyordu; bu üç alanın "piyasaya" açılması, metalaşma toplumun yıkımına yol açtı; 20. yüzyılın faşizmleri ve emperyalist savaşları bu yıkımın sonuçları oldu. İnsanlık bu yıkımı durduracak girişimlerde bulundu; Rusya'da Ekim Devrimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan "halk demokrasileri" insanın, doğanın, toplumun metalaşma burgacında yok oluşuna direniş cepheleri oldu.

Fakat sonuçta bu büyük direniş cephesinin, "büyük dönüşümü", insanın, doğanın ve toplumun piyasalaşma, metalaşma dayatmasıyla yıkımını durduramadığını gördük. Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa halk demokrasileri piyasa düzeninin hücumuna dayanamayıp çöktüler. İnsanlığın direniş cepheleri tarumar edildi.

Bugün insanın yabancılaşmasının insan tarifini değiştirecek aşamaya geldiğinden söz ediyorsak, doğanın metalaşmasının dünyada yaşamı ortadan kaldıracak "küresel ısınma" felaketine sürüklediğini biliyorsak bunun temel nedeninin "büyük dönüşüm" yani hayati alanların metalaşması olduğunu görmek zorundayız.

***

Belki de şansımızdı; bizde büyük dönüşüm ya da kapitalistleşme nispeten geç gerçekleşti. Emperyalist işgale karşı verilen Kurtuluş Savaşı'nın içinde doğan Cumhuriyet Devrimi, piyasanın yerleşmesini ve yaygınlaşmasını mümkün olduğu ölçüde yavaşlattı. Ekonomide devletçilik yoluyla planlı sanayileşme, ulaşımda demiryolunun tercih edilmesi, eğitimde Köy Enstitüleriyle kapalı köy ekonomisini geliştirecek öğretmen yetiştirilmesi çabaları emeğin ve toprağın metalaşma sürecini 1940'ların ortasına kadar belirli sınırlar içinde tuttu. 1946'yla birlikte, Marshall Planıyla Türkiye'nin büyük dönüşü başladı ve büyük dönüşümü hızlandı. 1950'lerde DP iktidarı toprağın metalaşmasını yaygınlaştırırken Köy Enstitülerini kapattı, demiryolları yerine karayolu yapımına hız verdi. İstanbul'un Menderes eliyle yıkımı kent toprağını piyasaya açıyordu; "taşı toprağı altın" haline gelirken doğa ve onun gölgesi altındaki yaşam yıkıma uğratılıyordu.

Piyasa ilişkileri sonucu yoksullaşan köylüler şehre göçerek emek güçlerini pazara sundular. Gecekondularda yolsuz, elektriksiz mahallelerde, şehrin kıyısında şehirlileşemeden kurulan yaşam, yağ tenekelerine ekilen çiçekler, gölgesi altında soluklanacak asmalar, ev aralarında yetiştirilmeye çalışılan bostanlarıyla piyasaya direniyordu.

***

Türkiye'de emeğin ve toprağın metalaşarak yıkıma uğratılması sürecine direnişin ön safında gerçekçi edebiyatımız vardı. 1950'lerin "Soğuk Savaş" karanlığında emekçilerin uğradığı haksızlıkları dönemin gerçekçi yazarları, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Samim Kocagöz, Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve kuşağı romanlarda, hikâyelerde, şiirlerde gündeme getirdiler. İnsanı ve toplumu yıkıma uğratan piyasanın saltanatına karşı direniyor, okurlarını uyarıyorlardı. 60'larda direniş cephesine, örgütlenen öğretmenler, sendikalaşan işçiler, sosyalist partiler, devrimci gençler katıldılar. 12 Mart darbesini yapan general, "Toplumsal uyanış ekonomik gelişmeyi aştı" demişti. Sermaye insanı ve doğayı sömürmek için hiçbir engelle karşılaşmak istemiyordu. 40 yıl önceki darbeyi yapan general ise, en çok imamın oğlu oluşu ile övünüyordu; toplumsal uyanışı söndürmek ve her şeyi piyasaya düşürmek için halkın üzerine din boca ettiler.

***

12 Eylül darbesinin 40 yıllık bilançosu önümüzdedir; emeğin metalaşmasının emekçiyi köleleştirdiği, toprağın metalaşmasının şehirleri nefes alınamaz beton çölü haline getirdiği bir çıkmazdayız.

Zamanı ve mekânı bütünüyle sermayenin denetimine geçmiş insanlardan oluşan kitlelerin toplumsal değerler ve ortaklıklar geliştirmesi ne ölçüde mümkündür?

Toplumsal değer ve normların silindiği, bunların yerine sermaye iktidarınca dinsel dogmaların geçirilmeye çalışıldığı koşullarda toplumun yıkımı uç noktalara varmıştır. Her gün işlenen cinayetler, sosyal medyada linç ve küfür salgınları, suçluları serbest bırakıp suçsuzları cezalandıran mahkemeler toplumun dağılışının semptomlarıdır. Toplumun yerini bilinçsiz, ne yapacağı, nereye gideceği belirsiz, içgüdüleriyle davranan insanların oluşturduğu bir güruh almıştır.

Yeniden insanlaşmak, toplumsallaşmak, doğayla uyumlu bir yaşam kurmak için sermayenin büyük dönüşümünü durdurmak elzemdir. Güruhlaşmadan kurtulmak için İnsanlığın büyük dönüşümünü başlatmak zorundayız.

■ B. SADIK ALBAYRAK

DÜŞLERE YOLCULUK

■ AHMET ÖZER

kaçak bir gökyüzüydü üstlerinde
yıllardır harmanlanan bir özlemle
iki yurt arasında yurtsuz
dokundular yaşamın sımsıcak göğsüne
zincirinden boşanan bir gemiyle
kapısındaydılar çiçeğe duran dillerinin.

durmadan demlenen sessizliğin
ilk durağındaydı yurt rüzgârı
yorgun yeryüzünün kapısından
trene girdiler
leyla'nın başı levent'in omzunda
mutluluğun engin denizinde
uyku uyanıklık sularında
düş yumağı sarılırken rayların sesine
levent'in sözleri çınladı her istasyonda
yağmura tutuldu gül kokan sözcükler
renkler dönüştü notaya leyla'nın yolculuğunda.

mustafa kemal kocatepe'deydi şafakleyin
hasan tahsin tetiğe basmıştı az önce
tonguç enstitülerin harcını karıyordu
nâzım hikmet'in sesinden salkım söğüt sarkıyordu
bedri rahmi nakış işliyordu karadut'a
ruhi su'nun buz tutan sarıkamış'tı sesi
fakir baykurt söyleşiyordu ırazca'yla
gülten akın duruşmasındaydı oğlunun
uğur mumcu patnos'ta sakıncalı erdi.

leyla uyandı trenin sarsılışıyla
baktı son istasyondaki yolculara
döndü levent'e:
-nereye geldik levent okur musun
karşıdaki yazıyı
okudu levent:

-gözlüklü sami.

ASSOS'TA FELSEFE BULUŞMALARININ 20.'Sİ ANADOLU FELSEFESİNİ ELE ALIYOR

Felsefe Sanat Bilim Derneği'nin bu sene 20.'sini düzenlediği "Assos'ta Felsefe" etkinliği 30 Eylül – 3 Ekim 2020 tarihleri arasında ilgilileriyle buluşuyor. Konumuyla Behramkale'yi (Assos) köşe bucak gözler önüne seren Athena Tapınağında bir akşam üzeri tanışması ile açılışı yapılacak etkinliğin bu yılki ana teması Anadolu'da başlayan Antik Felsefe.

Assos'ta kurduğu felsefe okuluyla da bilinen Aristoteles'in anısından esinlenerek başlatılan Assos'ta Felsefe buluşmaları 20.'sinde Anadolu felsefesine eğilerek köklerine dönüyor. On yıldır Prof. Dr. Örsan Öymen öncülüğünde düzenlenen buluşmaların 20.'sine ODTÜ, Mimar Sinan, Bilkent, Galatasaray, İTÜ, Koç, Texas üniversitelerinden felsefe hocaları katılıyor. Konferans, ilk gününde Platon öncesi dönemin Anadolu filozofları Herakleitos, Anaximandros, Anaxagoras gibi figürleri konu ettiği bir çeşitlilikten ikinci güne, Aristoteles üzerine yoğunlaşmış bir söyleşi dizisine doğru yol alıyor. Ayrıca Antik Tiyatro'da düzenlenecek konser, Truva harabeleri ziyareti ve akşam yemekleriyle zenginleşen program, felsefeyi mümkün kılan deneyim çeşitliliğini de kucaklıyor.

Etkinliğe katılmak isteyenlerin göz önünde bulundurması gereken bir durum da, Assos Terrace Otel'de gerçekleşecek toplantılarda konuşmaların tamamıyla İngilizce yürütüleceği, çeviri hizmetinin sunulmayacak oluşu. Ancak bundan da önemlisi, fiziksel bir birlikteliğin Covid-19 riski altında nasıl gerçekleşeceği endişesi. Etkinlik sayfasında belirtildiği üzere sınırlandırılmış katılımcı sayısı, mesafelenmiş oturum düzeni ve ücretsiz dağıtılacak maskeler, etkinliği düzenleyenlerin bu yöndeki önlemlerini oluşturuyor.

Başvuru ve ayrıntılı bilgi için: philosophyinassos.org

ASSOS'TA FELSEFE PROGRAMI

30 Eylül Çarşamba
19:00 Athena Tapınağı: Tanışma, şarap, mavi deniz ve güneşin batışı
21:30 Liman'da Akşam Yemeği (Nazlıhan Otel Restaurant)

1 Ekim Perşembe
14:00 Örsan K. Öymen (FMV Işık University): "The Anatolian Enlightenment"
15:30 James Griffith (Middle East Technical University): "The Natural Geometry of Hesiod's 'Chaos' and Anaximander's 'Apeiron'"
17:00 Geoffrey Bowe (Istanbul Technical University): "Anaxagoras and Plato: From Natural Science to Socratic Humanism"
18:30 Cemil Güzey (Mimar Sinan University): "Heraclitus, Logos and Mythos"
20:30 Akşam Yemeği (Assos Terrace Otel Restaurant)

2 Ekim Cuma
14:00 Robert James Hankinson (University of Texas at Austin): "Mathematics and Physics in Aristotle's Theory of the Ether"
15:30 Robert Howton (Koç University): "Aristotle on the End of an Organism's Nature"
17:00 Daniel Wolt (Bilkent University): "Aristotle on Intellectual Vice"
18:30 Ömer Aygün (Galatasaray University): "Aristotle in Assos: A Reevaluation of the Anatolian Period"
22:30 Antik Tiyatro'da Klasik Müzik: Anne Monika Sommer-Bloch (solo keman)

3 Ekim Cumartesi
14:00 Truva harabeleri ve müzesi ziyareti
21:00 Veda Yemeği (Assos Terrace Otel Restaurant)

Adnan Özyalçıner – Yazar-Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı
Abdullah Nefes – Şair-Yazar
Vedat Sakman – Müzisyen
Adil Salih – Ressam
Ferhan Şensoy – Tiyatro Sanatçısı/Yönetmen
Yusuf Taktak – Ressam
Cihat Tamer – Tiyatro Sanatçısı
Ahmet Telli – Şair
Sali Turan – Ressam
Gülşen Tuncer – Tiyatro Sanatçısı
Dilek Türker – Tiyatro Sanatçısı
Levent Üzümcü – Tiyatro Sanatçısı
Nejat Yavaşoğulları – Müzisyen
Ümit Zileli – Yazar
Ragıp Yavuz-Tiyatro Yönetmeni
Yaşar Gündem-Tiyatro Oyuncusu
Ali Tutal-Oyuncu
Sabri Ejder Öziç-Yapımcı
Necati Zengin-Tiyatro Oyuncusu
Erhan Güleryüz-Müzisyen
Özkan Mert - Şair
Ragıp Ertuğrul-Tiyatro Eleştirmeni
Ender Yiğit-Tiyatro Oyuncusu
Harun Güzeloğlu-Tiyatro Yönetmeni
Cansu Fırıncı-Tiyatro Oyuncusu
Banu Kırbağ-Müzisyen

İRFAN ERTEL'DEN 100. YIL SERGİSİ

Sanatçı İrfan Ertel Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kuruluşunun 100. Yılı anısına bir resim sergisi hazırladı. "100 Yaşa Can Verenlerden..." adını taşıyan resim sergisinde geçmişten bugüne sosyalist mücadeleye katkıda bulunmuş kişiler ve olaylar resmediliyor. Yalnızca sosyalist mücadelenin onurlu ve acılı tarihini değil, bu birikim üzerine temellenecek aydınlık ve umut dolu bir geleceği de duyumsatan sergi, 8-30 Eylül 2020 tarihleri arasında İstanbul'da Kadıköy'deki Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde (NHKM) görülebilir.

SOSYALİST MÜCADELEDE BİR SANATÇI

İrfan Ertel 1951 yılında Muğla, Bayır'da doğdu. 1969'dan beri örgütlü bir komünist olarak siyasal mücadelenin içinde yer alıyor. Bu uzun süre içinde TSİP, TKP-İşçinin Sesi ve TKP saflarında bulundu.

1971–1979 yılları arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümünde sanat eğitimi gördü. Öğrenciliği sırasında Ruhi Su ile tanıştı ve Dostlar Korosunda yer aldı. 1990'larda Ruhi Su Vakfı'nın yönetiminde bulundu.

1970'li yıllarda epik tiyatronun ülkemizdeki en önemli temsilcisi sayılan Vasıf Öngören'in İstanbul Birlik sahnesinde dekoratör olarak görev aldı.

80'lerde İşçi Sağlığı Derneği'nin, daha sonra İşçi Sağlığı ve Meslek Hastalıkları Vakfı, Meska'nın kurucularından biri oldu. Altı ana sektöre yönelik işçi sağlığı eğitim çalışmaları için fotoğraflar ve kısa filmler çekti, slayt ve film gösterileri hazırladı, sayısız sunum yaptı. 2010 yılından beri İşçi Sağlığı Meclisi'ne emek veriyor.

Barış Derneği'nin yeniden kurulduğu 2003 yılından itibaren dernekte aktif görev aldı ve yönetiminde bulundu. 2005 ve sonrasında onlarca ressamın eseriyle katkıda bulunduğu Barış Sergilerini düzenledi.

Bugüne kadar birçok karma sergiye katılan ve çeşitli illerde 60'tan fazla kişisel sergi açan İrfan Ertel'in birçok yapıtı yurtiçi ve yurtdışı koleksiyonlarda yer almaktadır.

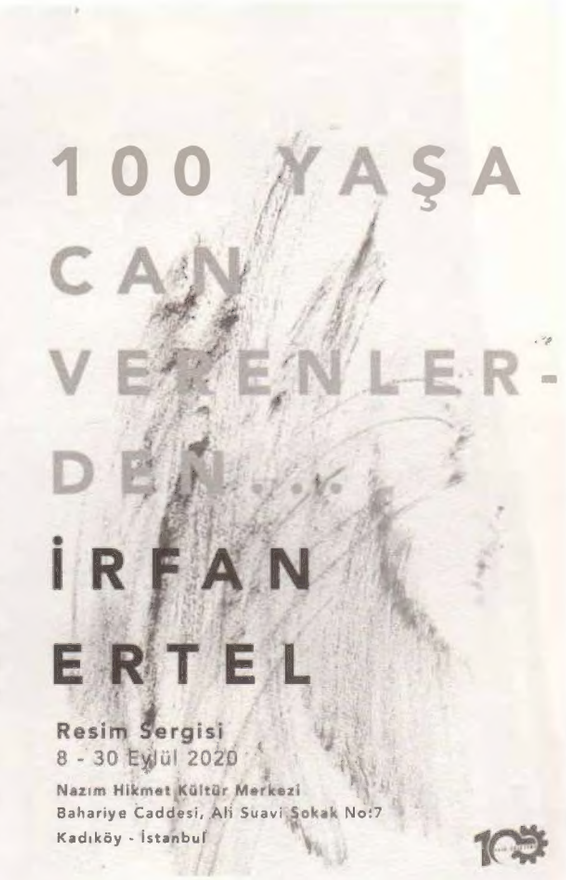

Felsefeyi Sevmeye Başladığımız Günler

■ AFŞAR TİMUÇİN

Önce edebiyatla sonra felsefeyle tanışılıyor. Gençlere edebiyat felsefeden daha yakındır. Genç adam iyi bir edebiyat kültürüyle donanmışsa bir gün felsefeye yönelecektir. **Kişi edebiyatta takıldıysa felsefeye yönelme gereksinimi duymuyorsa anlayın ki onun insanla ilişkisi belli bir sınırın ötesine geçmiyor. Bizim edebiyatımız felsefe yoksunudur ve felsefe okumuş edebiyatçılarımızın yapıtları bile felsefi derinlikten uzaktır.**

Konuşmamı bitirmiştim. Tam ben gitmeye davranırken karıkoca yanıma geldiler. Biraz çekinik gibiydiler. Biraz da çocuklarınıza felsefe öğretmeye kalkanlara aldanmayın deyişime kızmışlardı. Besbelli en büyük amaçları çocuklarını iyi yetiştirmekti. Ben bir kere daha anlattım. Felsefe dünyanın en soyut alanıdır dedim. Çocukların zihni felsefeyi kaldırmaz. Kişiliğini oluşturmakta olan o genç insanın bilincini berbat edersiniz. Çocuğunuza yazık edersiniz. Felsefeyi nereden öğrenmişler de öğretmeye kalkıyorlar? Amaçları felsefe öğretmek falan değil, amaçları tek tip insan yetiştirmek yani insanları erkenden maymuna döndürmek. İstedikleri maymun insan bu toplumda azmış gibi. Hanımın aklına yatmadı bu söylediklerim. Pekiyi dedi, çocuğumuz felsefeyi nerden öğrenecek? Çocukları kendilerine bıraksalar onlar bir gün felsefeyle de tanışırlar. Bizim yaşamımız buna tanıktır.

Önce edebiyatla sonra felsefeyle tanışılıyor. Gençlere edebiyat felsefeden daha yakındır. Genç adam iyi bir edebiyat kültürüyle donanmışsa bir gün felsefeye yönelecektir. Kişi edebiyatta takıldıysa felsefeye yönelme gereksinimi duymuyorsa anlayın ki onun insanla ilişkisi belli bir sınırın ötesine geçmiyor. Bizim edebiyatımız felsefe yoksunudur ve felsefe okumuş edebiyatçılarımızın yapıtları bile felsefi derinlikten uzaktır. Edebiyatta soyutla somut içiçe geçer. Genç adam neden felsefeyle başlamaz? Başlayamaz da ondan. Felsefe için gerekli olan soyutlayıcı us daha sonra gelişecektir. Çocuklara felsefe öğretelim saçmalığı öncelikle bilinç yetmezliğinin ürünüdür. Birinci amaç çocuklar üzerinden para kazanmak, ikinci amaç çocukları yumuşak başlı yurttaşlar olarak eğitmek olabilir. Erkenden demokrat laik cumhuriyetçi falan oluversinler. Beklemeden Bakırköy.

Felsefeyle ilgili ilk tatları edebiyattan aldığımı biliyorum. Romanlarda insanla ilgili yorumlar beni çokça ilgilendiriyordu. Benim yazarım Tolstoy'du, onun yapıtları kadar yaşamı ilgimi çekiyordu. Çocuk yaşlarım Tolstoy'la Dostoyevski'yle Turgenyev'le Çehov'la geçti. O zamanlar ne Shakespeare'i ne Flaubert'i tanıyordum. Şiir yazmaya başlamış olmakla birlikte ne Baudelaire'in ne Verlaine'in adını duymuştum. Kitap seçme olanaklarım sınırlıydı, babamın kitaplığından ne bulursam okuyordum. Babam rus kültürüyle yetişmişti, kitaplığında rus yazarlarının çevirileri ağırlıktaydı. Zamanla ben babamın kitaplığının sınırlarını zorladım. Her ay babam benim için İstanbul'a ödemeli iki üç kitap ısmarlardı. Fransız edebiyatına açılmam böyle oldu. Chateaubriand'ın *Atala*'sını ve *René*'sini nasıl döndürüp döndürüp okuduğumu unutamam.

Edebiyatta bulduğum felsefeden asıl felsefeye yönelişim okulda aldığım bazı olumlu etkilerin sonucudur. O zamanki İstanbul Erkek Lisesi'nde bazı öğretmenlerimizin felsefeye olan ilgisi gözümü açtı. Felsefe ve ruhbilim öğretmenlerimiz iyi yetişmiş kimselerdi. En büyük etkiyi Nazım Kemal Yalgın'dan aldım. Nazım Kemal bey fransızca öğretmenimizdi ve felsefe açısından oldukça donanımlıydı. Öğretmenimiz derse başlayacağı sırada arkadaşlardan biri dersi kaynatmak için ona felsefe ağırlıklı bir soru sorardı. Sorular moda olan varoluşçuluk ekseninde olurdu daha çok. Öğretmenimiz dersi bırakır anlatmaya başlardı ve ders böyle geçerdi. Yıllar sonra anladım ki biz onu uyutmaya çalışırken o bizi uyutmuş, felsefe sevincini ruhumuza kazımıştı. Batılı özellikleriyle öne çıkan Nazım Kemal bey çekinik türk aydınının bir örneğiydi. Beni sever benimle ilgilenirdi. Ders aralarında koridorda öğrenci bağırtıları arasında onunla felsefe konuştuğumuz olurdu. Bu konuşmalarda benim etim ne budum neydi, ama o bana çok şey öğretti. Bir akşamüstü okulda kalmam istendi: disiplin kuruluna verilmiştim. Mermer merdivenin başında öğretmenimle raslaştık ve felsefe konuşmaya başladık.

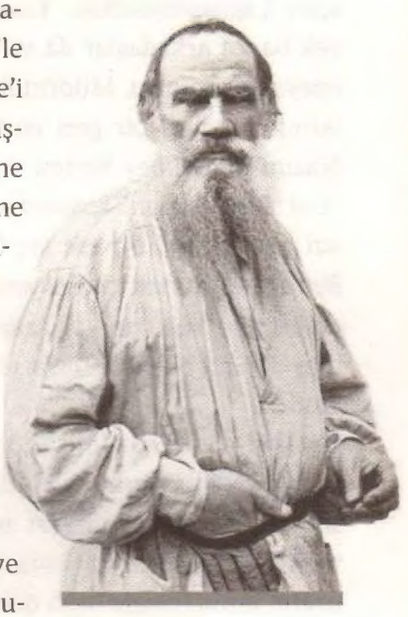

Felsefeyle ilgili ilk tatları edebiyattan aldığımı biliyorum. Romanlarda insanla ilgili yorumlar beni çokça ilgilendiriyordu. Benim yazarım Tolstoy'du, onun yapıtları kadar yaşamı ilgimi çekiyordu. Çocuk yaşlarım Tolstoy'la Dostoyevski'yle Turgenyev'le Çehov'la geçti. O zamanlar ne Shakespeare'i ne Flaubert'i tanıyordum.

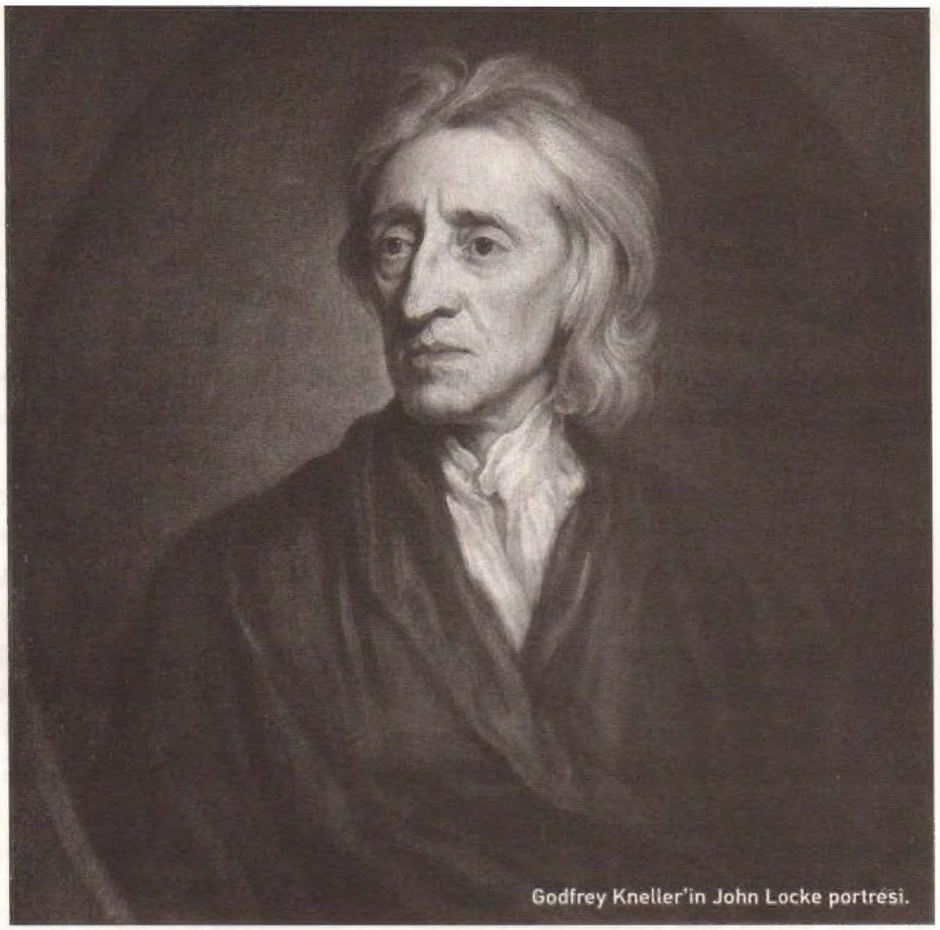

Godfrey Kneller'in John Locke portresi.

Uzun sürdü konuşmamız, bir türlü içeri çağırılmıyorduk. Kurula girecek başka arkadaşlar da vardı. Vakit epeyce ilerlemişti. Müdürlük katında ikimiz bir ileri bir geri yürüyorduk. Nazım Kemal bey birden toparlandı: *"Çok özür dilerim, konuşmaya daldık, sizi çok tuttum. Siz eve geç kalmayın. Ben disiplin kurulu için kalıyorum."* Ben de disiplin kuruluna çıkacağım efendim dedim. Neden? İmza sahtekarlığından.

Okula gitmediğimiz günler için müdür yardımcısına velimizin imzasını taşıyan bir "mazeret tezkeresi" verirdik. Ara sıra babama bir kağıt uzatır, bunu imzala baba derdim. Nedir bu? Tezkere. Bir gün kızdı bana. Bunu bana ne diye getiriyorsun, kendin imzala ver şunu dedi. Ben de gitmediğim günler için babamın imzasını öykünerek mazeret bildiriyordum. İmzaları bir süre sonra sallapati bir biçimde atmışım. Disiplin kurulunda babanı çağır bizimle görüşmeye gelsin dediler. Babam okula geldiğinde müdür yardımcısına çıkışmış. Size ne demiş, benim oğlumla arama ne diye giriyorsunuz, ben oğluma güveniyorum, benim haberim olmadan böyle bir şey yapmaz o. Hele o zamanın koşullarında alışılmış bir şey değildi bu. Ne dediler sen böyle deyince dedim babama. Anlamadılar dedi, seni kurtarmak için böyle konuştuğumu sandılar.

Bizler Nazım Kemal beyi hep geleceğe açık ve ileri görüşlü bir aydın diye gördük ya da görmek istedik. O kadar derin kültürle onun gelecekten çok geçmişe dönük olduğunu düşünemezdik. Bir gün sınıfta arkadaşlardan biri ondan bir şiir okumasını istedi. Öğretmenimiz *"Gördüm ol meh duşuna bir şal atıp lahurdan"* diye başlayınca donup kaldık. Çok daha sonra ben ondan bizim *Yelken* dergisi için bir yazı istedim. Öyle bir yazı geldi ki enaz yarısı eski dilde yazılmıştı. Anladık ki Nazım Kemal bey o pırıl pırıl kültürüyle başka sularda yüzüyordu. Yetkin bir bilgi dünyasının geri bir bakış açısıyla bağdaştırılmasına ben zamanla bizden çok daha genç bazı arkadaşlarda bile tanık oldum. Demek ki bilgi yetmiyor: bilinç sorunu daha başka bir sorundur.

Nazım Kemal bey bizlerle çok mutluydu, bizden sonraki öğretmenliğinde mutsuz olduğunu gördüm. İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenciydim. Öğretim görevlisi Madam Buck bizi bir gün uygulama dersi için İstanbul Erkek Lisesi'ne götürdü ve Nazım Kemal beyin dersine soktu. Yanılmıyorsam on kişi kadardık. Biz şaştık kaldık, öğretmenimiz yerin dibine geçti. Sınıfta çocuklar düpedüz yılışıyorlardı. O ara biri kalktı gitti pencereyi açtı ve bir kahkaha attı. Besbelli okul başkalaşmıştı. Çıkışta Nazım Kemal bey bana biraz kalır mısınız beş dakika konuşalım dedi. Çok uzun kalamayacağım, Madam Buck sert bir öğretmen dedim. Sınıfın durumunu gördünüz dedi. Genç çocuklar efendim, dedim üzülmesin diye, biliyorsunuz biz de çok yaramazdık. Doğru, dedi, yaramazdınız ama mert ve terbiyeli çocuklardınız, bunlar gibi yılışık değildiniz.

Bir zaman geldi, birbirimizi göremez olduk. Bazen yolda raslaşıyorduk. Aynı mahallede oturuyorduk sanırım. Beni görünce görmezden geliyor, başını öbür yana çeviriyordu. Bir defasında yolunu kestim. Beni tanımadınız mı dedim. Tanımadım dedi. Siz Nazım Kemal bey değil misiniz dedim. Hayır ben Mustafa dedi. Anladım ki benden kaçıyor. *Ataç* dergisi yazı işleri sorumlusu sıfatıyla Prof Dr Sulhi Dönmezer, Prof Dr Naci Şensoy ve Prof Dr Nurullah Kunter imzasıyla bir süre hapis yatmış olmam onu korkutmuş olmalıydı. 27 Mayıs'ın ardından gelen karanlık günlerdi. İsmet İnönü başbakandı ve komünistlere savaş açmıştı. Daha sonra bir iki kere

Migros'da rasladım öğretmenime. Gene birbirimizi görmezden geldik. Son Migros karşılaşmamızda ikimiz ayrı kasalarda sıra bekliyorduk. Bana sevgiyle baktığını sezdim ama ben öbür yana baktım.

Korkuyu herkes gibi ben de bilirim. Benim de korktuğum zamanlar oldu. Korku bir tehlikenin duyurduğu heyecandır, bilinci bulandırır hatta ileri biçimlerinde ruhu sakatlar. Korkuda istem çözülür, us iyiden iyiye bulanır. İstemin korkuyu bastırması beklenir. İstem korkunun altında kalırsa kişi kendini çaresiz duyar. Kaçıp kurtulmak vardır: bir savaşçı bozgun sırasında tabanları yağlar. O daha sonra kendini belki de onursuz biri sayacaktır. Belki de kaçıp kurtulmakla hem kendine hem yurduna iyilik etmiş olduğuna inanacaktır. Korkunun yarattığı ilk tepki kaçmaktır. Kaçış olanaksızsa yapılacak şey bir köşeye sinmek olabilir. Bizim dünyamızda en çok yaşanan ama en çok gizlenen duygu korkudur. Korkmanın da bir ölçüsü bir yakışığı olmalıdır. Nazım Kemal beye korkak demek içime elvermiyor. Onu her zaman saygıyla anıyorum, bizlere verdiği emeği unutmuyorum. Gene de onun o çekinikliğini hoşgöremiyorum.

Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde geçen zamanlar benim için yitik zamanlardır. Castex adlı sıradan bir Marsilyalının yaptığı dilbilgisi dersleri dışında pek ders yaptığımız da yoktu. Bir zaman sonra iki ders topluluğunu daha seçmemiz gerekti. Ben Felsefe Tarihi'ni ve Sistematik Felsefe'yi seçtim. Bu iki toplu ders Felsefe bölümünün bütün derslerini karşılıyordu. Edebiyat bölümünde uğradığım düş kırıklığına burada da uğradım. Burada da kimin ne anlattığı belli değildi. Macit Gökberk hocamızın derslerinden epeyce yararlandım. Macit bey kendi *Felsefe tarihi* kitabını harfi harfine anlatıyordu. Öbür hocalarımızın çok söyleyip hiç anlatmamak gibi bir yöntemleri vardı. Bu dersler siyasal anlamda elektrik çekmeyecek dersler olarak tasarlanıyordu belki de.

Felsefe bölümü enaz Fransız Dili ve Edebiyatı bölümü kadar soğuktu. Tüm öğretim kadrosu gülmemek hatta gülümsememek için yemin etmiş gibiydi. Felsefenin çok ciddi bir iş olduğunu orada öğrendim. Her öğretim üyesi kendi kafasına göre ders yapıyordu: dersler arasında bir bütünlük yoktu. Öğrenciler de havayı kapmışlardı. Zamanla hocalarımızın birbirleriyle kavgalı olduklarını anladım. Üçü bir arada sınav yapacağına ayrı ayrı sınav yapıyorlardı, sınav sonunda asistanlar üç notun ortalamasını alıyorlardı. Macit beyden başka adı bilinen birkaç kişi daha vardı. Bu arada ben bu bölümdeki sınavlarımın tümünden geçtim ve bölümle ilişkim kalmadı.

1960'larda aldığımız bu eğitim aklıma yatan bir eğitim değildi. İşin başında bir sakatlık vardı: felsefenin alanını Felsefe Tarihi ve Sistematik Felsefe diye ikiye bölmenin bir anlamı yoktu. Felsefe tarihini anladık, sistematik felsefe ne anlama geliyordu? Felsefenin bütünü sistematik değil midir? Bir felsefe bölümünde hangi dersler okutulmalıdır? Felsefenin alanını oluşturan temel konular ders olarak okutulmalıydı. Felsefe bölümünde baş yeri Felsefe Tarihi almalıdır. Bilgikuramı felsefenin temel araştırma alanı olmakla en önemli derslerden biri olmalıdır. Estetik, Sanat Felsefesi, Ahlak Felsefesi, Tarih Felsefesi, Siyaset Felsefesi, Bilimler Felsefesi gibi dersler asıl dersler olacaktır. Ruhbilimi ve Toplumbilimi yardımcı dersler olarak düşünmek doğru olur. Bizler o zaman işi bu yanından tam göremiyorduk. Kafamız iyice karışmıştı. Bu eğitimi alan bazı arkadaşlarımız çok geçmeden filozof havasına bürünmüşlerdi.

Felsefede derslerimi bitirmiştim ama öbür bölümde vermem gereken dersler vardı. Bir akşam kendimi Montréal'de buldum. Öğrenciliği sürdürmek zorundasın dediler. Montréal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne yazıldım. Öğretmenlerimizin çoğu cüppeli papazlardı. Onlar da hiç gülmüyorlardı ama insana gözünü oyarım gibilerden de bakmıyorlardı. Hepsi ince insanlardı. Arkadaşlar

Ben Felsefe Tarihi'ni ve Sistematik Felsefe'yi seçtim. Bu iki toplu ders Felsefe bölümünün bütün derslerini karşılıyordu. Edebiyat bölümünde uğradığım düş kırıklığına burada da uğradım. Burada da kimin ne anlattığı belli değildi. Macit Gökberk hocamızın derslerinden epeyce yararlandım. Macit bey kendi Felsefe tarihi kitabını harfi harfine anlatıyordu. Öbür hocalarımızın çok söyleyip hiç anlatmamak gibi bir yöntemleri vardı.

Korkuyu herkes gibi ben de bilirim. Benim de korktuğum zamanlar oldu. Korku bir tehlikenin duyurduğu heyecandır, bilinci bulandırır hatta ileri biçimlerinde ruhu sakatlar. Korkuda istem çözülür, us iyiden iyiye bulanır. İstemin korkuyu bastırması beklenir. İstem korkunun altında kalırsa kişi kendini çaresiz duyar.

sık sık eleştirirlerdi derste onları. Siz bize din dersi veriyorsunuz derlerdi. Hocalarımız eleştirileri dinlerlerdi ve bildiklerini okurlardı. Burada Bacon'ın Descretes'ın ve benzerlerinin adını anan bir tek sivil M. Mikel Ambacher vardı. M. Ambacher Paris'den gelmişti. O da garip bir biçimde çağdaş bilimle Husserl'in olgubilimini bağdaştırmaya çalışırdı. Öğretmenler derslere zamanında girerlerdi. Eksi bilmem kaç derecede adam saat tam sekiz buçukta sınıfın kapısında belirirdi. Öğledensonra ders olmazdı ama bir dahaki ders için kitaplıkta araştırma yapmamız gerekirdi. Montréal'den İstanbul'a döndüğümde başka bir ortama gelmiş gibiydim. İstanbul üç yılın içinde çok değişmişti. İstanbul bir yandan İslambol olmuş, bir yandan da Marx'çı düşünce aydınlar arasında iyice yayılmıştı, öyle ki hiç ummadığım kişilerin Marx'çı olduğunu gördüm.

İstanbul'a döner dönmez külahı önüme koydum düşündüm. Felsefe eğitiminde geçirdiğim on yılda çok şey elde edememiştim. Kendimi yetiştirmem gerekiyordu. Elli yıldır bu yolda iyi kötü emek harcıyorum ama henüz iyi bir felsefe adamı olduğum duygusunu yaşamamı gerektirecek bir olgunluğa eremediğimi görerek üzülüyorum. Bu işin bir başlangıcı olabileceğini ama bir sonu olamayacağını öğrenebildim sonunda. Felsefe yapıyoruz diye çalakalem girişenleri gördükçe acı acı gülmekten başka bir şey gelmiyor elimden. İnsanlar yarı aydın sıfatıyla yetersizliklerini felsefe alanına da yaymak için ellerinden geleni yapıyorlar. Hobbes'u ve Locke'u biraz daha okumalıyım. İngiltere tarihini okuyorum şu sıra. Cezaya nasıl inanmıyorsam insanın eğitilebileceğine de inanmıyorum. İnsan kendini eğitmelidir, kendini bir ömür boyu sıkı bir eğitimden geçirmelidir.

Geldin seksen iki yaşına ihtiyar, koca bir ömrü boşuna tüketmiş olmadın mı? Böyle söylediğinizi duyar gibiyim. Hiç de öyle değil, ömrümün her anını sevinçle yaşadım. Bunda felsefenin payı büyüktür. Genç felsefe adamlarının yetişmesine katkıda bulunmayı, onların eğitimine katılmayı çok isterdim. Bana bu olanağı vermediler. Gençleri zehirleyebilirdim, onları yönlendirebilirdim. Ben de oğlum Ali'nin yetişmesine katkıda bulunabildim ancak. Belki Ali gibi yirmi kişiye otuz kişiye yardımcı olabilirdim oysa. Ali benden öncelikle şunu öğrendi: felsefe öğretilecek bir şey değildir, öğrenilecek bir şeydir, çileci bir yaşamı gerektirir. Felsefede karar kıldıysan sonuna kadar namuslu olacaksın. Dizini kırıp durmadan sabah akşam okuyacaksın. Felsefe doçentliklerin profesörlüklerin uzmanlıkların bittiği yerde başlıyor. Her meslek böyle bir çabayı böyle bir adanmayı gerektirmeyebilir.

Felsefe birilerinin sandığı gibi küçük yaşlardan başlayarak öğretilebilen bir şey olsaydı ben oğluma beş yaşından sonra felsefe öğretmeyi iş edinirdim. Her çocuk gibi oyununu oynayarak büyüdü Ali. Ona felsefenin sözünü bile etmedim çocukluğunda. Yaşı kemale erip felsefe okumaya kalktığı zaman ona görüşümü söyledim. Felsefe başka alanlara benzemez oğlum, dedim, senden bütün yaşamını ister. Buna değer diyorsan bir şey diyemem. İyi düşünmeden karar verme. Ayrıca daha önemli bir şey var. Felsefe kolay ve zevkli bir bilgi alanıdır ama onun siyaseti zordur. Leş kargaları gibi üstüne saldıracaklar. Seni yaşadığına pişman edecekler. Onlar herkes kendileri gibi düşünesin isterler. Doğruyu bulmuşlardır ne güzel. Kapalı kapılar arkasında sinsi sinsi sana tuzak hazırlarlar. Bunu göze alabiliyor musun? Alabiliyorum deyince bıraktım.

Anneler babalar siz siz olun çocuklarınızı hiçbir konuda yönlendirmeyin. Onlar yönlerini kendileri bulacaklardır. Sizin özel olarak onlar için herhangi bir şey yapmanız gerekmiyor. Çocuğunuz yapıp ettiklerinize bakarak insanın bir değer varlığı olduğunu öğrensin yeter, ona örnek olun yeter, daha başka bir şey gerekmez, ona vereceğiniz en büyük armağan budur. Yalan söylemeyen, kimseyle yarışmayan, hırs nedir bilmeyen, sinsilikten nefret eden yani insan gibi yaşayan annesi babası olsun yeter ona, gerisini o nasıl olsa kotarır. Kimseden daha önemli olmadıklarını biliyorlarsa bu çocuklar, yaşamın değerini biliyorlarsa, gelecekten özellikle ölümden hiç korkmuyorlarsa daha ne istersiniz? Çocuklara felsefe öğreteceklermiş. Gülerim. Felsefeyi kim yitirdi de siz buldunuz?

SUSTURUN SAVAŞTAN SÖZEDENLERİ

■ ARZU K. AYÇİÇEK

"susturun, susturun söyletmeyin"
Ataol Behramoğlu

gidelim buradan anne çınlıyor bombalar yine

yine bangır bangır kanlı görüntüleri habercilerin
övünçle sergileniyor parçalanmış cesetler
"ilk defa biz veriyoruz bu görüntüleri"
tankerlerden sızan ölüm haberleriyle
koyulaştırıyorlar karanlığı
daha büyük görünsün için şiddetin resmi
katiller durmadan ölü tükürüyor musalla taşına
köprüler, yollar, sıra dağlar yarılıyor şiddetten
bir tarafta salalar okutuyor imamlar
bir tarafta çın çın çanlar çalınıyor
zangoçların ipine asılmasıyla yaşamak, ah yaşamak!
kırbaçlar şaklıyor kahvehanelerde oturan
ihtiyar adamların yüzünde, susturun çığlıkları
ölümün dini dili ırkı yok, susturun savaştan sözedenleri!

-savaş bitince yaralarımız çabuk iyileşecek mi anne?-

-Suriye bir kuş uçumu ey insanlık!
gökyüzünde kuş yerine uçaklar, bombalar
duvar diplerinde kurşuna dizilmiş
gözleri bağlı adamlar
ve avluda şarapnel parçaları toplayan
gün görmemiş kadınların
evinin yoksulluğuna bulaşan elleri
ve gözleri korku ve dehşet dolu çocuklar
kurşun kapsülleriyle dolduruyorlar okul çantalarını

-gidelim buradan anne uçaklar geçiyor yine-

ve halkın tüm yaşamı cehennem korkusuna
hep açık bir seccade
viran şehirler, kayıp köyler
ve şarabın en kırmızısından içen
emperyalizmin eli kanlı uşakları
bağışlar mı sizi tanrı cümle günahınızdan
ey halk, tutuşan her damla kan sizin kanınız
kıyıyorlar öz canınıza, yutuyorlar, uykusuz kalın!
tan kızıllığı için toplanın bir araya, uykusuz kalın!
nehirler, akar sular kanla kirleniyor, uykusuz kalın!
kanlı karlar yağacak üstünüze, uykusuz kalın!

-Ihlamur çiçekleri orada ne renk açıyor anne?-

susturun savaştan söz edenleri, çocuklar için!
barışla kör edin gözlerini tanrıların, kadınlar için!
keşke gözlerimi çıkarıp verebilseydim size
güllerle donatabilseydim bahçenizi barış adına
ağlayabilseydim sevinçten hıçkıra hıçkıra
durdurabilseydim kasırgalarını tanrıların
ölebilseydim bin defa, doğabilseydim güneş olup
yoğurabilseydim türküleri soğuk ülkeniz için

ama size, sol yanımda bir kuş gibi çırpınan yüreğim
ve şiirimden başka verecek bayrağım yok benim

POSTMODERN FELSEFENİN Topluma Ne Zararı Olmuştur?

■ TAYLAN KARA

Postmodern bakış toplumları, kimliklere, mikroözelliklere, bireylere böler; farklılıkları fetişleştirip onların, ortak yaşam ve toplumun örgütlenmesi için gerekli olan ortak noktalarını görmezden gelir. P**ostmodern bakış için sınıflar ya da üretim ilişkileri değil ama Çorumlu olmak, Hanefi ya da Alevi olmak, heteroseksüel-biseksüel olmak, Zaza-Terekeme olmak gibi yerel, etnik, cinsel alt kimlikler-mikrokimlikler önemlidir.**

"Hiçbir sistem, insanı, 'düşüncede silahsızlandırmaya' uğratmadıkça yenemez.

Hikmet Kıvılcımlı

Orta Çağ'da din her şeye egemendir, özerk ve kaderini kendi belirleyen bir birey olarak insan yoktur. Orta Çağ'da insan yüzyıllarca tanrının karşısında edilgen bir konumda var olmuştur. Orta Çağ felsefesinin merkezinde din vardır ve bu felsefenin temel sorunu olayların/kavramların dinle olan ilişkisinden ibarettir. Orta Çağ'da bilgi sahibi olan kişilerin ezici çoğunluğu rahiptir.

Orta Çağ'da insan kaderinin efendisi değildir. Düşüncenin ortasında yer alan şey tanrıdır. Felsefe, dinin hizmetçisidir.

Her tarihsel ya da zihinsel devrim, her şeyden önce toplumun tutamak noktalarını, düşüncenin merkezini, Arşimet noktalarını değiştirir. Orta Çağ'da bu merkez "tanrı kavramı"dır; her şey bu kavramın etrafında döner. Aydınlanma ile tanrı kavramı yerine özne-insan kavramı konmuştur.

15-16. yüzyıldan itibaren insan bir özne olarak sahneye çıkar. Aydınlanmayla birlikte insan artık bir öznedir; tarihin etken gücü olarak kendi kaderini değiştirebilir. İnsan, kendini merkeze alarak dünyayı iyimser bir bakışla yorumlar ve değiştirir. Aydınlanma şunu der: İnsan tarihin edilgen bir parçası değildir; insanlar nedensel zincirlere kendini bırakarak sürüklenip gitmezler, bu nedensel zincirlere NEDEN OLURLAR, ONU BAŞLATIRLAR. İnsan, hayatı belirler; sorumludur ve yaşamı üzerinde denetimi vardır.

Bütün o büyük buluşlar, fizikteki gelişmeler, teknolojinin gelişimi, doğa bilimlerindeki gelişmeler bu anlatılan paradigma değişiminden çıkmıştır. Roman da bireyle ortaya çıkmış, insanın yükselmesiyle yükselmiş, insanın çöküşüyle de daralmış ve krize girmiştir.

Bu dönemin özelliklerini kabaca şöyle sıralayabiliriz:

- İnsana olan inanç;
- İnsanın merkeze konması;
- İnsanın bir özne olarak tarihte yer alması ve kaderini değiştirebileceğine olan inanç;
- Geleceğe dair iyimserlik;
- Evrene, doğaya, insana ve kendisine karşı bütünlüklü ve sistematik bakış;
- Bilimsel düşünce yöntemi;
- Tarihin öngörülebilir ve müdahale edilebilir bir süreç olduğu inancı.

Çok kaba da olsa Aydınlanmanın somut bir çerçevesi çizilmiş oldu.

Edebiyattaki bütün o klasikler, Balzac'lar, Dostoyevski'ler, Tolstoy'lar, Üç İstanbul'lar bu genel çerçevenin içinde kendisine bir yer bulur. Bu romanlarda nedensellik içeren, tutarlı ve de BÜTÜNLÜKLÜ bir dünya bakışı vardır.

Bu insanın yükselişidir. Tarihte insan yükseldikçe roman da yükselmiştir.

Postmodern düşünce bütün bu başlıklara saldırır ve onları reddeder.

Postmodern felsefenin saldırısına uğrayan en önemli kavramların "bilgi teorisi", "nesnel gerçeklik", "akıl", "evrensellik", "bütünlük", "özne" olması tesadüf değildir.

Postmodern felsefe:

- Akıl karşıtıdır.
- Aydınlanma karşıtıdır.
- İnsanı tarihin öznesi olmaktan çıkartır.
- Bilimsel düşünce yöntemini tahakkümcü bir yöntem olarak görür.
- Bilgiler arasındaki hiyerarşiyi reddeder, kişiden kişiye bilginin doğruluk derecesinin değişebileceğini iddia eder. Göreceliği saplantılı bir şekilde dogmatikleştirir.
- Postmodern felsefe, nesnel gerçeklik diye bir şeyin olmadığını, gerçekliğin bir "söylem", bir "kurgu", "insan aklının ürünü" olduğunu iddia eder. Postmodernizm nesnel gerçekliği reddeder.

Burada küçük bir açıklama yapmak gerekiyor. Postmodern felsefe kapsamındaki her düşünür, bu başlıkların tamamını savunmamaktadır ya da postmodern felsefe kapsamındaki her bir düşünür savunduğu görüşü, diğeriyle aynı vurguda savunmamaktadır.

Burada postmodern felsefedeki bu türden farklılıklara değinmeksizin bu felsefenin ana hatları ele alınmakta ve çok genel bir çerçeve sunulmaktadır.

Postmodern felsefenin yukarıda tanımlanan özelliklerinden üç başlık, üzerinde ayrıntılı durulması gereken başlıklardır:

1. Bütünselliğin reddi
2. Öznenin yok oluşu
3. Nesnel gerçekliğin reddi

Goethe şöyle der:

"Çürümüş, yıkılmaya ya da çözülmeye yüz tutmuş bütün tarihî dönemlerde, çok belirgin bir öznelcilik göze çarparken, bütün ilerici dönemlerde ise, dünyayı kendi bütünselliği içinde ve olduğu gibi kavramak gerçeği görülmektedir."[1]

Postmodern felsefenin en çok saldırdığı şey, bütünlüklü bakış, bütüncül yaklaşım ya da sistemlerdir. Bunlara "büyük anlatılar" diye saldırır, büyük anlatıların sonunu ilan eder. "Du bakali n'olacak?", Aziz Nesin'in çok bilinen bir öyküsüdür. https://www.siyahgribeyaz.com/2010/02/du-bakali-nolecak.html (Erişim tarihi: 22.12.2019) Burada bu öykünün

K. Popper, "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı kitabında "totaliter" sözcüğü ile bütünlük anlamındaki "totality" kavramını birbirine karıştırır. Bu iki kavram birbirine karıştığında dünyaya bütünlüklü bakan düşünce sistemlerinin totaliter olduğu yargısı ortaya çıkar. K. Popper bu kitabı 2. Dünya Savaşı sırasında Avustralya kıtasında ikinci el kaynaklara dayanarak yazmıştır.

estetik değerlendirmesi yapılmayacaktır. Burada konu "bütünlüklü bakış" ve "parçalı bakış"ın farkıdır. Bu öyküde adam sinemada kadının yanına oturur.

Adam çıkışta kadının arkasından gider.

Adam sokakta kadının yolundan gider.

Adam kadınla aynı apartmana gider vs.

Bunları tek tek ele aldığınızda her birinin mantıklı açıklaması vardır. Bu parçaların tek birini ele aldığımızda öykünün sonundaki olayı tahmin edebilir miyiz?

Siz dünyaya parçalı bakarsanız, yukarıdaki öyküde geçen kadının anlattığı her şeyi açıklayabilirsiniz.

Siz sokakta yürürken birilerinin yanınızda yürümesi gayet normaldir. Sokakta başkaları da vardır. Siz sinemada bilet alırken birileri sizin izleyeceğiniz filme bilet alabilir. Bir sinemada birçok insanın olması normaldir.

Siz sinema salonundayken birileri yanınızdaki boş koltuğa da oturabilir.

Siz caddede yürürken arkanızda birtakım kişilerin yürümesi de normaldir. Orası kamuya açık bir alandır. Siz oturduğunuz apartmana girerken başka birileri de o apartmana girebilir. Orası bir apartmansa sizin dışınızda birileri de oturuyordur ya da oturmuyor olsa bile bir başka eve konukların gelmesi normaldir.

Bu öyküdeki her bir olayı TEK TEK ele aldığınızda çoğuna gayet makul açıklamalar getirebilirsiniz. Her olayı tek tek ele alırsanız o olay karşısında kaygı duymanın hiçbir anlamı yoktur, kaygı duymak gereksizdir.

Ancak bu olayın asıl anlamını yakalamak için bu parçaları birleştirmek gerekir.

Bu öyküdeki olayın esas anlamı, bu parçaların yan yana getirilmesiyle elde edilen değerlendirmedir. Bunu yitirdiğiniz zaman, parçaları tek tek ele aldığınızda, gayet makul açıklamalar getirirsiniz ve olayın kendisini anlamazsınız.

Bu öyküdeki olaylara bütüncül bakan biri için öyküdeki adamın niyeti, daha en başından ortadadır. Ancak parçalı bir bakışla değerlendirdiğinizde, adam kadının yatak odasına girene kadar olan olayların hemen hemen hepsini çeşitli gerekçelerle açıklayabilirsiniz.

BÜTÜNLÜĞE KARŞI SAVAŞ

Postmodern bakış, bu bütünlüklü bakışı küçümser, aşağılar, totaliter bulur.

"Bütünlük" kavramının totaliterlik yorumunun kaynağı Karl Popper'dir.

K. Popper, "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı kitabında "totaliter" sözcüğü ile bütünlük anlamındaki "totality" kavramını birbirine karıştırır. Bu iki kavram birbirine karıştığında dünyaya bütünlüklü bakan düşünce sistemlerinin totaliter olduğu yargısı ortaya çıkar. K. Popper bu kitabı 2. Dünya Savaşı sırasında Avustralya kıtasında ikinci el kaynaklara dayanarak yazmıştır.[2]

Lyotard'ın Postmodern Durum adlı kitabı şöyle biter:

"Bütün ve bir nostaljisi kavram ve duyumlanabilenin, şeffaf ve iletimlenebilir deneyimin uzlaşması için yeteri kadar bedel ödedik. (...) Gelin bütünlüğe karşı bir savaş başlatalım."[3].

Postmodern felsefenin, bütünlüklü bakışa saldırısının doğal bir sonucu olarak toplumda gördüğü şey toplumdaki ortaklıklar değil farklılıklardır. Postmodern bakış toplumları, kimliklere, mikroözelliklere, bireylere böler; farklılıkları fetişleştirip onların, ortak yaşam ve toplumun örgütlenmesi için gerekli olan ortak noktalarını görmezden gelir. Post-

modern bakış için sınıflar ya da üretim ilişkileri değil ama Çorumlu olmak, Hanefi ya da Alevi olmak, heteroseksüel-biseksüel olmak, Zaza-Terekeme olmak gibi yerel, etnik, cinsel alt kimlikler-mikrokimlikler önemlidir.

Dünyayı kavramak isteyenler, dünyayı değiştirmek isteyenler, o dünyaya bütünlüklü bakmak zorundadır. Bütünü değiştirme ihtiyacı duyan, bütünlüklü bakmak zorundadır. Postmodernizmin bütünlük karşısındaki önerisi nedir peki?

Postmodernizm toplumları bireylere, kimliklere, mikroözelliklere böler; farklılıkları fetişleştirip onların, ortak yaşam ve toplumun örgütlenmesi için gerekli olan ortak noktalarını görmezden gelir. Postmodern düşünce için sınıflar, iktisadi konum, üretim ilişkilerindeki bir kategori değil Çorumlu olmak ya da cinsel kimlik daha öndedir.

Postmodern düşünürlerden Lyotard, "büyük anlatıların" bittiğini iddia eder... Bu eleştirinin hedefi nedir? Hegel, Platon, Descartes, Kant, Marx... Sistemli düşünürlere saldırı... Sistematik ve bütüncül bakışın hedef alınması... Bu çok kökten bir eleştiridir.

İşe buradan girdiğinizde Hegel, Kant, Marx hepsi gider; bunlardan sonra "bu bir masadır" önermesindeki bilgi bile hedef alınmaktadır. Bildiğimiz bütün anlam örüntülerinin sonudur bu...

Bir masayı işaret ederek şunu söyleyebiliriz: Bu bir masadır, zürafa değildir. Oysa postmodern düşünceye göre bu bana göre masa, ona göre zürafadır. Bu iki önerme de yan yana durabilir ve bu iki önerme arasında doğruluk bakımından bir hiyerarşi yoktur. Postmodern düşünce insanın nesnel gerçekliği bilme yöntemlerine karşı bir saldırıdır.

Çünkü postmodernizme göre varlığın tek bir epistemolojik temsili imkânsızdır.

Postmodern düşünceye göre bir doktorun tedavisi ile bir kabile büyücüsünün tedavisi eşit derecede geçerlidir ve birbirine hiçbir üstünlüğü yoktur.

Postmodern düşünceye göre bilimsel düşünce yöntemi "birçok paradigma içinde bir paradigmadır" sadece; bir başka paradigma karşısında üstünlüğü yoktur.

Akut apandisit olan bir hastada cerrahi, vodoo büyücüsünün yaptığı büyüden daha üstün değildir. Bilimsel düşünce yöntemi sadece bir "söylem"dir, "büyük anlatı"dır.

Luce Irigaray şöyle diyor:

"E=mc2" cinsiyet ayırt eden bir eşitlik midir? Işık hızına, bizim için yaşamsal önemi olan başka hızlara göre öncelik tanınmakta... Bu eşitliğin cinsiyet ayrımına işaret eden özeliği, en hızlı gidene öncelik tanınmasıdır."[4]

L. Irigaray, "akışkanlar mekaniğinin katı cisimlerin mekaniğine oranla daha az gelişmiş olduğunu; bunun nedeninin katılığın erkeklerle, akışkanlığınsa kadınlarla özdeşleşmesi olduğunu" iddia eder.

Bu yazılan açıkça bir saçmalıktır, zırvalamadır. Okuma yazma bilen, "E=mc2" ve ışık hızının ne olduğunu anlayabilen, birazcık temel fizik bilgisi olan, uzaktan dahi olsa bilimsel düşünce yönteminden haberdar birisi bunu kolayca anlar. Bunu bir öğrenci üniversite kantininde söylese, ona "saçmalama" denir. Ancak Fransızca yazılıp İngilizceden çevirilince de saçmalığından hiçbir şey kaybetmez. Sokaktaki insan söylediğinde saçma bulunan fikir, Paris'te üniversite kürsülerinde söylendiğinde "derin felsefe" olmuyor.

Saçma saçmadır. Saçmaya saçma, zırvaya zırva demek gerekir. Böyle zırvalayarak binlerce sayfa yazabilirsiniz, hiçbir yöntem olmadan ilgili ilgisiz kavramlar arasında keyfi bağlar yaratabilirsiniz. Saçmalamak, evrensel bir olanaktır.

Alan Sokal ve Jean Bricmont'un "Son Moda Saçmalar" kitabı postmodern düşünürlerin bilimsel kavramları nasıl keyfi, yersiz ve yanlış kullandığına dair bir yığın örnekle doludur. Felsefeyle uğraşmak isteyen bir gencin felsefedeki bu türden ifadelerle karşılaşma olasılığı neredeyse kesindir. Sokal'ın kitabı okura bu konuda bir bağışıklık sağlayacaktır.

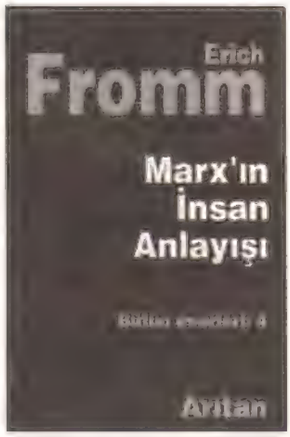

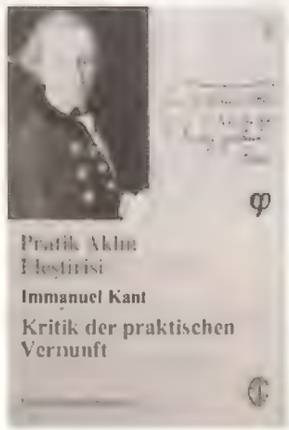

Dünyayı kavramak isteyenler, dünyayı değiştirmek isteyenler, o dünyaya bütünlüklü bakmak zorundadır. Bütünü değiştirme ihtiyacı duyan, bütünlüklü bakmak zorundadır.

Felsefede akıl karşıtı bir gelenek hep olmuştur. Buna örnek olarak Alman romantikleri, Henry Bergson, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger vs. sayılabilir. Postmodern felsefenin ayrıksı tarafı bu irrasyonelliği sol düşüncenin içine sokmasıdır. Postmodern felsefenin en yıkıcı tarafı da budur.

BEBEKLERİ LEYLEKLER Mİ GETİRİYOR?

Bilim alanında bütün kavramlar eşit derecede saygın değildir. Çünkü fikirlerin tamamı aynı derecede doğru değildir. "Bütün görüşlere saygı duyuyorum" cümlesi ne kadar sevimli görünüyorsa da bilim alanında bir palavra, bir tür iki yüzlülüktür. Örneğin bebeklerin oluşumu konusunda embriyoloji biliminin ortaya koydukları, artık üzerinde tartışılmayan bir hakikattir; bebekleri leyleklerin getirdiği ise gülünç bir safsata... Dünyanın düz olduğu "hipotezi"yle dünyanın yuvarlak olduğu "hipotezi" aynı derecede saygın değildir: İlki bir zırvadır, ikincisi ise hakikat... İlki sadece birilerinin laf salatasıyla savunulurken ikincisi onlarca bilimsel kanıtla desteklenmektedir. Önermelerin ve hipotezlerin, nesnel gerçeklikle örtüşme oranıyla değişen bir doğruluk ve saygınlık hiyerarşisi vardır.

Her görüşü verelim halk karar versin!

Nesnel gerçekliğe ulaşma kaygısı taşıyan bir insan için "bütün görüşlere saygılıyım" tavrı bir palavradan ibarettir. Bilimde, "her görüşe saygı duymak" tavrı sümüksü bir yaklaşımdır ve böyle bir yaklaşımla hiçbir yere varılamaz. "Her görüşü sunalım, toplum istediğine karar versin" görüşü de, zırvaya ve safsataya alan açmak için uydurulan sahte bir demokrasi tavrıdır. Tıp fakültelerinde insan embriyolojisi dersinde bebekleri leyleklerin getirdiğini savunan "leylek hipotezi"ni de okutmaya ne dersiniz? Jeoloji bölümlerinde "Dünyanın öküzün boynuzları arasında olduğu görüşü" niçin okutulmuyor? Fen bilimleri dersinde, "Dünyanın düz olduğu görüşü", "Güneşin dünyanın etrafında döndüğü görüşü" müfredata girse olmaz mı? Ne de olsa "her görüşe saygı duymalıyız, bunları da okuyup kendimiz karar verelim" öyle değil mi?

Zırva ile hakikat, doğru ile safsata aynı torbaya doldurulup eşitlendiğinde, yani "aslında asla eşit olmayanlar" eşitlendiğinde ortaya nesnel gerçeklik bilgisi değil hiçbir yere ulaşamayacak bir bulamaç çıkar.

Eğer bütün önermeler eşit derecede "saygın" ve "doğru" ise, önermeler arasında nesnel gerçeklikle uyuşması oranında hiçbir değer farklılığı yok ise ortada hiçbir anlamlı eylem ya da kuram olamaz, çünkü bu durumda her şey "olabilir". Bu durumda dünya anlamsız, her an her şeyin olabileceği, tahmin edilemez bir "esrarengizlikler" diyarı hâline gelir.

Oysa biliriz ki dünya yuvarlaktır, düz değildir; yuvarlak olduğu doğru, düz olduğu yanlıştır. Bebekler embriyoloji biliminin ortaya koyduğu şekilde oluşur, bebekleri leylekler getirmez.

Bilmeyi olanaklı kılan şey, önermeler arasında doğruluk değerlerine göre bir hiyerarşi oluşturabilmektir. Bu hiyerarşiyi oluştururken dayandığı temel ise nesnel gerçeklikle yani deney ve gözlemle uyuşma yeteneğidir.

Hangi kaygıyla olursa olsun saçmaya, zırvaya, safsataya saygı duymaktan vazgeçilmelidir. Zırva zırvadır, saçma saçmadır, safsata da safsatadır. "Nesnel gerçeklik bilgisi"ne ulaşma kaygısı olan bir insan, bunları yüksek sesle dile getirmekten kaçınmamalıdır. Zırvaya zırva, saçmaya saçma, safsataya safsata diyebilmek, nesneleri ve kavramları adıyla çağırmak, nesnel gerçekliğe varmanın ilk koşuludur.

Postmodern felsefenin çizdiği bu çerçeve dünyayla ne kadar uyuşuyor acaba? Bir uçağa bindiğinizde Newton fiziğine ve aerodinamik ilkelerine göre uçan bir uçağa biniyorsunuz. Cep telefonuyla konuştuğunuzda Maxwell denklemlerine göre çalışan bir telefonla konuşmuş oluyorsunuz. Konum ve adres bulmak için kullandığınız GPS cihazı Einstein'ın özel görelilik teorisine göre çalışmaktadır. Kullandığınız herhangi bir bilgisayar Kurt Gödel, Alan Turing, William Shockley, John Presper Eckert ve başka birçok bilim insanının bilimsel katkılarına göre yapılmıştır.

Uçaklar Newton fiziğinin ilkelerine göre çalışmaktadır, vodoo büyüsü ile uçamamaktadır.

Apandisit olan hastaların büyük bir kısmı bir genel cerrahın yaptığı appendektomi ameliyatıyla iyileşmektedir, ancak vodoo büyüsüyle iyileşememektedir. Bu durum milyonlarca kez yaşanan, her gün kanıtlanan apaçık bir olgudur.

Ancak Paul Feyerabend bu iki yaklaşımı birbirine eşitler ve bir adım daha ileri giderek şunları söyler:

"Bir demokraside her vatandaşın okuma yazma, aklına gelen her konuda propaganda yapma hakkı vardır. Hastalandığında eğer üfürükçülüğe inanıyorsa üfürükçüler tarafından, yok eğer bilime daha çok güveniyorsa bilimsel doktorlar tarafından tedavi edilme hakkı vardır. (...) Bir vatandaş bu hakka sahipse o zaman ister özel olarak ister vergi mükellefi olarak mali katkıda bulunduğu her kurumun yönetiminde söz sahibi demektir. Devlet okulları, devlet üniversiteleri, National Science Foundation gibi vergi gelirleriyle desteklenen araştırma enstitüleri, vergi mükelleflerinin kararına tabidirler. Her yerel ilkokul da böyledir. California'nın vergi mükellefleri kendi devlet üniversitelerinde vodoo büyüsü, halk tıbbı, yıldızbilim, yağmur dansı törenleri öğretilmesini istiyorsa o zaman üniversitelerde bunlar öğretilecek demektir."[5]

Feyerabend'in açık açık söylediği gibi bu düşünceye göre üniversitelerde ne okutulacağı, vergi mükelleflerinin seçimine göre şekillendirilmelidir.

Bu mantıkla vergi mükellefleri yani halk evrime "inanmıyorsa", TÜBİTAK'ın evrim kitaplarını artık basmaması gayet meşrudur. Bu durumda halk istiyorsa hacamat, cin çıkarma, büyü bozma ya da manevi şifa merkezlerinin açılması gayet meşrudur.

Feyerabend'in düşüncesini esas aldığımızda yerçekimi yanında "gökitimi", embriyoloji yerine "bebekleri leyleklerin getirmesi görüşü", deprem araştırma enstitülerinde levha tektoniğinin yanında "dünyanın öküzün boynuzları arasında olduğu görüşü" de okutulabilir; yeter ki halk bunu istesin. Örneğin Düz Dünya Derneği (The Flat Earth Society) adlı dernek[6], yeterince taraftar toplarsa üniversitelerde Dünya'nın düz olduğunu da okutabiliriz.

On yıllardır sistematik bir şekilde akla saldırıldığını, aklın, bilimsel düşünce yönteminin, aydınlanmanın ve bütünlüklü bakışın küçümsendiğini görüyoruz. "Modernite eleştirisi" adı altında bütün bunları yok etme girişimlerinin hem edebiyatta hem de felsefede son derece yıkıcı sonuçlarını görüyoruz.

Oysa bütün modern düşünürler işe modernizm eleştirisiyle başlamıştır: Kant, Hegel, Marx, diğerleri... Modern düşünce, aynı zamanda kendisine yönelik bir eleştiriyi de içerir. Modern düşünce içerisinde aydınlanma, akıl ve modernizm eleştirisi ile ilgili on binlerce sayfalık bir külliyat vardır. Ancak bu eleştirilerde hep içerme, kapsayarak aşma amacı vardır. Orta Çağ değerleri adına yapılan bir eleştiri değildir bunların hiçbiri.

Bu topraklarda Modernite felsefesini ortadan kaldırdığınızda muhatap olduğumuz şey "kadim doğu bilgeliği" ya da "sınıfsız toplumların kabile erdemleri" değildir. Bu topraklarda moderniteyi yok ettiğinizde elinizde kalan şey, "cin çıkarma", "yanmayan kefen", "eşimin dayısı bana helal midir" diyen "seks yapması meşru akrabalar envanteri"dir. Gündelik yaşamdaki dolaysız gözlemler bile bunu somut olarak kanıtlamaktadır.

POSTMODERN FELSEFENİN AYRIKSI TARAFI NEDİR?

Felsefede akıl karşıtı bir gelenek hep olmuştur. Buna örnek olarak Alman romantikleri, Henry Bergson, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger vs. sayılabilir. **Postmodern fel-**

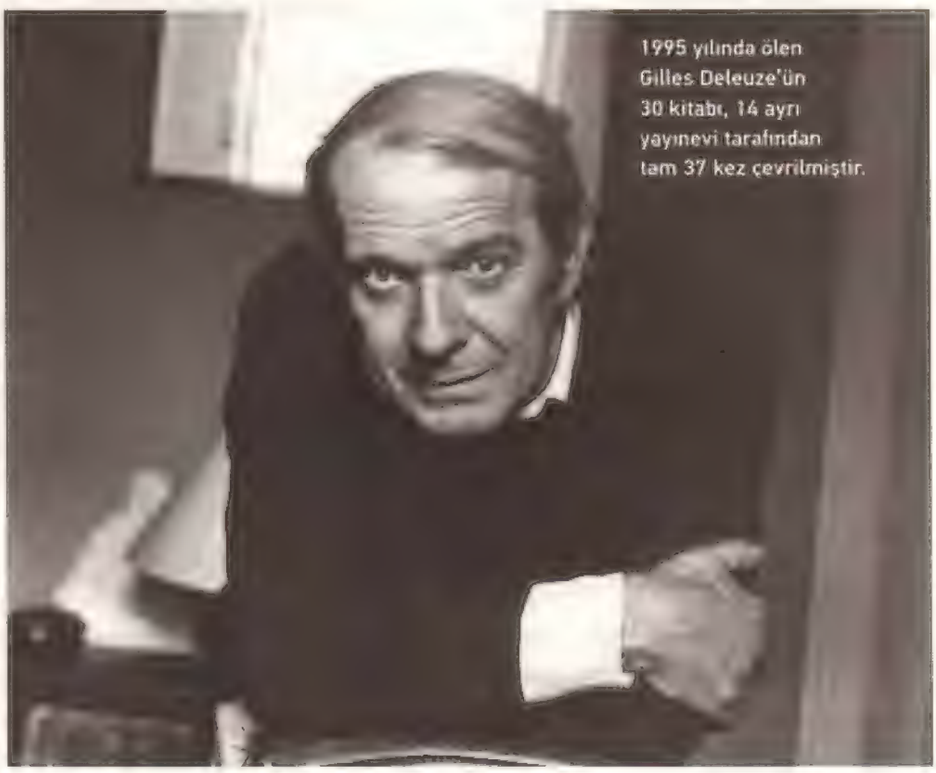

1995 yılında ölen Gilles Deleuze'ün 30 kitabı, 14 ayrı yayınevi tarafından tam 37 kez çevrilmiştir.

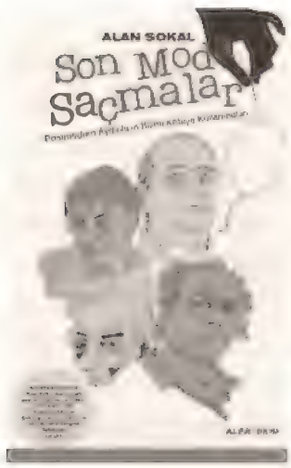

Postmodern felsefeyi besleyen düşünürlerin kitapları hiçbir düşünürde göremeyeceğimiz bir hızda ve yaygınlıkta çevrilip dağıtıma sokulmuştur. Felsefenin köşe taşı diye adlandırılan düşünürlerin en klasik kitaplarının bile bazıları henüz hiç çevrilmemiş ya da birkaç yıl önce çevrilmişken, bir kısmı hâlâ hayatta olan postmodern düşünürlerin en marjinal kitapları bile üç beş koldan, birçok farklı yayınevi tarafından çevrilmiş ve çevrilmektedir.

sefenin ayrıksı tarafı bu irrasyonelliği sol düşüncenin içine sokmasıdır. Postmodern felsefenin en yıkıcı tarafı da budur.

Akla saldırdığında, sol mevcut sosyal düzen eleştirisindeki en önemli silahtan kendini mahrum bırakmış olur. Postmodern felsefe bunu yaparak sol düşünceyi iktidar karşısında silahsızlandırır, güçsüzleştirir.

Postmodern felsefenin diğer önemli ve yıkıcı işlevi ise gericiliği destekleyen, gericiliği meşrulaştıran, ona varlık alanı açan bir iklim yaratmasıdır. Bunların siyasal çıktıları hiç de "kitapta durduğu gibi" durmamaktadır.

Örneğin evrim teorisi müfredattan çıkartıldığında gerekçe olarak şu öne sürülüyor:

"Evrim teorisi belli bir paradigmanın kabul ettiği bir söylemdir, başka paradigmalar da vardır." Sanki P. Feyerabend konuşmaktadır!

Cin çıkarma, muska yazma, manevi şifa merkezleri ile modern tıbbi tedaviler, postmodern düşünce açısından eşittir; birinin diğerine üstünlüğü yoktur.

"Bilim de bir paradigmadır sonuçta" ile "eşimin dayısı bana helal midir" sorusu arasındaki mesafe sanıldığından çok daha kısadır.

Toplumların mikrokimliklere bölünmesi ve bu tür yerelliklere vurgu her türden gericiliğe zemin hazırlamaktadır.

Örneğin altı yaşında bir kız çocuğuna burka giydirilmesi, sekiz yaşında evlendirilmesi "çok kültürlülük" adı altında kolayca meşrulaştırılabilir.

Aydınlanma düşüncesi, "şimdi"yi, sürekli müdahale edilmesi gereken bir değişim nesnesi haline getirir. İnsan, "şimdi"yi değiştirmek-dönüştürmek için çaba harcar.

Postmodernizm ise tam bu öze saldırır. Şimdi, ezeli ve ebedi zaman kipi ilan edilir.

Değişim fikri silinip atılır. Tarihin sonudur. Başka bir dünya tasavvuru anlamsızdır. **Postmodern felsefenin insanın elinden aldığı şey "şimdiyi dönüştürme yetisi"dir.**

Bir şeyle mücadele etmek isteyen, onun kendisi kadar onu oluşturan iklimle, onun zeminiyle de mücadele eder. Devrimlerle mücadele etmek isteyen, onu yaratan iklimle de mücadele eder.

Aydınlanmayla kavga eden, onun felsefesiyle ve akılcılığıyla da kavga eder. Sosyalizmle mücadele etmek isteyen, "mücadelesi olan insanla" da mücadele eder. Türkiye'de de böyle olmuştur.

Siyaseten kendisini sosyalist-komünist olarak tanımlayıp Fransız Devrimi'ne tu kaka diyen bir kişi var mıdır? Yoktur, olamaz.

Fransız devrimcileri komünist midir-sosyalist midir?

Robespierre Marksist midir?

Spartaküs proleterya diktatörlüğü kurmak için mi ayaklanmıştır?

Akılcılık, aydınlanma ve az önce sayılan bütünlüklü bakış, insanın özne olarak kaderine hükmetme düşüncesi... Bunlar, burjuva sınıfının ilerici olduğu dönemlerde insanlığa mal ettiği ve sol/ilerici/sosyalistlerin de sahiplendiği değerlerdir. Bunlar olmaksızın komünizm ya da sosyalizm olamaz. Akıl, aydınlanma ya da bilimsel düşünce yöntemi üzerinde bu kadar durmamızın nedeni budur. Bunun uzun uzun tahlillerini yapmak mümkün ama sadece edebiyattan giderek bile bu sonuca kolaylıkla ulaşabilirsiniz.

Bunları yıktığınızda ortada ne sosyalizm kalır ne de cumhuriyet.

Sosyalizm karşıtlarının bu değerlere düşman olması tesadüf değildir. İşi kökünden, radikal biçimde halletmek istiyorlar. Saldırılarının buradan olması tesadüf değildir. İşlerini hiç şansa bırakmadılar. Çok çok bilinçliler ve her adımları her eleştirileri her ittifakları müthiş bir bilincin, kinin ürünüdür.

Postmodern felsefeyi besleyen düşünürlerin kitapları hiçbir düşünürde göremeyeceğimiz bir hızda ve yaygınlıkta çevrilip dağıtıma sokulmuştur. Felsefenin köşetaşı diye adlandırılan düşünürlerin en klasik kitaplarının bile bazıları henüz hiç çevrilmemiş ya

Jean Baudrillard

da birkaç yıl önce çevrilmişken, bir kısmı hâlâ hayatta olan postmodern düşünürlerin en marjinal kitapları bile üç beş koldan, birçok farklı yayınevi tarafından çevrilmiş ve çevrilmektedir. Bu çok ilginç ve bir o kadar da anlamlı bir durumdur.

Elbette her türlü kitap, mümkünse bütün kitaplar çevrilmelidir. Bu konuda bir tartışma asla olamaz. Ama biz böyle bir ülkede yaşamıyoruz. Felsefeyi iş edinmiş kişiler zaten çeviriye gerek olmaksızın bu kitapları yazıldığı dillerden okumaktadır. Ancak yayınevlerinin çeviri yaparken apaçık bir tercihi vardır. Topluma sunulan bilginin niteliği konusunda çok açık bir seçim vardır ve bu seçim kesinlikle postmodern felsefenin lehinedir.

Örneğin Paul Feyerabend 1994'te ölmüştür. Postmodern epistemolojide bile marjinal bir isimdir. Bu düşünürün kitapları 7 ayrı yayınevi tarafından 11 defa çevrilmiştir.

Örneğin hâlâ hayatta olan düşünür Julia Kristeva'nın 11 kitabı 6 ayrı yayınevi tarafından çevrilmiştir.

1995 yılında ölen Gilles Deleuze'ün 30 kitabı, 14 ayrı yayınevi tarafından tam 37 kez çevrilmiştir.

Michael Foucault'nun kitapları 21 ayrı yayınevi tarafından tam 48 defa çevrilmiştir.

Jacques Lacan'ın 8 kitabı 5 ayrı yayınevi tarafından çevrilmiştir.

2007'de ölen Jean Baudrillard'ın 14 kitabı çevrilmiştir.

Jean-François Lyotard'ın kitapları 8 ayrı yayınevi tarafından 10 kez çevrilmiştir. J. F. Lyotard'ın Postmodern Durum kitabı 3 ayrı yayınevi tarafından çevrilmiştir.

Bu listeye sadece kendi yazdıkları kitaplar alınmış olup bu düşünürler üzerine yazılan kitaplar dâhil edilmemiştir.

Karşılaştırma için diğer düşünürlerden bazı veriler verelim:

Immanuel Kant'ın 1788'de yazdığı Pratik Aklın Eleştirisi kitabı Türkçeye yaklaşık 180 yıl sonra 1975'de çevrilmiştir. I. Kant'ın 1781'de yazdığı Saf Aklın Eleştirisi kitabı Türkçeye 210 yıl sonra 1993'te çevrilmiştir. Martin Heidegger'in 1927'de yazdığı Varlık ve Zaman Türkçeye ilk olarak yaklaşık 80 yıl sonra 2004'te çevrilmiştir.

Bu kitaplar felsefenin klasik metinleridir.

Çeviri sayısı, hızı ve yoğunluğu bakımından çok dikkat çekici bir biçimde postmodern filozofların açık bir üstünlüğü görülmektedir. Türkiye'de kültürü yönlendiren kurumların topluma sunulan entelektüel malzemeyi belirlerken postmodern düşünce lehine açıkça bir tercihi vardır.

Kapitalizmin en yıkıcı olduğu, en öldürücü olduğu yer ideolojik alandadır çünkü ona karşı olanların elinden en büyük silahlarını almakta, ezilenleri kapitalizm karşısında silahsız bırakmaktadır.

Kapitalizmin en yıkıcı olduğu, en öldürücü olduğu yer ideolojik alandadır çünkü ona karşı olanların elinden en büyük silahlarını almakta, ezilenleri kapitalizm karşısında silahsız bırakmaktadır. Bunu öylesine radikal bir biçimde yapmaktadır ki sadece belirli ve yerel bir birikimi değil insanlığın binyıllardır yarattığı birikimi yok etmektedir. Yapılan şey, insanı düşüncede silahsızlandırmaktır.

Çünkü hiçbir sistem, insanı, "düşüncede silahsızlandırmaya" uğratmadıkça yenemez.

(Bu yazı Taylan Kara'nın Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme kitabının 2. Cildinden alınmıştır.)

[1] Eric Fromm, Marx'ın İnsan Anlayışı, Arıtan Yayınevi, 2004, s.59. (Goethe'nin Eckermann ile Sohbeti), 29 Ocak 1826).

[2] https://www.youtube.com/watch?v=sVMoa41-gtU (Erişim tarihi 22.12.2019)

[3] J. F. Lyotard, Postmodern Durum, Vadi Yayınları, 1994, Ankara.

[4] Alan Sokal, Jean Bricmont, Son Moda Saçmalar, Alfa Yayınları, 2013, İstanbul, S 133.

[5] Paul Feyerabend, Özgür bir toplumda bilim, Ayrıntı Yayınevi, 1991, İstanbul, S 107-8.

[6] https://theflatearthsociety.org/home/ (Erişim tarihi 22.12.2019)

I. JUSTİNİEN, AYASOFYA VE Corpus Juris Civilis

■ TANER TİMUR

Corpus Juris Civilis, yani Roma Hukuku o tarihte İtalya'da çok sayıda metin arasında parçalanmış olan hukuku birleştiriyor, modern hukukun temellerini atıyordu. Yıllar süren bir çalışmadan sonra 534 yılında tamamlanmış, uygulamaya hazır hale gelmişti. Ne var ki şanssız zamanların ürünüydü. Barbar fetihlerinin yarattığı anarşi ve feodal gelişmeler ortamında, Avrupa'da uygulanabileceği alan giderek daralıyordu ve çok geçmeden de unutuldu gitti.

Ayasofya dün ibadete açıldı. Bizans İmparatoru I. Justinien tarafından 1500 yıl önce kilise olarak inşa edilmiş ve 537 yılında da hizmete başlamıştı. Oysa bu görkemli eser Justinien'in en önemli eseri değildi. İlk sırada ondan çok daha önemli olan Corpus Juris Civilis geliyordu. Batı uygarlığı bu hukuki temel üzerine kuruldu.

Corpus Juris Civilis, yani Roma Hukuku o tarihte İtalya'da çok sayıda metin arasında parçalanmış olan hukuku birleştiriyor, modern hukukun temellerini atıyordu. Yıllar süren bir çalışmadan sonra 534 yılında tamamlanmış, uygulamaya hazır hale gelmişti. Ne var ki şanssız zamanların ürünüydü. Barbar fetihlerinin yarattığı anarşi ve feodal gelişmeler ortamında, Avrupa'da uygulanabileceği alan giderek daralıyordu ve çok geçmeden de unutuldu gitti. Ancak beş yüz yıl kadar sonra, 11. yüzyılda, İtalya'da yeniden keşfedilecek ve izleyen yüzyıllarda da Fransa kanalıyla Batı Avrupa'ya yayılmaya başlayacaktı. 15 ve 16. yüzyıllardan itibaren Akdeniz kıyılarında, kapitalizm, özel mülkiyeti mutlak bir hak (Jus utendi, fruendi et abutendi) sayan bu kanun çerçevesinde yayılmaya ve hegemonya kurmaya başladı.

***

Oysa İstanbul'u fetheden ve Ayasofya'yı cami yapan Osmanlılar bambaşka bir hukuk anlayışı içindeydiler. Onların sivil hukuku Kuran'a, hadislere, icma-ı ümmete ve kıyasa dayanıyordu. Gerçi Fatih Sultan Mehmet zamanında da ünlü alim Molla Hüsrev Efendi bunları toplayarak "Dürer al Hükkam" (hükümlerin incileri) başlıklı bir eser meydana getirmişti. Daha sonra, 16. yüzyılda da bunun yerini Şeyh İbrahim Halebi'nin çok daha kapsamlı "Multeka"sı almıştı. Ne var ki Osmanlı Devleti'nde, özel mülkiyeti mutlaklaştıran bir hukuk hiç olmadı. Kapitalizmi yaratan ser-

maye birikimi aradığı güvenlik ortamını hiçbir zaman Osmanlı topraklarında bulamadı.

Bunun siyasi, iktisadi, coğrafi, kültürel vb. çeşitli nedenleri vardır ve yüzyıldır "batılılaşma", "modernleşme", "çağdaşlaşma" gibi adlar altında bu sorunu tartışıyoruz. Oysa asıl kavram "kapitalistleşme süreci" olup, asıl tartışılması gereken de "Osmanlı Devleti'nde sermaye birikiminin neden gelişemediği"dir. Bu bağlamda sorunun hukuki boyutu da özel bir anlam kazanıyor ve Batı Avrupa'da Roma Hukuku ulusal kodlara yol açarken, Osmanlı Devleti'nde neden sonuna kadar Şer'i hukuka sadık kalındığı da aydınlatılmaya çalışılıyor.

***

Aslında kapitalizm Batı'da hegemonya kurarken periferideki ülkeleri de sarsmış ve geleneksel (kapitalizm öncesi) üretim ilişkilerini yok etmeye başlamıştı. Nitekim Batı "code civil"leri bu ortamda Osmanlı Devleti'nde de gündeme gelmiş ve Fransız elçisi M. Bourée bir grup devlet adamına Fransız Medeni Kanunu'nu uygulamalarını önermişti. Üstelik ciddi bir tepkiyle de karşılaşmamıştı. Nihayet söz konusu olan, kanunu olduğu gibi aktarmak değil, onu ülke koşullarına uyarlamaktı. Oysa olmadı. Karşı olanların başını da daha sonra Abdülhamid'in sağ kolu olan ünlü vakanüvis Ahmet Cevdet Paşa çekiyordu. Aslında Roma Hukuku'na dayanacak bir Osmanlı "Code Civil"i Osmanlılarda "ulusal" bir burjuvazi yaratma ve Müslim-gayrimüslim tüm mülkleri garanti altına alarak Batı'ya sermaye kaçırma yollarını kapatma potansiyeli taşıyordu. Ne var ki Abdülhamid'in mutlak ve karanlık despotizmi buna engel olmuştu.

***

Roma hukukuna dayanan bir medeni kanun bizde ancak Türk Devrimi'nin bir ürünü oldu ve 1924 Anayasası ile beraber Devrim'in hukuki temelini teşkil etti. Ne var ki Osmanlı yönetimi, devrimcilere harap bir Anadolu bırakmıştı ve Mustafa Kemal Paşa ülkeyi ve İstanbul'u işgalden kurtarma savaşını örgütlemeye şu tespitle başlamıştı: "Memleket baştan nihayete kadar harabezardır. Her yerde baykuşlar ötüyor. Milletin yolu yok, serveti yok hiçbir şeyi yok. Bütün millet acınacak bir fakrü sefalet içindedir".

Ne var ki "kurtuluş"tan sonra, "kuruluş" yılları başlıyordu; temeller atılmıştı. Oysa şimdi bu temellerin atılmasından yüz yıl kadar geçmiş bulunuyor; memleketin fizyonomisi çok değişti ve bu temeller sayesinde bir yerlere gelenler de, bugün çağdışı bir takım saplantılar içinde bu temelleri yıkma çabası içindeler.

***

Dün Ayasofya merasimlerini izlerken bu duygular içindeydim ve Fatih Sultan Mehmet ulusal coşkuyla göklere çıkarılırken, doğrusu İmparator Justinien'e de hayli haksızlık yapıldığını düşündüm. Ve bu arada da, "yoksa Ayasofya'dan sonra sıra Medeni hukuka mı geliyor?" gibi sorular geldi aklıma. Yıllardır bu konuda da hasret çekenler ve artık bunu açıkça söylemekte de sakınca görmeyenler, yoksa Medeni Hukuku da Justinien'in "zincirlerinden" koparıp, yerli, milli ve şer'i bir hale getirmeye mi hazırlanıyorlardı?

Öyle ya da böyle, bence buna asla güçleri yetmeyecektir. Siz, bir yandan Batı'dan akan (borç, yatırım, sıcak para, turizm vb.) dolarlarla yaptığınız inşaatlarla durmadan övüneceksiniz; fakat öte yandan da İslam dünyasında Batı düşmanlığının başını çekmeye soyunacaksınız! Ama herhalde bu batılılar da o kadar ahmak değiller! Daha yüz elli yıl önce, bu kafada olanları, Ziya Paşa, "Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın!" diye uyarıyordu. Kaldı ki ortaçağ özlemine en sert direniş de, Batı'dan önce, iktidarın yatıp kalkıp "inşaat ya Resulullah!" diyen sevgili müteahhitlerinden gelebilir!

Yine de, Rubikon aşılırken, bu gidişata en sağlıklı, en tutarlı ve en umut verici direnişin, ancak bütün bu sürecin yükünü sırtında taşımış ve çilesini çekmiş halk kitlelerinden gelebileceğini unutmayalım!

Dün Ayasofya merasimlerini izlerken bu duygular içindeydim ve Fatih Sultan Mehmet ulusal coşkuyla göklere çıkarılırken, doğrusu İmparator Justinien'e de hayli haksızlık yapıldığını düşündüm. Ve bu arada da, "yoksa Ayasofya'dan sonra sıra Medeni hukuka mı geliyor?" gibi sorular geldi aklıma. Yıllardır bu konuda da hasret çekenler ve artık bunu açıkça söylemekte de sakınca görmeyenler, yoksa Medeni Hukuku da Justinien'in "zincirlerinden" koparıp, yerli, milli ve şer'i bir hale getirmeye mi hazırlanıyorlardı?

DİZİCİ MASALLARINA KARŞI
Bilimsel Osmanlı Tarihine Giriş

■ YALÇIN KÜÇÜK

Osman ve obası Söğüt'te pagan idi ve Neşri'nin anlattığı, en fazla, Osman'ın müslüman olma törenidir. Şunu da not edebiliriz, Gibbons'ta yok ve ben ekleyebiliyorum; **Osman, güçlü bir şeyh olan Edebali'nin desteğini kazanabilmek için müslümanlığa geçmiştir ve ilave olarak mal'ı eş olarak aldığını anlıyoruz. Bunu yapıyorlar.**

Türkler için belki de büyük övünç kaynaklarının başında, "Divanü Lugat-İt Türk" gelmelidir, benim için öyledir; Kaşgarlı Mahmut'un bu eseri gerçekten müthiştir. Bin yetmiş yıllarında yazıldığı tahmin ediliyor; İç Asya'ya giden Arap tüccarlara Türkçe bir kılavuz vermek istiyordu. Hem Türkçesi, hem de Kaşgarlı'nın bilgi ve yazımı mükemmeldir. Burada "uc" diyor, tabii Arabi karakterler ile yazılıdır, "cim" kullanılıyor, yazları gittiğimiz köyümüzde, Molla İbrahim Hocamız, "cim karnında bir nokta" diyordu ve "ç" ise cim karnında üç noktadır ve "uc" demeyi sürdürüyorum.

Besim Atalay'ın düzenlemesidir ve "uç" olarak yeni Türkçe'ye çevrilmiş, "uç el", sınır ve "sınırdaki il" karşılığındadır.[1] Baştaki elifi, "i" veya "e" okuyoruz ve bu nedenle "Rumeli" ile "Rum İli" arasında bir fark görmüyoruz,[2] not ediyorum.

Osmanlı'nın son zamanlarında "uc" deniyordu,[3] ve tek anlamı sınırda toprak'tır ve buna eklenecek olan uc'un uçsuz olduğudur. Şöyle de söyleyebilirim, Osmanlı'nın hem kuruluş-yükseliş ve hem de gerileme-çöküş dönemlerinde haritası yoktu; modern zamanlarda İsrael misli, haritanın anlamsız olduğu bir ülke idi. Böylece başlamış oluyoruz.

Bunlar, Cengiz'in önünden kaçtılar, Selçuki Türkler ile hiç bağlantıları yoktu ve ayrıdırlar. Harezm'den, Horasan'dan, çılgınlar misali kaçtılar; uçları buldular. Cengiz'in sürüleri, vebadan daha acımasız ve çok daha öldürücüydüler; müthiş korkutuyorlar ve korkuyu bir silah olarak kullanmayı biliyorlardı. Söz uygunsa, bin tane Hiroşima denediler ve atom bombasından önce korkusunu keşfettiler. Türkleri en hızlı bir şekilde kaçmaya ve uc'a yetişmeye mahkûm ettiler.

DİLLERİ TÜRKÇEYDİ, DİNLERİ YOKTU

Selçuklular'dan farklıdırlar. Dilleri Türkçe, dinleri ise yoktu; "pagan" idiler, demek istiyorum.

Devam etmeden önce iki özetleyici tekrar yapabilir miyim; özetleri hayli "resmi" kaynaklardan alıyorum, birisi tahmin edilebileceği üzere İnalcık'tır. "During the early period no major state opposed the Ottoman eit-

---

Mehmet Neşri
EMİR ATMAN'IN KUR'AN'I GÖRDÜĞÜ AN

Rivayet olunur ki, Osman Gazi bir köyde imam evinde konuk olup otururdu. Ardında bir pencere vardı. Meğer oraya bir Muskaf-ı Şerif koymuşlardı.

Ev sahibi, Osman Gazi'ye, "küstahlık olmasın, lütfet, eğil, arkanda bir şey var, alayım" dedi.

Osman Gazi, "nasıl bir şey var?" diye sordu.

Ev sahibi, "nebimiz, ahir zaman peygamberi, Allah'ın elçisi Muhammed'e —Allah'ın salat ve selamı üzerine olsun— inen Allah'ın kelamı Kuran var" dedi.

Osman Gazi, ev sahibi uykuya varıncaya kadar tınmadı, epsem kaldı, sonra kalkıp gusletti, temiz abdest aldı, Muskaf'tan yana döndü, sabaha kadar saygı ile el kavuşturup, öylece durdu, ev sahibi uyanınca, benim halimi anlamasın diye, uyur gibi yaptı. Yüzü yine Muskaf'tan yana dönüktü, bu arada uyku gözüne ağır bastı, daldı, rüya âleminde, celil ve yüce Hak tarafından ona, "ey Osman, mademki sen benim kelamıma saygı ve tazim edip izzet ve ikram eyledin, ben de seni ve senin evladını, haleflerini, taraftarlarını edebi, muazzez, mükerrem ve muhterem kıldım" denildiğini gördü.

***

Şeyh, "ya Osman, müjdeler olsun, Hak Taala sana ve senin evladına saltanat verdi, bütün dünya evladının himayesi altında olacak, hem de kızım Mal Hatun sana helal eş oldu" diyerek, hemen kızını Osman Gazi ile evlendirdi..."

***

Osman Gazi, "ben yazı yazmasını bilmem. Bir su kabı ile bir kılıcım var. Onları nişan olsun diye sana vereyim. Benim evladım onları senin elinde görüp ipka etsinler" dedi.

Mehmet Neşri, Neşri Tarihi I, haz., Prof. Dr. M. A. Köymen, Ankara, 1983, s. 42-46.

Wittek, Neşri'nin bunları İkinci Beyazid'in ölümünden sonra, 1512 sonrası yazdığını söylüyor ve ben ise, bu notu Babinger'den aktarıyorum. Neşri özgün bir yazar değil, Aşıkpaşazade'den önemli aktarmaları var ve kim olduğu netlikle bilinmiyor. Hikâyesi 1485 yılında bitiyor; standart bir tarihçi olup, Osmanlı'da başvurulan bir kaynak idi.

Franz Babinger, Osmanlı Tarih yazarları ve Eserleri, Ankara, 1982, s. 42-43.

Buradaki "Şeyh" Edebali'dir ve "Mal", Arabi olup "zenginlik" anlamındadır, "Maliye" sözcüğü ve köylülerin "ne kadar malın var" cümlecikleri buradan geliyor; zenginlik, hayvan demek olduğu için, "mal" sözcüğünün "hayvan" anlamına geldiği sanılıyor. O halde "Mal" adını "Kıymet" olarak anlayabiliriz ve Türkçe "zenginlik" ise, "davar" veya "tavar" demektir; "davarın var mı", "malın var mı" ile aynı anlamdadır. Rusça "tovariş", sözcüğünün, ki "değerli" veya "bay" demektir, Türkçe'den geldiği ileri sürülmektedir.

Osman bir ümmi idi, okuması-yazması yoktu ve Kur'an'ı, o zamana kadar hiç görmemişti. Eline almayı akıl edemedi, bir ikon, bir kutsal kalıntı saydığı ortadadır. Paganizm'e uygundur.

her in the Balkans or in Anatolia, nor did they meet any European crusader army."[4] Profesör İnalcık, pek popüler olmayan bir yazısında, Balkanlar'da ve Anadolu'da hiçbir önemli devletin karşı çıkmadığını ve Osmanlılar'ın, ilaveten, herhangi bir Haçlı Ordusu ile karşılaşmadığını teyit etmektedir. İlerlerken mühim bir mukavemet görmediler; boşluğa yürüdüler.

Uzunçarşılı'dan ise şu özeti alıyorum: "Elimizdeki bir esere göre de Orhan her sene İlhaniler'in hazinesine muayyen bir vergi vermektedir ki bu kayıt gerek Osman ve gerek Orhan Beyler'in İlhaniler'in yüksek hakimiyeti altında bulunduklarını göstermektedir."[5] Osmanlı Devleti'nin hakiki kurucusu Orhan Bey, hâlâ Moğollar'dan korkuyordu ve vergi veriyordu; bu, nettir.

Heterodoks veya antinomian denebilir, Gibbons akademi-dışı bir tarihçi idi ve öyle anlaşılıyor, akademik bir gelecek de düşünmedi. O zamana kadar geçerli tarihi kabullerden tutarlılık testini geçemeyenleri reddetti; Osman obasını, Söğüt'e geldikleri zamanda pagan kabul etti. "It seems very clear that Osman and his tribe, when they settled at Sugut, must have been pagans" diyordu ve burada Neşri'ye de dayanmaktadır.[6] Osman ve obası Söğüt'te pagan idi ve Neşri'nin anlattığı, en fazla, Osman'ın müslüman olma törenidir. Şunu da not edebiliriz, Gibbons'ta yok ve ben ekleyebiliyorum; Osman, güçlü bir şeyh olan Edebali'nin desteğini kazanabilmek için müslümanlığa geçmiştir ve ilave olarak mal'ı eş olarak aldığını anlıyoruz. Bunu yapıyorlar.

Kuruluş'un, Köprülüzade Fuad'ın ileri sürdüğü masalla da bir bağlantısını bulamıyoruz; "Kayı" hikâyedir ve Osmanlı Aşireti'nin, Selçuklar ile bir yakınlığını da göremiyoruz. Horasan ve Maver-ü Nehr'den geldiler, geldiklerinde müslüman olmadıklarına kesin gözüyle bakmak durumundayız.[7] Gibbons, başka kaynaklara dayanarak, Osman'ın babasının da pagan olduğunu haber veriyor. Selçuki'ler ise müslümandılar; böylece, "Selçuki ve Osmani ayrıdırlar" tezini tekrarlamış oluyorum.

Bunlar, Cengiz'in önünden kaçtılar, Selçuki Türkler ile hiç bağlantıları yoktu ve ayrıdırlar. Harezm'den, Horasan'dan, çılgınlar misali kaçtılar; uçları buldular. Cengiz'in sürüleri, vebadan daha acımasız ve çok daha öldürücüydüler; müthiş korkutuyorlar ve korkuyu bir silah olarak kullanmayı biliyorlardı. Söz uygunsa, bin tane Hiroşima denediler ve atom bombasından önce korkusunu keşfettiler. Türkleri en hızlı bir şekilde kaçmaya ve uc'a yetişmeye mahkûm ettiler.

NİĞBOLU SAVAŞI NEDİR?

Peki, "Niğbolu savaşı" nedir, "Haçlı Seferi" mi, yoksa Macaristan ile savaş mı, bu soruya bir cevabımızın olmaması bir yana, böyle bir sualden bile çok uzağız. Eskiler ayrı, çağdaş Osmanist tarihçilerde ise ne soruyu, ne de cevabını buluyoruz. Macarlar'dan çok Avrupa asilzadelerinin, askerlerden çok şövalyelerin telef oldukları ve Türkler açısından belki çok kolay, ancak herhalde, bir büyük zaferdir. Ayrıca Atamanlı kuruluşu için bir "enigme" idi ve Elence "enigma" diyebiliriz; içine tarihin sıkıştığı bir "düğüm" olarak bakabiliriz.

Bütün vecteur'lar Nicopolis'e yöneldiler, bugünkü Bulgaristan'da bir kent ve 1396 tarihinde oldu; Türkler'in Avrupa'ya çıkışı 1356 yılındadır, eğer Haçlı Seferi ise, büyük bir gecikmişlik var. Ancak, bu savaşta "Haçlılar" yer aldılar, yalnız hem Papa ve hem de ruhani bir hava bulamıyoruz.

Çağdaş Osmanist tarihçi Cemal Kafadar, Atamanlar'ın kuruluşunu ele aldığı kitabında, "Battle of Nicopolis", Niğbolu Savaşı'ndan nerede ise hiç söz etmemektedir; bir kez çalışmasının kaynaklarını tartışırken değiniyor, tamamen konu dışındadır.[8] Profesör İnalcık, Niğbolu'yu hem bir haçlı seferi sayıyor ve hem de Osmanlılar ile Macarlar arasındaki mücadelelerin doruk noktası olarak niteliyor.[9] Colin Imber, ne yazık, Nicopolis enigme'e çok daha yakındır, aktarıyorum: "In 1395, a truce between France and England had released the Franco-Burgundian knights for adventure elsewhere and a contingent under John of Nevers, the son of the Duke Burgundy, travelled to Hungary to join Sigismund's crusade against Bayezid."[10] Doktor Imber'in anlatımında gerekli ve önemli nokta

ATAMANLI'YI YAZARKEN YİNE TUTUKLANDIM

Bekliyordum, üstadım Hasan Fehmi Demir, kesin görüyordu; biz de öyle biliyorduk. Gününü ve gerekçesini bilmiyorduk.

3 Mart sabahı Balat'a geldiler. Nezarethane'de polis sorgusuna cevap vermedim, "beni tutuklayacaksınız, biliyorum" dedim. Savcılık'ta, Savcı Zekeriya Öz'e, "beni tutuklayacaksınız, sorularınızı merak etmiyorum" dedim. Sohbet yaptık. Tutuklayıcı yargıca da "beni tutuklayacaksınız" dedim, "vatan ve millet" üzerine konuştum; bazen heyecanlandı, bazen ağlayacak oldu, hoşlanıyordu, zaman zaman gülüyordu, "lütfen devam edin" diyen bir hali vardı. Tutukladı.

Metris üzerinden Silivri'ye vasıl oldum.

Bu beşinci tutuklamaları oldu. Gözaltına almaları, hücreye koymalarını saymıyorum. Çokturlar.

Ankara'da çalışma dairemdeki bütün kartlarımı almışlar; ancak açamıyor ve kanıt yapamıyorlar. Avukatımın ve benim önümde açılması zorunludur; Fehmi Üstad, ben olmadan açılmasını kabul etmediler. Sonunda, Silivri'ye getirilmesini kabul ettiler, 15 Nisan – 5 Mayıs arasında, İki No'lu Cezaevi Mahkûm-Kabul Dairesi'nde, üç siyasi polis ile kartlarımızı açtık ve ben ile Hukuk Büromuz'dan Avukatım Fatih Demir, yeni sözcükle, "parafladık". Numara verildi, otuz bin rakamına ulaştık.

Kavuştum, çok güzeldiler, kırk yıllık kartlarım, daha çok Fransızca, İngilizce ve Rusça, okuduğum bilimsel kitaplardan kartlara aktardıklarım bunlardır. Çok hızlı "parafladık", sanki bir Ford fabrikasında, konveyör üzerinden geçtiler, ama görebildim, ama gördüğüme çok sevindim. Otuz Bin sevgilimdi; vuslat oldu, çok kısadır.

Savcılıkta Zekeriya Bey, bu tür kartlar olduğunu anlayınca üzüldü, telefona uzandı, "hemen telefon edeyim, versinler" dedi. Biz, avukatım Yiğit Akalın ve ben, vakur davrandık, ben "lütfedersiniz, sonra alırız Efendim" dedim. Ama yine kartçılığım tuttu, yazdım, isimler koydum, "çok yanlış yaptınız, sizi görevden alırlar" dedim, kimin alacağını kartlamıştım. Ne yazık, aldılar. Kartlarım doğrudurlar.

Benim için kartlar, yazmak içindir. Kartsız yazamıyorum. Bununla birlikte, eksik kalanları "tezler" olarak sunuyorum. Devam ediyorum. Buradadırlar.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi

RÜYA: AĞAÇ VE İMPARATORLUK

Osman Gazi uyuyunca gördü ki bu azizin koynundan bir ay doğar, gelir, Osman Gazi'nin koynuna girer. Bu ayın Osman Gazi'nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç çıkar. Gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar var. Her dağın dibinden sular çıkar. Bu çıkan sulardan kimi içer, kimi bahçeler sular, kimi çeşmeler akıtır.

Osman Gazi uykudan uyandı. Sürdü, geldi. Şeyhe haber verdi. Bunun üzerine şeyh der ki, "Oğul Osman! Sana müjde olsun ki Hak Taala sana ve nesline padişahlık verdi. Mübarek olsun. Ve benim kızım Malhatun senin helalin oldu". Hemen nikâh edip kızını Osman Gazi'ye verdi.

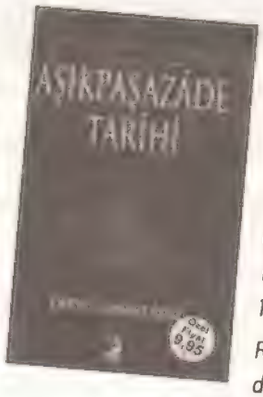

***

Osman Gazi bu tabiri işitince himmet kılıcını gönlünün beline sağlamca bağladı. Bir gece sürdü, İnegöl'e vardı. Yanında Kulaca Hisar derler bir hisarcık vardı. Onu yağmaladı. Ateşe verdi. Kafirleri kırdı.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Nihal Atsız çevirisi, Ankara, 1985, ss. 17-18.

Bu tür masallar, rüya, ağaç, ağacın çok büyümesi, standarttır. Tevrat'ta ve başka yerlerde var.

Osman, müslüman olup, Edebali'nin kızı Mal'ı alınca, daha fetihçi ve daha kırıcı oldu; o tarihe kadar iyi komşu olmaya özen gösteriyordu. Yayılma ideolojisini bulmuş durumdadır.

Eklemek durumundayım, Profesör Kafadar'ın "Atman" adını bilimsel olarak tartışmasından çok önceleri de bu veya benzeri isme, en passant, değinildiğini biliyoruz. "Sözgelişi" işaretler var.

"Osman veya Otman Bey, babasının son demlerinde de ona vekalet ediyormuş; fakat Ertuğrul'un kardeşi Dündar Bey de birliğe reis olmak istediğinden aralarında ihtilaf hasıl oldu."

Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Birinci Cilt, Ankara, 1982, s. 103.

Rivayetlere göre iki "Tundar" ya da "Dündar" var, birisi "amca" ve diğeri "oğul" ve birisini Atman'ın ve diğerini Orhan'ın öldürdüğü anlaşılıyor. Varsalar, katledildiler, demek istiyorum.

"He was the Thaman or Athman, whose Turkish name has been melted into the appelation of the Caliph Othman."

E.Gibbon, The Decline and Fall of the Roman Empire, Vol.III, 1185-1453 AD. N.Y. p. 609.

Orthogrul, "il fut le pere de Thaman ou Athman dont le nom a été changé en celui de Calife Othman."

E.Gibbon, Histoire du Déclin et de la Chute de l'Empire Romain II, Paris, 1995, p. 965.

Gibbon'un bu çok eski ve klasik çalışmasında da "Athman" adını buluyoruz, İngilizce aslı ve Fransızca çevirisinden aktarıyorum ve sonradan Halife Osman veya Usman veya Otman adına benzetildiğini de not ediyor; Edebali'nin evine "Atman" olarak girip "Osman" olarak çıkmış olması büyük ihtimaldir.

Onomastique pratiğinde benzetme çok yaygındır, Ulya'yı Hülya, Halutz'u Haluk, Eli'yi Ali yapıyoruz. "Selah", Sıla veya "Aslı" olabiliyor; sadece yakın zamandan örnek veriyorum.

O halde, hulasaten ve tekraren, Atman, Edebali'nin evinde din ve isim değiştirmiştir, diyebiliyoruz; Türkler için her ikisinin de kolay olduğunu biliyoruz. Selçuk'un çocuklarının bir Yahudi ve bir de Türk adı vardı ve sonradan gelenler, "Husrov" ya da "Kobat" türü İrani isimlere meylettiler.

İsim ve din değiştirmede kolaycılık, yüzeysellik işaretidir.

kayıtlıdır; bu, 1395 yılında Fransa ve İngiltere arasında bir ateşkes olduğu ve Fransa-Burgonya şövalyelerinin yeni bir macera için serbest kaldıklarıdır. Niğbolu bu ateşkesten bir yıl sonra idi; bir yılda bir "Haçlı Savaşı" hazırlanamayacağını ve olamayacağını bilmek durumundayız. Ayrıca, Colin Imber'in anlatımında geçen "Sigismund's crusade" sözünü, dar ve has anlamda "Haçlı Seferi" olarak anlayamayız; kararlı, amblemli, katılımcı toplayarak yapılan her sefer'e haçlı diyoruz. Bu anlamda "Haçlı Savaşı" eskiden "Ehl-i Salib Seferi" diyorduk, her yerde olmaktadır.

Güzel, Osmanist tartışmalarda, Niğbolu üzerine en ayrıntılı bilgi ve analize, yine maalesef, Gibbons'ta rastlıyoruz, Osmanlı tarihçilerinin en azından bu bölümleri okumamış olmalarını kayıp saymakla birlikte, şaşırtıcı bulmuyorum. Doktor Gibbons, burada, hem the age of crusade has passed, haçlı seferleri döneminin geçtiğini ve hem de savaşın üç saatte sona erdiğini, the battle was over in three ours, yazıyor ki, dikkate değerdir.[11] Gibbons, Haçlı Seferleri zamanının neden sona erdiği konusunda herhangi bir bilgi vermiyor,[12] bu iş bana kalıyor.

Bir kez, şunu biliyoruz, Haçlılar'ın 1204 yılında Doğu'ya gelerek İstanbul'u zaptetmelerinden beri Haçlı Seferi bilmiyoruz. Daha önce de not ettim, Türkler'in Avrupa'ya çıkışları 1356 yılında idi ve bir Haçlı Ordusu oluşturamadılar ve daha doğrusu oluşturmadılar. İkincisi ve daha önemlisi, "Haçlı" mı, Türkler'i, Kutsal Topraklar'dan, Kudüs'ten çıkarma hedeflidir, bu yoksa "Haçlı" diyemiyoruz. Bunu demek, çok büyük bir ruhaniyet seferber etmek ve içermek

anlamındadır.

Burada Doktor Imber'in temas ettiği ateşkes, Fransa ve İngiltere arasında yüzyıldan uzun süren, 117 yıl, "Yüzyıl Savaşları" içinde olmuştu. Zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte, çok uzun sürdü, Avrupa'nın ucunda, iki büyük ülkeyi tahrip ediyordu. Her iki taraf o kadar yorgun ve öncesine göre daha yoksul düştü ki, 1334 yılında başlayan savaş hali arada bir kesiliyordu. 1453 yılında sona erdi, savaşı bir ansiklopedi şöyle özetliyordu: "La lutte devient acharnée. Au total, la guerre de cent ans est, à travers, des vicissitudes tragiques, un corps à corps décisif, un réglement général de tous les comptes accumulés entre les deux dynasties rivales par trois siècles de mauvais voisinage."[13] Çok çetin, göğüs göğüse devam eden, akraba iki dinastinin, üç yüz yılın bütün hesaplarını temizleme hedefi vardı. Her ikisi de birbirini, birbirine göz dikemez hale getirmek istediler.

ALLAHSIZ OLDULAR, DİNSİZLEŞTİLER

Peki, bu kadar mı, Veba, büyük salgın, Yüzyıl Savaşları'ndan on bir yıl sonra, 1348 yılında, başladı ve aralıklarla en az yüz elli yıl sürdü; nüfusun çeşitli hesaplara göre, üçte biri ile yarısı kırıldı, aynı nüfus düzeyine ancak yüz elli yıl sonra ulaşıldığını biliyoruz. Bu dönemde Katolik Kilisesi, Papalık da diyebiliriz, bölündü, o kadar öyle ki, 1378 ile 1415 arasında, Nicopoli Savaşı bu zamandadır, Avignon ve Roma olmak üzere iki Papa çıktı, birbirini tanımadılar.[14] Bu kadar değil, Hıristiyanlar içinde sapkınlık, büyücülük, peygamberlik, mesyanizm umur-u adiyeden oldu. Kilise, sapkınlıklarla uğraşmak için Engizisyon Mahkemesi'ni kurdu. Herkes her gün yeni peygamber bekliyordu, Jeanne d'Arc'ın çıkışı, Engizisyon'da yargılanarak yakılması da işte bu tarihtedir. Bedreddin'in derisinin yüzülerek asılmasıyla Jeanne d'Arc'ın yakılması arasında çok az zaman farkı var. Hem Jeanne d'Arc ve hem Bedreddin mistiktiler ve gerçekte Allahlar'ından uzaktılar.

Çok güzel, devam etmeden önce bir not düşebilir miyim; İsa'dan sonra insanlık iki büyük Veba felaketi yaşadı, birisi 542-710 ve ikincisi 1348-1580 yılları arasında oldu. Birinde İslam ve Araplar yayıldılar, Bizans topraklarına yerleştiler ve ikincisinde, Türkler, Bizans İmparatorluğu'nu ortadan kaldırıp Avrupa'ya çıktılar. Öyle oldu ve bu nedenle, tarihin büyük mantığına dayanarak, Veba'nın, Atamanlılar'ın müttefiki sayılması gerektiğini söyleyebiliyoruz.

Allahsız oldular ve dinsizleştiler, Camus, "Veba" romanında, "vebalılar halkı" için "her şeyi olduğu gibi ve bütünüyle kabul ediyorlar" şeklinde yazmıştı, vebalı halk artık hedonist idi ve Kutsal Toprakları kurtarmak için kımıldayabileceklerini düşünemeyiz.

Böyle durumlarda asiller ile şövalyelerin harekete geçmeleri pek mantıklıdır. Fransa ve İngiltere savaşında bir "truce" olmuştu, topraklarının önemli bölümü işgal altında, genç ihtiraslı asiller ve şövalyeler için yeni bir macera gerekiyordu. Fransa'dan Nevers Kontu, Artoisli Philippe, Eu Kontu Bourbonlu Jacques, La Marche Kontu, Barlı Henri ve Philippe, Vienneli Jean, Fransa Amirali, Mareşal Boucicaut ve Brézéli Louis çıktılar. Burada kalmadı, İngiltere, İskoçya, Flanders, Lombardi, Savoy, Bohemya, Almanya, Avusturya asillerinin genç çocukları sıraya girdiler. Bizde Sakarya Muharebesi'ne "Yedek Subay" savaşı da diyoruz, Niğbolu, bir asiller ve daha çok "şövalyeler seferi" oluyordu, buna hükümlüdür.

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Atamanoğlu Fatih kitabından alınmıştır. Başlığı biz koyduk.

---

[1] Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi, B.Atalay çevirisi, Cit I, Ankara, 1992, s. 44.

[2] Arabi ve İbrani, Elif ve Alef'i "i" veya "e" okuyoruz.

[3] Arabi elif,vav, cim ile ve Fransevi literasyonunda "oudj" yazılıyor, Osmani Fransevi karşılığı, pointe, extrémité, bout, bord, coin olarak devam ediyor. Dictionaire Turc-Français, par Diran Kélékian, Constantinople, 1911, p. 175.
Üstad Pakalın ise "Türk devletlerinde hudutlara, hudut boylarındaki vilayetlerle sancaklara verilen addır" demektedir.
M. Z. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt III, İstanbul, 1993, s. 541.

[4] H. İnalcık, Application of the Tanzimat and its Social Effect, Archivum Ottomanirum V. (1973), The Peter de Ridder Press, Lisse, 1976, p. 12.

[5] Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Birinci Cilt, Ankara, 1982. s. 113.

[6] H.Adams Gibbons, Foundation., op.cit., p. 25.

[7] There is no direct mention, in any historical record, of the conversion to Islam of the tribes from Khorassan and other transoxanian regions which, in the beginning of the thirteenth century, appeared on the confines of Asia Minor. ibid., p. 25.

[8] Cemal Kafadar, between Two Worlds, University of California Press, 1995, p. 94.

[9] Halil İnalcık, The Ottoman Empire, London, 1973-1994, p. 18.
"The crusade of Nicopolis in 1396 marked the climax of the struggle between the Ottomans and the Hungarian fort he control of the Lower Danube.
Bir Haçlı Savaşı olduğu tartışmalıdır, Macar Kralı Sigismund ise savaşa dahi giirememiştir. İnalcık, out of point haldedir.

[10] Colin Imber, The Ottoman Empire, London, 2002, p. 15.

[11] H. A. Gibbons, The Foundation of The Ottoman Empire. A History of The Osmanlis Up to The Death of Bayezid I, 1300-1403, Oxford, 1916, pp. 203-219.

[12] Bu, bizi tarih felsefesi ve Marx'ın insanın mutlak bir özü olmadığı önermesinden hareketle, "insan anlayışı" ve tarihi gerektirmektedir.

[13] Larrousse du XXe Siècle, Vol. 2, Paris, 1927, p. 26. Ağır hacimli, eski, altı ciltlik bu ansiklopedi, tuvaleti-banyosu içinde, 2x4 metrelik bir koğuşta, en büyük yeri işgal etmektedir. Çok değerlidir.

[14] Roma ile Konstantinopl'un, Katolik ve Ortodoks olarak bölünmesi ayrıdır; Haçlılar, İstanbul'u harap ettiler ve İstanbullular Romalılar'dan nefret ettiler.

Yılmaz Uçar:
MÜCADELEYLE GEÇEN BİR ÖMÜR

■ KADİR İNCESU

Değerli yazar arkadaşımız Yılmaz Uçar'ı zamansız kaybetmenin derin üzüntüsü içerisindeyiz.

Yılmaz'ın çok sık görüştüğü Taşkın Aşan'ın telefonuyla öğrendim acı haberi.

Facebook sayfasında yeğeni Buse'nin paylaşımını görünce inanamamış, hemen aramış, ulaşamayınca da "Haberin var mı?" diye sormuştu gözyaşları içerisinde...

Birkaç gün önce görüştüğünü, keyifli bir sohbet yaptıklarından söz ediyordu. Taşkın Aşan, çok sevdiği dostunu son yolculuğunda da yalnız bırakmadı Edirne'ye gitti, son görevini yapmak için...

Yılmaz'ımız toprağa verilirken, ben de Sadık Albayrak'ın istediği yazıyı yazmaya çalışıyordum.

Bir fotoğraf canlanıyor belleğimde...

Cağaloğlu Çatalçeşme Sokağı No: 50'deki Çınar Yayınları'ndayız. Sağ yanımda Yılmaz Uçar, sol yanımda ise geçtiğimiz yıl kaybettiğimiz bir başka dostumuz Mustafa Aslan var. Nasıl da gülerek bakmışız objektife. Cemal Şenal çekmiştir fotoğrafı mutlaka...

Sık gelirdi yayınevine. Yazılarını okurdu. Aksatmadan günce yazardı. "Kadir seni de Cemali de yazıyorum günceme," derdi gülümseyerek. Hiç somurtmazdı ki...

En son, basıma hazır dosyası için konuştuğumuzda, şartları uygun bir yayınevi arayışındaydı.

Geçmişi yâd edip özlem gidermiştik.

Sık gelirdi yayınevine. Yazılarını okurdu. Aksatmadan günce yazardı. "Kadir seni de Cemal'i de yazıyorum günceme," derdi gülümseyerek. Hiç somurtmazdı ki... En son, basıma hazır dosyası için konuştuğumuzda, şartları uygun bir yayınevi arayışındaydı. Geçmişi yâd edip özlem gidermiştik.

ÇOCUKLUK, ULAŞAMAYACAĞIMIZ GÜZEL DÜNYAMIZ

Yılmaz ile altıncı kitabı "Yıkım" ve çocukluğu üzerine iki söyleşi yapmışız.

O kadar detaylı anlatmış ki çocukluğunu: "6 – 14 yaş grubuma acıları sığdırdım ben. Hastanelerde geçti çocukluğum. Baltalimanı Hastanesi'nde ortopedi bölümünde ameliyatlar oldum, çelik korseler içinde gezdim. Okula da gittim, arkadaşlarımla da oynadım iyileşince.

Küçük taksilerimle oynamayı çok seviyordum. Babamın her hafta sonu iş çıkışı, cumartesi günleri Bakırköy Çarşısından birlikte aldığımız taksiler, helikopterler, uçaklar beni mutlu ediyordu. Hem oyuncaklarımla hem de arkadaşlarımla oynuyordum.

Sevinçle anımsadığım, Karagöz - Hacivat gösterilerini arkadaşlarıma sunardım. Sokak kapısı arasına bir kilim gerip perde yapar; kilimin üs-

tünden kartondan yaptığım Hacivat ile Karagöz'ü siyah beyaz televizyonda izlediğim ses tonlarına benzeterek, diyaloglarını da kendim yazdığım kâğıttan okuyup oynatırdım. Gazete kâğıtlarından biletler yaparak mahalle arkadaşlarıma satıp günlük harçlığımı çıkarıyordum. Sakız, çikolata için...

Bayramlarda, elimizde küçük şeker poşetleri kızlı erkekli mahalleleri gezer şeker toplardık.

Ne güzel günlerdi. İnsanın sevinçle gözleri parlıyor anımsadıkça. Zaman dilimini geri alamadığımız için gözlerimiz doluyor ister istemez. Ah çocukluk... Ulaşamayacağımız uzak dünyamız!.."

Yılmaz, daha sonra da "İstanbul Düşü" adlı kitabında yer alan "Garip Ozan" adlı öyküsünden bir bölümü okumuştu. Tüm detaylarını hatırladığı ameliyat olacağı günü öyküleştirmişti: "Babam, beni kucağına alarak, alt kat bekleme salonundan annemin, dedemin, dayımın, teyzemin, babaannemin yanından alarak, üst kata merdivenlere yöneldik. Babamın kucağından arkaya baktım. Geride kalanların tümü ağlıyordu. Ben de ağlamaya başladım.

'Baba' diyordum. 'Onlar niçin ağlıyor? Beni nereye götürüyorsun?'

Ameliyathanenin önüne geldiğimizde babam beni öperek Ali Ağabeyin kucağına verdi. Ben çırpınıyordum.

'Sen de gel baba. Beni bırakma!..'"

"YIKIM" ÜZERİNE...

Anlattıklarının hiçbirisi bize yabancı değil... "Yıkım" adlı kitabında kimi, neyi anlatmış peki Yılmaz Uçar:

Mahalle aralarında ne iş bulursa yapan Aleks Cüneyt'i, özel bir bankanın arşivinde çalışan bir kulağı duymayan 120 kiloluk Cem'i, depreme dayanıklı konutlar yapmak amacıyla yıkılması planlanan mahallesine sahip çıkmak isterken belediyenin merdivenlerinde son nefesini veren Hamdi Ustayı, basın yasasını protesto yürüyüşüne katılan basın emekçilerini, yatalak annesini, eşini ve iki çocuğunu seyyar satıcılık yaparak geçindirmeye çalışan, emeklilik hayalleri bile kuramayan emekçiyi, tezgâhtar Serpil'in ilk maaşıyla hasta annesine ilaç almaya giderken kapkaççılar tarafından öldürülmesini, bir meslek örgütünde memur olarak çalışan edebiyat sevdalısının dergi çıkartma ve dergiyle milyonlara ulaşıp onları aydınlatma hayallerinin derginin kitapçı raflarında kalmasıyla son bulmasını, iki göz gecekonduda gelini ve iki torunuyla yaşayan Hatice ninenin belediye aşevinden aldığı bir kap yemeği torunlarıyla birlikte neşeyle yerken gelininin temizliğe gittiği evin penceresinden düşerek yere çakılmasını...

Size de tanıdık gelmiyor mu 'sokakların öykücüsü' Yılmaz Uçar'ın anlattıkları...

Azla yetinmesini, mutlu olmasını bilen birisiydi Yılmaz Uçar...

2006 Tüyap İstanbul Kitap fuarından bir sahne... Yazar dostlarıyla Türkiye Yazarlar Sendikası'nın standında kitaplarını imzalamaktadır okurları için, daha doğrusu okurlarının kitap imzalatması için beklemektedir: "İnsanlar kitaplarımızı almasalar da, gelip kitap masalarımıza göz gezdirmeleri bizleri sevindiriyor..."

Sürekli mücadele içindeydi Yılmaz Uçar... Dosyalarını bırakırdı yayınevlerine, belki yayınlarlar diye... Bir yandan da matbaacı dostlarıyla görüşüp kitabının basım maliyetini öğrenirdi. Bilirdi çünkü eninde sonunda bütün yayınevlerinden 'hayır' yanıtı alacağını ve kitabını kendi imkânlarıyla bastırmak zorunda kalacağını...

Berfin Bahar dergisinin 2009 Mayıs sayısında yayınlanan söyleşimizden de bazı bölümleri paylaşmak istiyorum:

"İnsanlarımız kitaplarımızı görmüyor ki; sistemde egemen olan meta olmuş sanatsız, toplum dışı, soğuk, mekanik sanat (!) ürünlerinin tozu dumanı arasında realist, halkçı, aydınlıkçı, ilerici şiirlerimizi, öykülerimizi, romanlarımızı inceleyebilsin. Böylece her şey dirençli, umutlu yazarın bireysel çabasına kalıyor..."

"Edebiyat aşkı, sanat tutkusu, edebi bağlamda kalıcılık isteği, halkımıza bilinç, umut, direnç, insani erdemleri sanatsal bağlamda ulaştırma hedefi benim bu zorluklarla mücadele etmemi sağlıyor... Her şeyi göze almamın nedeni, gelecekte de kalıcı olmak ereğidir."

"Öykülerimin alanı yaşam. Yaşam, akan bir deli ırmak... Benim öykülerim kıyıya vuran deli ırmak selintileri... Trajik insan öyküleri... Orhan Kemal tarzı realist öyküler. Gözlem, yaşam, anı, deneysel birikim ürünleri... Her insan bir öyküdür aslında; dram, trajik yaşam kesitleridir... Toplumcu gerçekçi, halkçı, ilerici şairin, yazarın yazması gerektiği temalar. Gözü toplumda, kulağı halkta olan realist yazarlar olarak yazı kaynağımız adaletsiz (!) yaşam..."

20 Ekim 1965'te İstanbul'da doğan, yazıları pek çok dergi, gazete ve radyoda yayınlanan "İstanbul Düşü", "Ağlayan Bebek", "Artçı Sarsıntılar", "Kanadı Kırık", "Umut", "Yıkım", "Galata Köprüsündeki Kamyon", "Sözü Dudaktan", "Garip Ozan", "Siyasi Yazılar / Türkiye Üzerine Notlar" adlı kitaplara imza atan Yılmaz Uçar 5 Ağustos 2020'de yaşama veda etti. Umudun Türkiye'sinde kitaplarının hak ettiği okura ulaşmasını diliyorum.

MÜNİRE KIVILCIMLI ANNENİN
Aziz Anısına

■ AHMET KALE

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın hayatında kadınların büyük rolü olmuştur. Başta annesi Münire Kıvılcımlı, Teyzesi Seher hanım, hayat arkadaşı Fatma Nudiye Yalçı ve 20 yıllık eşi Emine Kıvılcımlı bütün yaşamı boyunca onu sarıp sarmalamış, koruyucu melekleri olmuşlardır.

19 Ağustos 2020 annesi Münire Kıvılcımlı'nın 58. Ölüm yıldönümüydü. 1886 yılında doğan bu çilekeş komünist kadın 19 Ağustos 1962 yılında vefat etti. Hem ölünceye dek komünist ve partili olan, hem de Kıvılcımlı gibi büyük bir devrimcinin yetişmesinde emeği olan bu büyük ve güçlü kadın bugüne kadar hiç anılmamış. Hatta küçük bir çevre dışında tanınmamış bile. 2006 ve 2012 yıllarındaki Fatma Nudiye Yalçı anmalarında olduğu gibi Münire Kıvılcımlı'yı da bu yazı ile ilk defa anmak bize düştü.

Münire Kıvılcımlı'nın oğlu Hikmet Kıvılcımlı eliyle yapılan portresi

1886 doğumlu olduğuna göre 1902 doğumlu Hikmet Kıvılcımlı'dan sadece 16 yaş büyük. Kıvılcımlı'nın ayrı bir anneden bir ağabeyi (Şerafettin Demiryol) olduğuna göre Münire anne posta müdürü Hüseyin beyin ikinci eşi.

Münire anne Balkanlardaki büyük göçten sonra İstanbul'a geldiği zamandan itibaren fabrika işçisi olarak çalışmış. Reji Tütün Fabrikası'ndan komünist faaliyetlerinden dolayı çıkarılınca bütün zamanını Kıvılcımlı'ya faaliyetlerinde yardıma ayırmış. Kıvılcım Kütüphanesi'ni açıp kapama, Kıvılcımlı hapiste ise ona yayın ve yemek taşıma, yazdıklarını dışarı çıkarma işleri hep Münire annenin olmuş. Dışarda ise onun kuryeliğini yapma, yazdıklarını saklanacak yerlere ulaştırma işi gene onun. 1929 TKP Davası'nda mahkûm olan Kıvılcımlı'nın peşinden Diyarbakır'a kadar gidip, orada kuryelik suçlamasıyla tutuklanıp 3 ay boyunca karakoldan karakola teslim edilerek İstanbul'a nakledilen sessiz tutuklu da Münire anne olmuş.

Kıvılcımlı Elazığ cezaevinde iken TKP'nin mahkûmlarla dayanışmada zayıf kaldığını gören Münire Kıvılcımlı bir mektupla sorumlu bildiği Şefik Hüsnü'ye adeta isyan eder. 13 Aralık 1929 tarihli mektubu, üslubuna ve kelimelerine hiç dokunmadan buraya alıyoruz.

MÜNİRE KIVILCIMLI'NIN
DR. ŞEFİK HÜSNÜ'YE MEKTUBU

"Arkadas Doktor Sefik Husnu

"Dokuz aidan beri evladım Hikmet hapishanede buluniyor bitun arkadaşlar ortadan kaybolmuşlar iç bir yardım yapmıyorlar yoksam Turkiada yaliniz 24 Kumunis? Varimis eğer yalnız bunlar isa yazik bu gençlere ni hapisanede çuriorlar siz orada oturup vakitinizi geçiyorsunuz bizde burada ve onlar hapisanede aç ve susuz Alahtan!!!Mi yardım bekliyoruz? Demek ki bundan sonra bitun mücadeleniz ve vazifeniz bitti?? Arkadaslar hapisanede ve diğerleri hayiat geçirmek mi?? Bitun hapisanede olan arkadaşlar muavenet bekliyor. Onlar islediler ve şimdilik epimiz bir kenara çekildik ve uzaktan seyir ediyoruz? Arkadaslarin çocuklari aç ve ciplak geziyorlar. Onun çaresini bakmali ve burada bulunan arkadaşlar tembeliyi bir kenara bıraksınlar ve calisinlar!!!Bu vazife size ai dir yoksa Turkiya da Komunist Partısinin vazifesi bitti mi??? Dokuz aidan beri ne yapıyorlar??"

Doktor Hıkmet in Validesi
Munire (altta mührü var)

HİKMET İLE MÜNİRE'NİN ROMANA YANSIYAN MÜCADELESİ

1939 yılındaki Donanma Davası ile mahkûm olan Kıvılcımlı birkaç hapishanede kısa kısa kaldıktan sonra cezasının neredeyse tamamını Kırşehir cezaevinde geçirir. Anne Münire de oğluna yakın olmak için Kırşehir'de yaşamaya gelmiştir. Sevgili Ahmet Tezcan KAFİRUN isimli romanında Hem Kıvılcımlı'nın tüm Kırşehir'deki etkisini, hem de Münire Kıvılcımlı'nın kendi ailesi içindeki misafirliğini ve etkisini güzel bir üslupla anlatır.

Çok zor şartlarda yaşam mücadelesi veren Münire anne ve Seher teyze yetiştirip büyüttükleri, okuyup doktor olmasını sağladıkları Hikmet Kıvılcımlı'ya siyasi mücadelesinde de destek olmaktan geri kalmazlar. Münire anne şehirden şehire, hapishaneden hapishaneye oğlunun yanındadır. Seher teyze uzun yıllar evin tek çalışanı (o da tütün işçisidir) olarak bütün hanenin geçimini sağlar. Her ikisi de asla sitem etmezler, yakınmazlar, aksine Kıvılcımlı'nın verimli çalışabilmesi için ellerinden geleni yaparlar. Aileyi çok yakından tanıyan Suat Şükrü Kundakçı ağabeyin anlatımıyla; "Bu iki kadın evlerinde müstesna bir kişinin yaşadığını kavramışça onun üstüne titrerler. Sağlığının bozulmamasına dikkat ederler. Öyle ki hazırladıkları yemeği bile Kıvılcımlı'nın odasına götürmek için onun daktilosunun tıkırtısının kesilmesini, çalışmasına ara vermesini beklerler."

Nitekim Kıvılcımlı sağlıklarında olduğu gibi öldükten sonra da Topkapı Suriçi mezarlığında bu iki mübarek kadının arasında yatar.

Münire annemiz 19 Ağustos 1962'de vefat eder.

Ölümünün üzerinden ancak 58 yıl geçtikten sonra anmayı akıl edebildiğimiz bu mübarek kadının da Kıvılcımlı'nı yaşamında etkili olmuş diğer kadınların da anıları önünde saygıyla eğilelim. 19.08.2020

HİKMET KIVILCIMLI'NIN GÜNLÜK ANILAR KİTABINDA MÜNİRE KIVILCIMLI'YA DAİR

"Çok işlerim vardı". İkide bir bu aklıma geliyor. Kimi dostlar da, "sen bize çok lazımsın" diyorlar. Onlara "lazımım", kendime değil. Hele bir tanesi yıl sayısını da söyledi: "Doktor, sen daha 10 yıl yaşamalısın!". Ve ben de yaşamaya bakıyorum. Ameliyatı yapan profesör de öyle bir süre koymuş. İlkin 10, sonra bir dil sürçmesiyle 5 yıl yaşarım kanısındaymış. Ben, son günlerde öylesine iştihasız ve bitkin düştüm ki, o denli uzun ömüre (beş-on yıla) dayanamam gibi geliyor. Ancak, belki 3-5 ay... Nedense, şu anda bana bir, -Annem'in deyimi ile- Hazreti Ali gücü geldi. Sanki hiç hasta değilmişim.

***

En tuhafıma giden, o ısırılarak yenen şekerli böreğimsi nesnenin yapıldığı yeri buluşum oldu. Baktım, az ötedeki tuhafiye veya kadın eşyası, kadın ayakkabıları satan ayrı ayrı, içlerinde yalnız bir kişinin manevra yapabileceği temiz, camlı barakacıkların tıpkısı bir dükkân - camekân. Önünde üç dört kişi kuyruk olmuş. Ufak cam pencerecikten, içeriye girmeksizin alış veriş ediliyor. Satılan, o kaprisli iştihamı imrendiren şekerli böreğimsi şeymiş. Bir kâğıtla ikişer, üçer tanesini satın alan, bir ısırık atıyor o yağı kâğıda sızıveren nesneye. Dikkat edince tanıdım. Lalanga. Çocukluğumda annem pek yapardı. Lalangasını kapan iki üç delikanlı, camekân - dükkâncığın yan bahçe içine giden tahta duvarına sırt verip çömelmişler, dişliyorlar ellerindekileri.

***

İstanbul Rıhtımı'nda zavallı gözleri yanan annemden önce, sivil polislerle karşılaşmam ve I. Şube Komünist Masası şefinin gözlüğümü kırarca yüzümden koparark tokat atmak isteyişi ve benim hiç anlamazca irkilmemem üzerine vazgeçişi...

İlk günler, bizim ev Tevkifhaneye pek yakın olduğu için, annem yemek getiriyor Birlikte yiyoruz.

***

Ötede, birinci ay geçti, ikinciyi dolduruyoruz. Annem ufak tefek sızıltılar dokunduruyor. Açık söyleyemiyor Ziyarete geldikçe havadan soruyor:

- Hikmet, o elli lirayı vereli kaç gün oldu?

- Ne var? diyorum.

- Hiiç, diyor. Aklına bir şey gelmesin. Aklıma geldi.

Benim "aklımdan" nasıl geçmez. Fakir Tekke odasında kira ucuzdu. Annem de, Teyzem de işe gidiyordu. Haminne, evlatlık 4 kişi, iyi kötü geçiniyorlardı. Elâzığ dönüşü tuttum, daha iyi çalışabilmek için, "aile"yi Kasabosman Sokağı 14 (Cankurtaran semtinde A.K.) numaraya taşıdım.

En üst katta ön büyük oda 4'lerin. Arka yüklük uydurması yer, benim kütüphanem, yatakhanem, her şeyim... Orta katın bir odasına iyi kötü kiracılar girip çıkıyor. Her giriş çıkışta kira takıntıları ve kavgalar bitmez tükenmez. En alt, taş tabanlı odacığa doğru dürüst bir kiracının girdiğini ve aybaşında ödemesini yapıp çıktığını hatırlamıyorum.

Oysa 14 numarayı, orta ve alt odalar başkalarına kiralanmak yolu ile karşılanması kolaylaşacak bir ev diye hesaplayıp tutmuştum. Onlar bir şey getirmeyince, ev kirası kendi başına taşınmaz bir yük oluyor.

SANATSAL AÇILIMLARIYLA Kişilik Sorunu

■ ALİ TİMUÇİN

Birey ve kişi sıklıkla karıştırılabilen kavramlardır. Birey mantıkla ilgili olarak bir sınıfın tek ögesini belirler, insan türü sözkonusu olduğunda insan tekini belirler, her şeyden önce biyolojik insanı belirler. Birey özel özellikleri genel özelliklerinin altında kalan ya da özel özellikleri genel özellikleri kadar öne çıkmayan bir bütündür. Bireylik fizik yapıyla ilgiliyken kişilik doğrudan doğruya bilinç yapısıyla ve ona bağlı olarak davranışlarla ilgilidir, öncelikle de bilinçle ilgilidir.

Kişilik felsefenin temel konularındandır. İnsanın küçüklüklerinden sıyrılıp değerler insanına ulaşabilmesi yani sağlıklı bir yaşam kurabilmesi bilinç yetkinliğini gerektirir. Afşar Timuçin *Felsefe bir sevinçtir* makalesinde yetkin bilinci şöyle tanımlıyor: *"Yetkin bilinç sessiz ama başeğmeyen bilinçtir, sürekli tartışan bilinçtir. Yetkin bilinç dünyaya şiddetle değil görüşleriyle katılır, başka bilinçlerle ilişki kurarken bağırgan değildir ve birilerinin ya da bir şeylerin önüne geçmeye çalışmaz. Yetkin bilinç her an dünyayı kendine göre düzenleme savında da değildir."* Yani insan yetkinleştikçe kişiliğini kalın örtülerin altına gizleme gereği duymadan edimde bulunur.

Buna karşın Fransızların *personnalité*, Almanların *persönlichkeit*, İngilizlerin *personality* dediği kişilik Latincede "tiyatro maskesi" anlamına gelen *persona*'dan gelir. *Persona* Jung'un belirlediği gibi kişinin toplumsal ve örtülü yüzüne bir göndermedir. Kişilik felsefenin ve felsefenin bir kolu olan ahlakın da başlıca konusudur. Kişilik genel anlamıyla kendini bir özne olarak duyan insan bireyini ya da bilinçli bireyi başkalarından ayıran ruhsal özellikler toplamıdır. Bilincin gelişimiyle kişilik derinleşir ve özellikli yapısını kazanır. Kişiliğin oluşumunda kalıtsal etkiler kadar ortamın etkileri de belirleyicidir.

Felsefenin amacı bilgi vermek değil düşündürmektir. Felsefe köklü düşünebilme yetkinliğini ya da yatkınlığını kazandırır. Felsefenin dünyayı dönüştürmekteki belirleyici gücü buradan gelir: iyi gören iyi tasarlayacak ve doğru eylemde bulunacaktır. Felsefe yapmak yetkin bilincin varlığını gerektirdiği gibi yetkin bilince ulaştıracak en sağlıklı yoldur. Felsefenin de çok önemli katkısıyla yetkin bilinçliler sağlam kişilikli insanlar olacaktır.

Birey ve kişi sıklıkla karıştırılabilen kavramlardır. Birey mantıkla ilgili olarak bir sınıfın tek ögesini belirler, insan türü sözkonusu olduğunda insan tekini belirler, her şeyden önce biyolojik insanı belirler. Birey özel özellikleri genel özelliklerinin altında kalan ya da özel özellikleri genel özellikleri kadar öne çıkmayan bir bütündür. Bireylik fizik yapıyla ilgiliyken kişilik doğrudan doğruya bilinç yapısıyla ve ona bağlı olarak davranışlarla ilgilidir, öncelikle de bilinçle ilgilidir. Genelde bir insan kendi kültür ortamındaki bir insana iyiden iyiye benzer. Bununla birlikte onu öbür insanlardan ayıran yaşam deneyleriyle elde ettiği özel bilinç özellikleridir. Kişiliğin oluşmasında çevre koşulları ve eğitim koşulları kalıtsal etkenlerden ağır basar. Ancak kalıtsal etkenleri de yok sayamayız. Ne olursa olsun kişiliğin oluşmasında dış koşulların belirleyici bir ağırlığı vardır. İnsan kendini dışa karşın tam bir bağımsızlıkta özgürce kurabilen bir varlık değildir. Kimi iyi sanatçılar için belki de yaşadıkları yoksunluklar itici güç olmuştur. Örneğin Çehov ve Beethoven gibi değişik alanlardan sanatçıların yetişme koşulları açısından olsun, maddi açıdan olsun ya da sağlık açısından olsun çektikleri yoksunluklar onları daha direngen kılmıştır. Bu direngen kişiliklerden oldukça nitelikli yapıtlar çıkmıştır.

Fransızların personnalité, Almanların persönlichkeit, İngilizlerin personality dediği kişilik Latincede "tiyatro maskesi" anlamına gelen persona'dan gelir. Persona Jung'un belirlediği gibi kişinin toplumsal ve örtülü yüzüne bir göndermedir. Kişilik felsefenin ve felsefenin bir kolu olan ahlakın da başlıca konusudur.

Kişilik hazır bulduğumuz bir şey değildir. Dünya deneyleri içinde ağır ağır oluşan kişiliğimizi zamanla özellikli kılarız, ona renklerini kazandırırız. Dünya deneylerimiz ve dünyayla küçük etkileşimlerimiz bile görünsün görünmesin kişiliğimize bir şeyler katar. Buna göre kişiliğimiz başkasınınkiyle aynı olamaz. Aynı koşullarda yetişen bireylerde bile ayrı kişilik özellikleri görüyoruz. Bu durumda kişilik denildiğinde davranışla, ilgiyle, tutumla, yatkınlıkla ilgili özellikler dikkate alınır.

Örneğin Çehov'un iki kardeşi de sanatçıdır. Ancak onlar ne Çehov'un güçlükler karşısında gösterdiği özveriyi ne de onun sanatsal çabasının bir benzerini gösterebilmişlerdir. Oysa Çehov da aynı onlar da aynı silik anneyle baskıcı bir babanın ortamında

Daha yirmi altı yaşında Stoa ahlakını özümserken kardeşlerine göre oldukça ölçülü bir yaşam tutturmuştu. Ressam Nikolay ve yazar Aleksandr ondan büyük olmalarına karşın Çehov onların yol göstericisi gibiydi: O bir yandan ailenin yükünü çekerken öte yandan tutturdukları kötü yaşamdan çıkarma adına onlara yardımcı olmaya çalıştı.

büyüdü. Çehov yaşamla ilgisini kurarken ve yatkınlıklarını geliştirirken hem çalışmış hem kültürel açıdan kendini yetiştirmiştir. Daha yirmi altı yaşında Stoa ahlakını özümserken kardeşlerine göre oldukça ölçülü bir yaşam tutturmuştu. Ressam Nikolay ve yazar Aleksandr ondan büyük olmalarına karşın Çehov onların yol göstericisi gibiydi: O bir yandan ailenin yükünü çekerken öte yandan tutturdukları kötü yaşamdan çıkarma adına onlara yardımcı olmaya çalıştı. Troyat *Mektupların söylediği*'nde Çehov'un tüm çabasına karşın Nikolay'ı dağılmışlıktan pek de kurtaramadığını bildirir. Çehov Aleksandr'a da birçok defa yardımcı olmaya çalıştı. Aleksandr dönem dönem kötü yaşadı, hatta evlendikten sonra babası gibi zorba bir aile babasına dönüştü. Yine de Aleksandr dönem dönem yaşamını düzene sokabildi. Onların kişiliklerini bozan biraz da aşırı tütün ve içki düşkünlüğüydü. Çehov'sa bu tür maddelerde aşırıya kaçılmasının kişiliği olumsuz etkilediğinin farkındaydı. Kardeşlerine uyarılarının bir kısmı da bu tür aşırılıklara kapılmaları yüzündendi. Hatta Çehov bu düşüncesini *Martı* oyununda daha katı bir biçimde ortaya koyar. Bu oyunda Doktor Yevgeny Sorin'i şöyle uyarır: *"Alkol ve sigara sizin kişiliğinizi götürür. Bir sigara ya da bir bardak votkadan sonra siz artık Pyotr Nikolayevich değilsiniz ama Piyotr Nikolayevich'den daha ötede başka birisiniz. Sizin 'ben'iniz çözülür ve siz kendinizle üçüncü bir kişi olan 'o' diye ilişki kurarsınız."*

SAKLANAMAYAN KİŞİLİK

Kişilik özelliklerindeki belli bir süreklilik bir bireyi öbüründen ayırır. Ortak bilinç dediğimiz nesnel bilgiler toplamı bizi evrensel insana bağlarken ayrı bilinç dediğimiz özellikli bilinç bireyin kendine özgün yanını kurar. Kişilik dediğimizde bilincin tüm özelliklerinden sözediyoruz. Bu özelliklerden bazıları baskındır bazıları siliktir. Kişilik özelliklerimizi ortaya koyan belirtiler şunlardır: algılama biçimi, öğrenmeye yatkınlık, usavurma özellikleri, anımsama koşulları, tepki verme biçimi, giyinme biçimi, kurallara uyma anlayışı, toplum karşısındaki tutumlar, ahlak değerlerinin yorumlanış biçimi. Yine de birilerinin kişilik özelliklerini apaçık algılayacak güçte değiliz.

Kişiliğimizi dış etkenler koşullarken fiziksel yapımız da kişilik oluşumumuzda belirleyicidir. Bu özelliklerin bireyden bireye dönemden döneme değişiklikler gösterdiği görülmektedir. Kimi dönemlerde ya da kimi yerlerde daha toplu insanlar kimi dönemlerde daha zayıf insanlar daha beğenilebilir. Fiziksel yapımızda bulunan ya da bulduğumuz kimi eksiklikler davranış biçimimizi de koşullayabilir. Yine de fiziksel ya da bedensel yapının kişilik üzerinde etkin bir güç oluşturmaması gerekir. Onlardan etkilenmemiz onlar karşısındaki duyarlılıklarımızla ilgili bir sorundur. Felsefenin sağladığı bilinç koşullarına ulaşmış insan bunlarla ilgilenmez. Böylesi etkiler en azından küçük ölçülerde kalır. Felsefeyle doğruyu görebilme ve doğru düşünebilme gücü kazanan insan dikkatini maddi dünyadan değerler dünyasına yöneltebilecektir.

Genelde kişiliksiz sözcüğüyle duygu ve düşünce açısından kendimize yakın bulmadığımız bireyleri nitelendiririz. Oysa gerçekte herkesin bir kişiliği vardır. Ancak zayıf ya da güçlü kişiliklerden sözedebiliriz. Bireyler taşkınlıkları, kararsızlıkları, temelsiz yargıları, sallantılı görüşleri, tutarsızlıkları, boş heyecanlarıyla kişiliklerinin yeterince gelişmediğini

ya da oturmadığını gösterirler. Böylesi bireylerin bilinci yeterince gelişmediğinden, hatta ruhsal zayıflıklar da gösterdiklerinden onların ağırlıklı olmadıkları görülür. Yine de duygusal ya da düşünsel olarak kendimize yakın bulduğumuz bireyleri kolayca "kişilikli" diye nitelendiririz.

Gerçekte kişiliği belirlemek maskeli yanımızdan dolayı güçtür. Bilinç yetkinliğiyle maskelerin inceldiği görülür. İç beni yeterince gelişmeyen dış benini görkemli bir yapı olarak sunmaya çalışır. İnsan burada kendini kandırır. Maskelerin kalınlığı arkalarında gizledikleri yapının görünmesini engelleyemez. Yetersizliklerimizi bazı yapay görünümlerle kapatmaya çalışabiliriz. Buna karşın davranışlarımızda dışavuran özellikler maskelerimizi delip geçen özelliklerdir. Kavrayışlarımız, yatkınlıklarımız, heyecanlarımız, canlılıklarımız ve benzer pek çok yanımız maskemizi indirir. Gerçekte etkin olan görünürdeki özelliklerimiz değil derindeki özelliklerimizdir. Kişiliğimizin ana çizgileri bu derinlerde yuvalanmıştır. Örneğin çok gülen biri her zaman çok da mutlu biri olmayabilir. Maksim Gorki Anton Çehov'la ilgili anılarında onun dışarıya çok da mutlu bir insan havası vermediğini belirtir. Buna karşın Çehov gibi bir insanın nasıl da dingin bir içtenlikle ve başkalarının maskelerini indirebilecek biçimde davranabildiğiyle ilgili gözlemini şöyle aktarır: *"Evine gittiğim zamanlar bazen bu 'öğretmenlerden' birine raslardım. Büyük yazarın evinde bulunuşunun gereksizliğini anlayan 'öğretmen' hemen kalkıp gitmeye hazır, bir sandalyenin ucuna ilişmiştir. Adamcağız utancından kızarıp bozarırken daha düzgün konuşmaya, olduğundan daha 'bilgili' görünmeye çalışır ya da aşırı derecede sıkılgan bir adamın kendini kaptırdığı bir yırtıklıkla bilgisizliğini örtmek için didinip dururdu. Bu sırada, daha önce aklının köşesinden bile geçmemiş gereksiz sorularla iyice bunaltırdı Anton Pavloviç'i. Anton Pavloviç konuştuğu kişinin tutarsız sözlerini tüm dikkatiyle dinlerken şakaklarından kırışıklar, hüzünlü gözlerinde gülümseme isteğinin parıltısı eksik olmazdı. Sonra o derin, kadife yumuşaklığındaki sesiyle kendisi konuşmaya başlar. Anlaşılması kolay, sade, yaşama daha yakın şeyler söylerken karşısındakinin de göklerden yere inmesini sağlardı. Bunun üzerine öğretmen olduğundan daha akıllı görünmekten vazgeçerek, gerçekten akıllı, ilginç sözler söyleyen biri olurdu."* Gorki bu anıların devamında Çehov'un ondan beklenenin tersine her konuda konuşmayı sevmediğini ve konuştuğu konularda insanları gizlendikleri derin görünümlerden çıkararak onlarla bir bağ kurduğunu da vurguluyor.

Ruhbilimciler ya da ruh hekimleri bu derinde yatan özelliklerle ilgilenir. Amaç ruhsal sıkıntıyı gidermek için kişisel tarihin dönüşüm noktalarına inebilmektir. XX. yüzyılda ruhayrıştırması yöntemi bu gereksinim içinde ortaya konulmuştur. Ruhsal konular doğrudan felsefeyle ilgili olmasa da felsefe bilinç sorunlarıyla ilgilenmeye başladıkça bu konulara da ilgisiz kalamazdı. Artık bilinci eskisi kadar yalın ve durağan almayan yeni bakış açıları gelişti. Bilinçaltı ya da bilinçdışı önceleri bilinç yokluğu olarak görülürdü. Oysa o da bilinç etkinliğinin bir parçasıydı. Eskiden bu etkinlik tutkular dünyasına bağlanırdı. Bu durum hem insan özgürlüğüne engel çıkarıyor hem de ahlaki yaşamı zorda bırakıyordu. O iyi kötü bizim parçamızdır.

Kişilik ruhsal özellikler toplamıdır. Ruhayrıştırmasının konusuna giren bilinçdışının ögeleriyle bilincimizin tüm nesnel ve öznel ögeleri onu oluşturur. Kişilik yapısındaki dönüşümler bilincin gelişimiyle olur.

Kişilikli olmak istemli olmaktır. Aristoteles'in de belirttiği gibi ussallığa bağlı bir seçme gücünü gerektirir. Duyarlıklarımız usumuzun önüne geçerse olumsuz durumlar ortaya çıkabilir: insanın egemen olma, kendini gösterme ve yükselme isteği yaşamı zorda bırakır.

Böylece öfkelerimiz törpülenir, heyecanlarımız dingin görünümler alır, kırgınlıklarımız azalır. Tüm bunlar olgunlaşmamızın sonucudur. Kişilik değişimleri ya da dönüşümleri çocuklukta ve gençlikte daha belirgin olur yetişkinlikte yavaşlar, olgunlukta ve yaşlılıkta iyiden iyiye azalır. Kişilik dönüşümlerinde kültürün ve yaşam deneylerinin etkisi büyüktür. Ancak toplumsal yaşamda kararsız kişiliklerin ya da oturmamış kişiliklerin her yaşta birbirine uymaz davranışlarla kendilerini açıkladıkları görülür.

Toplumsal yaşamın kişiliğimiz üzerinde etkisi olduğu açıktır. Köyde büyümüş biriyle kentte büyümüş birinin, bir kıyı insanıyla bir dağ insanının kişilik özelliklerinde ayrılıklar olacaktır. İçinde bulunulan toplumsal koşullarda bir sanatçının içinde bulunduğu ülkenin ruhsallığından da kolay sıyrılamadığını görüyoruz. En belirgin örneklerden biri Goethe örneğidir. O klasik sanat beğenisini önemsese de onun yapıtlarında da alman ruhsallığının bir yansıması denebilecek duygucu ögeler ağır basar. Yani o da klasik beğenide olduğu gibi insanı çelişkileriyle tutarlı bir ölçülülükte vermeye çalışsa da anlatımında da yer yer abartılı duygusallıklar da görülür. Toplumun kültür değerleri kişiliğimizi belirleyen tek etken değildir. Ailenin kültür yapısının da kişilik oluşumundaki etkisi yadsınamaz. Çocukta çok hoşgörülü bir ortamda dışadönük, çok baskıcı bir ortamda içedönük eğilimler oluşabilir. Kalıtsal etkilerin ne ölçüde belirleyici olduğunu bilmesek de onların da kişilik özelliklerinde etkisi vardır. Çocuğun doğuştan getirdiği bazı özelliklerin de kişilik oluşumunda payı olabilir. Aynı koşullar değişik kişilerde değişik etkiler yapabilir: *"Yağı eriten de yumurtayı katılaştıran da aynı ateştir."*

İNSAN OLUŞURKEN

Aşırı koruyuculuk da aşırı hoşgörülülük de çocuğu zedeler. Sürekli sevecenlikle korunan çocuk çekinik olurken yaptıkları sürekli hoşgörülen bir çocuk dışadönük olup zaman zaman saygısızca ve hatta aşırı saldırganca davranabilir. Çocuk yetiştirmede bağımsızlığı bir önkoşul olarak düşünmek doğru olmaz. Bağımsızlık bilinçlenmeyle gelen yetkinliğin sonucu ulaşılan bir hak gibi düşünülebiliyorsa anlamlıdır. Yoksa iktisadi olanakları iyi olan ailelerin çocukları her şeyi kendilerine hak olarak görebilir, son derece tehlikeli bir biçimde bağımsızlığı yaşayabilirler. Ancak çocuk başka insanlara göre özel olmadığı, ayrıcalıklı olmadığı duyurularak yetiştirilmelidir. Böylesi bir eğitimde insan çabasıyla kendini farklı kılsa da kendi farklılıklarını başka insanlar üzerinde egemenlik kurmak için kullanmayacaktır.

Kültürü belli bir düzeyin üstünde olan ailelerin çocukları kişilik açısından güçlü olacaktır. Çünkü sordukları soruların karşılığını alacaklardır. Kargaşık bir ortamda büyüyen çocukların kişilik sorunları daha fazladır. Sevgisiz ve saygısız bir ortamda bireylerin umutsuz olması kaçınılmazdır. Bireylerinin birbirine ilgisiz kaldığı ailelerde kişilik sorunu fazladır. Bu aile bir toplumsal birlik değil bir katışmaçtır. Herkes öbür bireylere ilgisiz kalarak kendi dünyasını yaşarken çocuk tam bir bencil olup çıkacaktır. Aile bireyleri hep birlikte aralarındaki karşıtlıklardan ya da uyumsuzluklardan olumlu kazanımlar sağlayabilirler: birbirleriyle ilişkileri üzerinden kendilerini sorguladıklarında kendileri için bir uyum ortamı oluşturacak biçimde davranabilirler. Sonuçta aile bireyleri için verimli olan şudur: ayrı istekleri, ayrı beğenileri, ayrı bakış açılarıyla uyumlu bir ortam kurabilmek. Bu nedenle bazı konularda

anneyle babayla yaşanan çatışmalar verimli sonuçlar getirebilir.

Tek çocuk olma durumunun olumsuzlukları vardır. Kardeşsiz çocuk büyüklerle büyüyerek *büyümüş de küçülmüş* havasına girer. Onun daha bencil olduğu gözlemlenir, çünkü paylaşmayı değil yalnızca istemeyi ve almayı öğrenmiştir. Anababalar çocuklarına yaşdaşlarından arkadaş edinmeleri için yardımcı olmalıdır. Kalıcı arkadaşlıkların da kişilik gelişimi için önemi vardır. Çünkü çocuğun başka çocuklarla oynaması da edindiği deneyimlerle kişiliğinin oluşumuna katkı yapacaktır. Toplumsal çevre de ruhta derin izler bırakan etkiler yapar. Özellikle kişilik oluşumlarının yoğun olduğu ilk zamanlardaki etkiler böyledir. İyi arkadaşlıklar ne ölçüde kişilik gelişimine olumlu etkiler yaparsa kötü arkadaşlıklar da o ölçüde olumsuz etkiler yapar. Çocuk tüm eğitim yaşamı boyunca olumlu olumsuz etkilerle karşılaşacaktır. Çocuğun kötü etkilerden korunması açısından çevresinde örnek insanları bulabilmesi önemlidir. Bu kişiler ağırlıklarıyla çocuğun üzerinde insan olmanın amaçlarıyla ilgili olumlu izlenimler bırakabilirler. Kişilik kazanımı için başlangıçta öykünmeye gereksinilir. Ama ileri yaşlarda öykünme kişiliksizlik belirtisidir. Paul Guillaume öykünmeyle ilgili şunu der: *"Öykünmenin insan yaşamında etkisi çok büyüktür. Sözcüğün en genel anlamıyla eğitimin en büyük bölümü yani çevrenin davranma, sezme, düşünme biçimlerinin çocukta ve büyükte özümlenmesi, gelenekle taşınan tekniklerin, dilin, gereksinimlerin, inançların, tüm kültür ögelerinin gelişmesi öykünmeye dayanır."* Kişilikli bireyler öykünme sürecindeki kazanımlarını daha sonra yaratıcı çerçevede kullanabilir. Ama toplumun sunduğu kalıpları yineleyerek yaşayan öykünmeci bireylerin yaşamı yeniden yaratabileceğini düşünemeyiz. Sanat açısından düşünürsek bir bestecinin klasikleşmiş bir türkünün ezgisini olduğu gibi alıp klasik müzik bestesinde değişik çalgılarla sürekli yineleyerek kullanması ne türküye ne de yapıta bir zenginlik katacaktır. Buna sanatta doğrudan bir yapıtın öykünülmesi denebilir. Oysa sanatçı türkünün ya da hatta bir çocuk şarkısının ezgisini yapıtın içine yedirip bestesinin derinlerine bir zenginlik olarak yerleştirebilirse yaptığı çalışma özgün "kişilikli" bir çalışma olacaktır. Nietzsche'nin "yaratıcı insan"ı da eski değerlerin ötesine geçecek ve kalıp değerleri aşacak biçimde yeniyi ortaya koyuşuyla kişilikli bireyi çağrıştırır.

Kişilik doğrudan doğruya ne zekayla, ne kalıtımla, hatta ne çevreyle ve ne de eğitimle ilgilidir, ama onların tümüyle ilgilidir. N. L. Munn kişilik sorunuyla ilgili olarak şunu söylüyor: *"Kişilik bir bireyde yapıların, onun davranış biçimlerinin, ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin ve yatkınlıklarının en belirgin bütünleşmesi olarak tanımlanabilir. 'Belirgin bütünleşme' derken*

Örneğin Çehov ve Beethoven gibi değişik alanlardan sanatçıların yetişme koşulları açısından olsun, maddi açıdan olsun ya da sağlık açısından olsun çektikleri yoksunluklar onları daha direngen kılmıştır. Bu direngen kişiliklerden oldukça nitelikli yapıtlar çıkmıştır.

iki şeyi belirtmek istiyoruz: ilkin birey başkalarından kişiliğiyle seçilir ve ayrılır, ikincisi kişilik terimi bireyin ve davranışının görünümlerini içerir, bunlar azçok sürekli diye düşünülen şeylerdir. Birey gerilim durumlarında genelde dinginse, ara sıra 'parlıyorsa' onun kişiliğinin belirleyeni dinginliktir, kızgınlık değildir." Buna göre kişiler dingin yapıda bile olsa kendi değerler düzenine göre belli konulara duyarlık gösterip daha çok tepki gösterebilirler.

Kişilik sorunu toplumsal açılımlıdır. Her birey yaşam deneyleriyle kişiliğini kazanır. Kişilik toplumun bağrında kazanılırken toplumun başka bireylerince değerlendirilir. Kişilik kazanımı toplumsal ilişkileri belirler. Kişilik kazanımında iyi bir eğitimin ve hatta üst düzeyde felsefe eğitiminin önemi vardır. Kişinin felsefeyle ilgili sorunlara köklü yönelimi bilinç gelişimine yardımcı olacaktır. Eğitici de her insanın apayrı kişilik özellikleri geliştirmekte olduğunu, buna göre her bireyle kendi dilinden iletişim kurmak gerektiğini bilmelidir. Her kişinin dünyayı algılamada ve değerlendirmede çok ayrı sezişleri çok değişik tutumları olacaktır. Sheldon'ın söyleyişiyle *"Kişilik bireyin tanımayla, duymayla, eylemle, ruhsallıkla ve oluşumla ilgili özelliklerinin etkin kuruluşudur." A. Parot'ya göreyse "Kişilik bir bireyin zihinsel yapısına o bireye özel görünümünü kazandırmak üzere katılan tüm ögelerin bileşimidir."*

Kişilikli birey özgürlüğünü kurmaya yönelmiş bireydir. Bunun tek koşulu bilinçli olmaktır. Kişilikli bireyin temel özellikleri içinde birliklilik, tutarlık, canlılık, bilinçlilik, onurluluk, çevreye uyarlılık sayılabilir. İnsan toplumsal yaşam içinde kişilikli olur, toplumsal yaşamdaki durumuna göre kişiliği değerlendirilir.

Kişilikler sınıflaması yapılabilir mi? Yapılabilse de kişilik konusunda kalıpçı düşüncelere yol açabiliriz. Yine de Adler'in kişilik tiplerini örnek olarak verebiliriz: *iyi uyarlanmış kişilik, egemen kişilik, alıcı kişilik, yükümlenmekten kaçan kişilik.* Kişilikli olmak istemli olmaktır. Aristoteles'in de belirttiği gibi ussallığa bağlı bir seçme gücünü gerektirir. Duyarlıklarımız usumuzun önüne geçerse olumsuz durumlar ortaya çıkabilir: insanın egemen olma, kendini gösterme ve yükselme isteği yaşamı zorda bırakır. Bu durumda yaşam paylaşımdan çok yağmaya döner. Bu konuda Henri Delacroix şöyle der: *"Her istem bir arzu yetersizliğini gerektirir."* Ribot'ya göre istemin bozulması iki nedene bağlıdır: itkilerde artış ya da birden bir şeye kapılıp gitme ve engel koyma eksikliği ya da arzulara karşı koyamama. İstemli kişi özgürlüğünü gerçekleştirme adına tutkularına egemen olabilen kişidir. İstemsiz insansa eylemsizliğiyle ancak boş kuramcı olabilir.

Kaynaklar

Çağdaşlarının anılarıyla Anton Çehov, Çev. Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.
Çehov Anton, *Plays*, Çev. Peter Carson, Penguin Books, London 2002.
Timuçin Afşar, *Felsefeye giriş*, Bulut Yayınları, İstanbul 2010.
Timuçin Afşar, *Felsefe bir sevinçtir*, Bulut Yayınları, İstanbul 2019.
Timuçin Afşar, *Eğitim üzerine kendimle konuşmalar*, Bulut Yayınları İstanbul 2007.
Troyat Henri, *Mektupların söylediği*, Çev. Vedat Günyol, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.

GÜZEL GÜNLERE UMUT

■ MUSTAFA GÖKSOY

Emeğin yüceliğindeki
Güzel günlere umut
Sabırlı inatla ışıldıyordu
Yazık olsun onlara
Kendi ellerine düşleri sarardı
İğrenç böceklerin gölgesinde
Sömürüye yatkın yaşamak
İrin irin yara
Unutturuluyor erdemler
Ama emeğin yüceliğindeki
Düşler yorulmaz

UZAKLAŞARAK DÜŞÜNMEK

Daraldı dünyamız silinen renklerde
Hangi telden çalar bilinmez
Çözemeden çözülmek öfkesi

Yalansız oyunsuz bu yüreğim
Paylaşıp derinleştiğimiz dengeler
Taşıyamıyor bizi yarınlara

Çaresizlikte gerilmiş sinirler
Dönüp de bakamıyoruz kendimize
Yepyeni dengeler kuramazsak eğer
Karamsarlığa kilitli sevgiler

Uzaklaşarak düşünmek yaşananı
Belki kurtarır yolculuk insanı
Ve direnmek dar zamanlara
Yüzleşmeli geçmişle gelecek

Silinmez öfkeli umuda renkler

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2020/EYLÜL

KÜÇÜK BUKOWSKİ SÖZLÜĞÜ'NE Önsöz

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

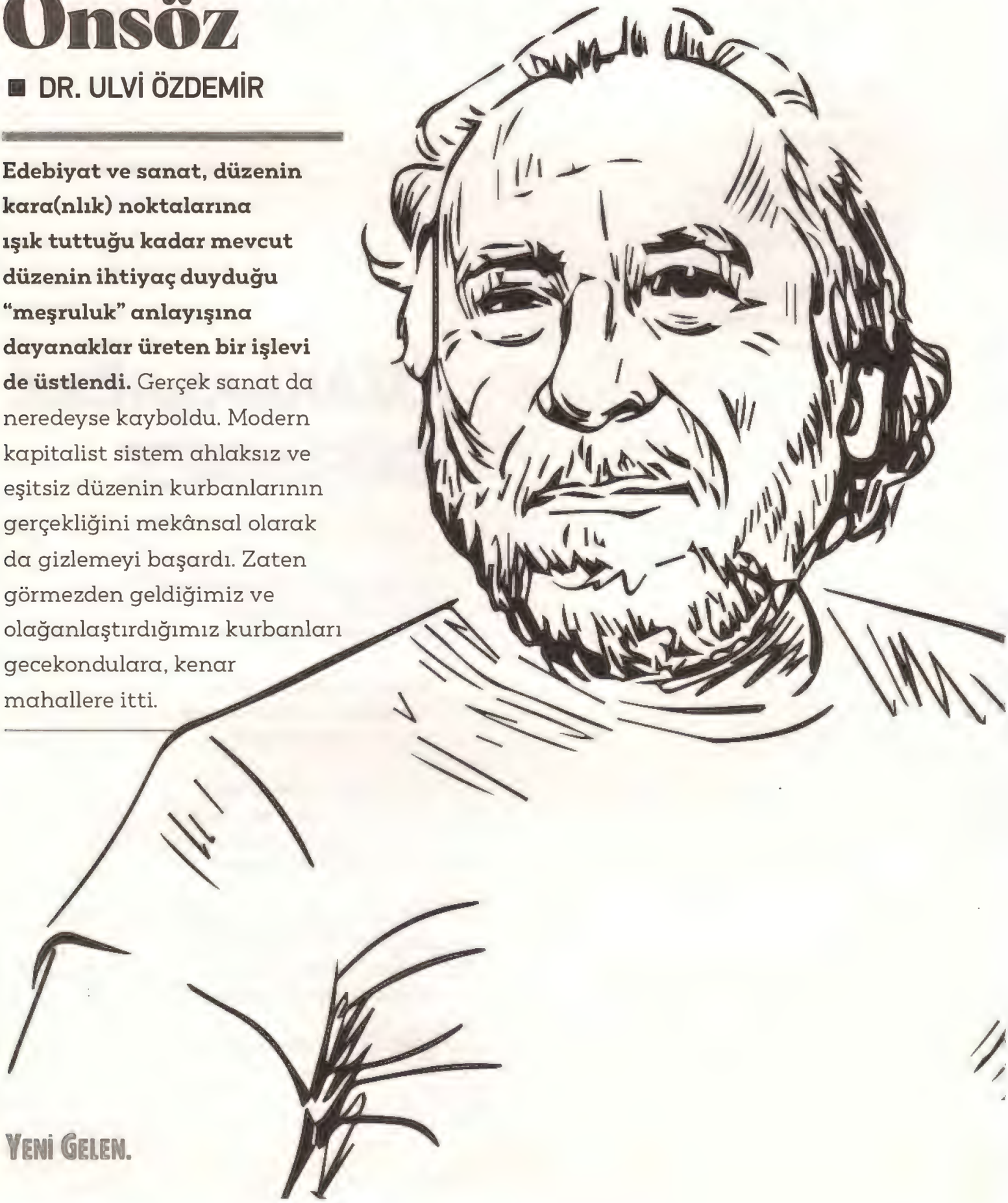

Edebiyat ve sanat, düzenin kara(nlık) noktalarına ışık tuttuğu kadar mevcut düzenin ihtiyaç duyduğu "meşruluk" anlayışına dayanaklar üreten bir işlevi de üstlendi. Gerçek sanat da neredeyse kayboldu. Modern kapitalist sistem ahlaksız ve eşitsiz düzenin kurbanlarının gerçekliğini mekânsal olarak da gizlemeyi başardı. Zaten görmezden geldiğimiz ve olağanlaştırdığımız kurbanları gecekondulara, kenar mahallere itti.

Modern insana ilişkin algımız çoğunlukla aydınlanma düşüncesinin iyimserliğini içerir. Bilim ve teknolojideki gelişmeler ve sahip olduklarımızın geçmiş hayatlarla kıyaslanamaz artışı ideal olana ilişkin görüşümüzü, gözümüzün önündeki gerçeğe ince ve yanıltıcı bir örtü gibi örtmüştür. Geleneklerin ve dinsel içeriklerin insanı kendi gerçeğinden uzaklaştırmak için yüzyıllardır sarf ettiği çaba, modern devletin örgütlü müdahaleleriyle bir anlamda devralınmış ve daha güçlü bir araçla desteklenmiş olmasına rağmen, insanın kültürel evrimi, henüz bu yanıltıcı örtünün altında bizi geçmişin karanlık dediğimiz dönemlerindeki ilkel dürtülere çok sıkı bağlayan bir yetersizliği göstermektedir. İnsanın bu doğal halinden sıyrılma ya da olgunlaşma dediğimiz gelişim süreci, aslında din, gelenek, toplumdan dışlanma ve devletin sistematikleştirdiği cezalandırmadan kaçınma gibi güçlü kısıtlayıcılar altında, bastırma, saklama ve çoğu kez de görmezden gelme gibi alanlar oluşturarak, bireyin modern toplumda klişelerle örülü belirli roller oynayan, yabancılaşmış kurbanlara dönüştüğü bir süreç olarak da yorumlanabilir. İnsanın beden giysileri gibi ruh giysileri de var.

20. Yüzyıl, biri "soğuk" üç dünya savaşı ile insanın bu zayıf örtünün altından çürük, bozulmuş bir organizma olarak çıktığını gösterdiği yüzyıl da oldu. İnsanlar ötekileştirdiklerini büyük bir hevesle öldürdüler, onları işkenceden geçirdiler, aç bıraktılar ve umursamadılar. Sanat ve edebiyat, bu bozulmayı hem tersine çevirmek hem de örtmek gibi bir işleve büründü. 21. Yüzyılda, birdenbire dünyanın her tarafından gelerek serbest bir toprak parçası üzerinde bir devlet kurmak isteyen insanlar bu kadar kolay ve çok kafa kesmeyi nasıl gerçekleştirdiler? Modern kent yaşamından daha dün kopup üzerine üniforma giyen insanlar Ortadoğu denen bir bölgede kendi topraklarında esir ettiklerini boyunlarına ip bağlayıp bir hayvan gibi dolaştırıp nasıl bu kadar kolay bir de poz verebildiler? Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Bu kadar çok insan nereden çıktı? Modern çağ dediğimiz dönemde bu nasıl oldu? Yoksa "modern" çağ buna neden mi oldu? Bu sorunun ve birçok başka sorunun yanıtını vermeden "uygar insan" tanımımızdan ve hatta "insan" tanımımızdan emin olamayız.

MODERN KÖLELİK ALTINDA

Ortaçağ'ın 1450'de matbaanın icadıyla bittiğine, 1789 Fransız İhtilali ile yeni bir dönemin açıldığına ya da 1917 ile akılcı bir toplumsal düzenin mümkün olduğuna yönelik inancımız basit ve iyimser bir dönemselleştirmedir. İnsan Hakları Beyannamesi'nin yayınıyla insanlık adına önemli bir adım atıldı ama bir taraftan da köle ticareti ve sömürgecilik bu gelişmelerle atbaşı gidiyordu. Bugün bile devletlerin anayasaları, kanunları yani görünüşleri, aslında hukuk elbiseleri pahalı ve şıktır. Deyim yerindeyse, en küçük devletler bile en pahalı mağazalardan giyinmektedir. Ama uygulamada insanın değersizliği çıplak bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Bütün kurumsal dinler kölelikle barışıktır. Bunu, bugün sadece görmezden geliyoruz ve görmezden gelip konuşmadığımız zaman bunlar tarihten silinecek sanıyoruz. Bugün bile açlık, yoksulluk, modern kölelik, gizli ve açık insan ticareti, ancak görmezden gelme becerisinin yüksekliği ile örtülebilmektedir. 18. Yüzyıl, insanların hâlâ suçlu bulunup yakıldığı bir yüzyıldı. 19. Yüzyılda insanlar hâlâ açlıktan kitlesel olarak ölüyordu. Bu yüzyılda kölelik ve kölelere eziyet en sıradan insanların gözünde bile meşruydu. Bugün, "çay getir", "çöpleri topla" ya da "şuraları sil" dediğimiz ve konforlu yaşamımızın maliyeti olan eziyet veren "pis" işleri yapan insanların varlığı ve normalliği, tarihsel köklere sahiptir ve her kültür köleliğe, cariyeliğe, hizmetçiliğe, seks işçiliğine yer açmakta benzerdir. 20. Yüzyıl insanın insana ettiği akıl almaz işkenceler, katliamlar, gaddarlıklar, acımasızlıklar, soykırımlar ve yamyamlıklarla doludur. 20. Yüzyılın bile hemen her döneminde ve hemen her bölgede insanlar açlıktan diğer insanların etlerini yemiştir. Sıradan insanlar, babalar, kardeşler, kocalar, muhasebeciler, bakkallar, tesisatçılar, hepsi herhangi bir motivasyonla, kendilerinden farklı olana karşı anında, kolayca, hiçbir "öğrenme" sürecinden geçmeden vahşi işkencecilere dönüşebildiler. Eğer içlerinde bu geçişin bu kadar hızlı olmasına izin veren bir potansiyel olmasaydı bu kadar hızlı dönüşebilirler miydi? Savaş ya da olağanüstü durumlar olmadığında, günlük yaşamda karşımıza sokakta, markette, otobüs durağında çıkan bu insan yüzleri, bu modern insan görünümleri, ne kadar kendi iç gerçekliklerinin görüntüsüdür? Bu giyinmiş ruhlar, bir devletin, bir dinin, bir mezhebin, bir siyasal ideolojinin, bir partinin, bir tarikatın, bir cemaatin neredeyse "şimdi uslu durun" dediği dönemlerden geçmenin aldatıcılığıyla nasıl bir potansiyelin taşıyıcıları acaba? Bunlar 20. Yüzyılda birçok yazarın ve Bukowski'nin bize gösterdiği dünya ile ilgili sorulardır.

İNSANLIK CİNAYETLERİNİN SEYİRCİLERİYİZ

Uygarlık bize bedenler ve ruhlar için güzel giysiler sundu ama bizi aldatmak, yönlendirmek, belli bir biçimde düşündürmek, belli tavırlara ve söylemlere, düşünce biçimlerine büründürtmek için de muazzam olanaklar üretti. Bu etkilerin ne kadar uzağındayız? Bundan emin olabilir miyiz? Günlük olağan yaşamımızda sahteliğin, uçuculuğun, geçiciliğin, görüntünün altında yatan gerçekliğe ulaşma şansımız var mı? Bu başarısızlık sistemin başarısıdır. Diğerinin yoksulluğunu, uğradığı haksızlığı bencilce görmezden gelme, acımasızca "öteki" bellediğini yok etme ya da hapis dahil toplumdan dışlama isteği, emek sömürüsü gibi günlük yaşamımızda giysisiz dolaşan eylemler normalleşti. Umursamazlık, duygusuzluk, empati yoksunluğu, "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" ya da "altta kalanın canı çıksın" anlayışı sıradanlaştı. Toplumda sağlıksız koşullarda çalışmaya, düpedüz kötü, pis işlere, düşük ücrete ve uzun iş saatlerine mahkûm kişilerin varlığı olağanlaştı. Kapitalizmin bir avuç azınlığın gönenç dolu yaşamları karşılığında acı çeken, insan gibi yaşamamaya mahkûm kitleler yarattığı neredeyse unutuldu. Dahası yoksulluk, kötü yaşam koşulları ve eşitsizlik bu sistemin kaçınılmaz bir ürünü olarak kabul edilmekten çıktı, bizzat yoksulun, işsizin, aç ve evsiz kalanın "seçimi" ve "suçu" haline geldi. Ahlak ve vicdan duygusu yüzyıllardır onu sahiplenen kurumsal dinler tarafından terk edildi. Edebiyat ve sanat, düzenin kara(nlık) noktalarına ışık tuttuğu kadar mevcut düzenin ihtiyaç duyduğu "meşruluk" anlayışına dayanaklar üreten bir işlevi de üstlendi. Gerçek sanat da neredeyse kayboldu. Modern kapitalist sistem ahlaksız ve eşitsiz düzenin kurbanlarının gerçekliğini mekânsal olarak da gizlemeyi başardı. Zaten görmezden geldiğimiz ve olağanlaştırdığımız kurbanları gecekondulara, kenar mahallere itti ve efendiler ve kölelerin temasını fiziken de büyük ölçüde kesti ya da kâhyalık kurumu benzeri katman katman aracılarla bu teması dolaylılaştırdı. Üstelik devletlerin ve siyasi sınırların varlığı, millet ya da benzer aidiyet kümeleri, diğer ya da öteki kümenin acılarına ve düşkünlüklerine, bedel ödemelerine, sömürülen taraf oluşuna karşı duyarsızlığın üreticisi, koruyucusu ve bu mekânsal iletişimsizliğin anasıdır. Modern devlet "ulusun birliği", "aynı gemideyiz" söylemiyle iç duyarlılığı yükseltirken ve empati elbiselerini kendi insanının bilincine giydirmeye çalışırken kendisi "ulusal çıkar" kategorisi içinde bencilliğin, kendi çıkarı için başkasını yok etmenin meşruluğunu sorgulatmaz bile. Aslında bu oyunda her ruhun da giydiği "biz"i temsil eden ve diğerine duyarsızlığı üreten bir taraflılık/taraftarlık üniforması vardır. Bu iç içe geçmiş aile, eğitim ve toplum halkalarının ortasındaki insanın tırmanıp aşamadığı bir bilinç çukurunun üniformasıdır.

Auschwitz'deki cellatlar eğitimden geçmediler. Daha da kötüsü burada olup bitenler herkesin gözünün önünde oldu. Yahudiler ve her türden muhalifler götürülürken, toplanırken, dışlanırken, sokaklardan geçirilirken herkes durumu ve sonucu gördü. "Ben değilim" duygusu, başkasının ölümü karşısında iliklerimize işlemiş bir psikolojik tepkidir ve burada ve başka sapkınlıklar karşısında duyarsızlığımızın nedenleri arasında yer alır. Aslında herkes her zaman her şeyi gördü. İşkenceler ve infazlar yakın zamana kadar halk içinde yapılıyordu. Biz bugün işsiz, yoksul, köle gibi çalıştırılan insanlardan habersiz değiliz. Onları kötü yaşam koşullarına ve hatta sefalete iten, tutunma çabaları içinde kasiyer olarak, kurye olarak, tekstil işçisi olarak, kâğıt toplayıcısı olarak, ev hizmetçisi olarak, kanalizasyon ve inşaat işçisi olarak, acınası asgari ücretlere ve hesapsızca uzun ve yıpratıcı çalışma koşullarına mahkûm olarak görüyoruz. Modern kentlerin neredeyse her yol kenarında, bedenini satmak zorunda kalanları da görüyoruz. Duyarlılığımızın sınırlarına geldiğimizde "diğer sınıftan" olma "göçmenler" ve "diğer milletler" olmayla yer değiştiriyor ve yeni meşruluk alanları hemen inşa edilebiliyor. Diğer ırktan, diğer mezhepten olmanın bu açıdan işe yararlılığı henüz bitmemişken üstelik. Yaşadığımız dünya böyle bir dünya.

KÖLELİĞİNİN FARKINDA OLMAK

Duyarsızlaşmış her toplumda efendiler ve köleler hâlâ var. Efendiler efendi olduklarının farkındayken, köleler köle olduklarının farkında

değil. Bukowski, özellikle şiirlerinde bunun farkında olduğunu ortaya koymuş bir yazardır bana göre.

Gören insanın trajedisi ortadaki çukurdan çıkmak isterken bizzat çukurdakiler tarafından çukura çekilmesiyle başlar. Bukowski'nin bir öyküsünde "yok ki başka yolu" diyen insanın bakışında hem çukurun varlığına bir meşruiyet kazandıran çaresizlik, hem de çukurdan çıkmak isteyene, başka yolların ilhamıyla var olana karşı bir öfke sezilir.

Bu Bukowski'nin sesi olduğu dünya. Eylemin kitleselliği öncesinde, duyarlı ama çaresiz insanın yalnızlığı, şiiri ve müziği duyulur. Bozulmamanın bedeli, yalnızlık ve çaresizlik duygusunun, değiştirememenin acısıdır. Beden kaçar, ruh üşür.

Dilsiz, şarkısız, türküsüz, şiirsiz kalmış bir öfke, benimsemedir. Çukurda kalanlar, dillerini yitirdikleri için oradalar. Çukurun sahipleri önce türküleri, şiirleri yasaklamak isterler.

Şiir kıvılcımdır. Farkında olmayı temsil eder. Çoğunlukla yeraltı nehrinde akması, kendi dilini sahiplenen olmadığındandır. Onaylanmış edebiyat çoğunlukla bu sesi, bu dili bastırmak ve onu kirletmek için iş görür. Onaylanmış edebiyatın dili de onaylanmıştır.

EZİLENLERİN DİLİ

Bu kadar bozulmuş bir düzende, bu kadar bozulmuş insanın olduğu bir dünyada dil nasıl bu kadar sakin kalabilir? Yazar, ya bir fildişi kulede toplumun gerçeklerinin uzağında süsleme sanatçısı olmuştur ya da gerçeği bilmekte ama kendini kısıtlamaktadır. Zaten kendini toplumun, dinin ve devletin yaptırımları karşısında olduğu gibi göstermemeye alışmış insan için dile kısıtlama koymak zor değildir. Öyleyse bir sanatçının ve bir yazarın konusu ile dili arasında da koşutluk vardır. Tehlikesiz alanları seçerseniz tehlikesiz bir dil kullanabilirsiniz. Bukowski'nin dilinin bozukluğu onun daha çok itilmiş, dışlanmış, toplumca "gereksiz" sayılan insanlardan söz etmesiyle ilgilidir. "Bozulmuş" insanlara ışığını döndürdükçe rahatsız edici dil de bunun parçası olarak sahneye gelmek zorundadır. Bukowski'yi "solculuk" kümesine alırken yapıtlarındaki düzen eleştirisini vurgulamam bu yüzdendi.

Bu küçük sözlük aslında Bukowski için söyleyeceklerimizin bir tür önsözüdür. Daha önce *Charles Bukowski'nin Kavgası ve Satır Aralarındaki Solculuğu* adını verdiğim kitabımın bir parçasıydı ve şimdi kendi başına bir kitap haline geldi. Bu haliyle bir anlamda kendi başına uçan bir kuş gibi daha özgür oldu; bir kitabın eklentisi olmaktan çıkıp özgün bir kitaba dönüştü.

Bu, bir yazarın eserlerinden yola çıkarak oluşturulmuş belki de ilk sözlük çalışmasıdır.

Bu kitaba sözlük biçimi vererek bir Bukowski aforizmaları çalışmasından farklı bir iş yapmak istedim. Yapmak istediğim gerçekten de bir sözlük çalışmasıdır. Bunu ne kadar başarabildiğim ise okuyucunun takdirine kalmıştır. Amaç Bukowski'yi biraz daha iyi tanıyabilmeye yardımcı olmaktır.

Bu kitabın oluşmasında fikri veren Akıl Fikir Yayınları'ndan Fatma Ersem Yargıcı'ya, her zaman yanımda olan ve her çalışmamda desteğini esirgemeyen eşim Yasemin Özdemir'e, kitabı okuyup görüşlerini belirten değerli arkadaşım, kitap dostu İsmail Kasap'a teşekkür ediyorum.

Temmuz 2020, Bahçelievler, İstanbul

> Bugün bile devletlerin anayasaları, kanunları yani görünüşleri, aslında hukuk elbiseleri pahalı ve şıktır. Deyim yerindeyse, en küçük devletler bile en pahalı mağazalardan giyinmektedir. Ama uygulamada insanın değersizliği çıplak bir gerçeklik olarak karşımızdadır. Bütün kurumsal dinler kölelikle barışıktır. Bunu, bugün sadece görmezden geliyoruz ve görmezden gelip konuşmadığımız zaman bunlar tarihten silinecek sanıyoruz.

SINIFSAL NEFRETİN ROMANI "Canistan"

■ HALİL ŞAHAN

Yusuf Atılgan bu romanını yazarken ben onun köyünde öğretmendim. Kendisi İstanbul'daydı, ama köye sık sık annesini görmeye geliyordu. Bu arada mektuplaştık da. O mektuplar "Sevgili Halil Kardeş" adıyla kitaplaştırıldı. **Kitaba yazdığım "sunuş" ta da belirttim, Yusuf Atılgan, "İşkenceyi anlatan yeni bir roman yazacağım, ama dibe çökmesini bekliyorum." demişti birkaç kez.**

Yusuf Atılgan'ın son romanı "Canistan", 26 Haziran 1921 (Bu, yazarın doğum tarihidir.) gecesi, akşam yemeğinden sonra, Hacırahmanlı köyünün (Yazarın köyü) kuzeyindeki Domuz Deresi'nde, eski arkadaşı yanaşma Selim'in, ağa oğlu Tokuç Ali'ye bağ damında baskınıyla başlar.

Selim'le Tokuç Ali çocukluk arkadaşıdırlar. Daha doğrusu, babası ölünce Selim, Tokuç Osman Ağa'ya 8 yaşında yanaşma verilmiş, böylelikle Ali'yle Selim birlikte büyümüşlerdir. Ama 26 Haziran gecesi, çete başı Selim, Tokuç Ali'ye ölümüne işkence yapar. Ondan Kurtuluş Savaşı için altın istemektedir.

Altınları, Yunan'a karşı direnen çetesinin iaşesi ve cephanesi için harcayacağını söylemektedir. Ama asıl neden bu değildir. Ağa oğlu Tokuç'un vaktiyle kendisini "horladığı"na inanmaktadır. Bazı tutum ve davranışlarından dolayı kinlenmiştir ona.

Selim 8 yaşından 14 yaşına dek Tokuç Osman Ağanın evinde yanaşma olarak kalır. Görünüşte Tokuç Ali'yle iyi arkadaştırlar. Osman Ağa da pek ayrım yapmıyor gibidir. Ama Selim, ahırda hayvanlarla birlikte yatırılıp kaldırılmaktadır. Altı yıl boyunca değişmemiştir bu. Ayrıca Osman Ağa, bazı durumlarda oğlu Ali'yi açıkça "kayırmak"tadır da. Örneğin 13 yaşına geldiğinde oğlu Ali'ye bir tüfek alır da Selim'e almaz. Ali, Selim'e karşı genelde kardeşçe davranmaktadır; direnerek babasına Selim'e de bir tüfek aldırtır. Ali, ayrım gözetmiyor, Selim'i kardeşi gibi tutuyorsa da, Selim, bunların içtenliğinden kuşkuludur. Örneğin Ali, Selim'in ahırda yatırılmasına ses çıkarmaz. Selim yıllarca öküzlerle, ineklerle birlikte yaşar. Yazar, bu konuda fazla açıklama yapmaz, ama okur, bunu onuruna düşkün Selim'in aşağılanması olarak algılar. Öte yandan, Tokuçlar, Selim'i sofralarına oturtmaktadırlar.

Belirgin bir ayrım da şudur: Islandıkları bir gün Ali evde, üşüme olasılığına karşın Selim ahırda çamaşır değiştirir. Ali'nin annesinden ve abla-

sından bu konuda eşitlikçi ve esirgeyici bir davranış gelmez.

Bunlar Selim'in gözünden kaçmamıştır. Zaten "onurlu, inatçı bir oğlandır."[1] Ama gene de anneyle ablanın tutumlarını "rasyonalize ederek" (Bu terim Atılgan'ın köydeki söyleşilerindendir.) onların kendi çocuklarını kayırmalarını bir yere kadar hoş görür.

Selim, köyde "sağır karının oğlu" (s.12) diye anılmaktadır. Babası da Doksan Üç göçmeni Arnavut Recep'tir. Çok yoksuldurlar. Geçimlerini babanın ustalıkla yaptığı hırsızlıkla sağlamışlardır hep. Nitekim baba Arpalı köyünden at çalarken vurulup öldürülür. (s.38)

Selim'in kişiliği bu koşullarda biçimlenmiştir. Ayrıca yazarın onun Arnavutluğunu kişiliğiyle ilgili olarak özellikle belirttiği kanısındayım.

Bir başka Arnavut kişisinde de benzer özellikler vardır. "Korkut'a Masal"ın Arnavut Mustafa'sı da onuruna çok düşkündür; karısı "Bunlar benim tarladan mı?" dediği için onun tarlalarını bir daha ekip biçmez.

İŞKENCEYİ ANLATAN ROMAN

Selim, daha 14 yaşına gelmeden kendi sınıfının ve karşıt sınıfın farkına varır. Kendisi yoksul, eski evinden başka hiçbir şeyi, bir avuç toprağı bile olmayan bir yanaşmadır. İçin için bu yüzden aşağı görüldüğünü sezmektedir. İşkence sırasında Tokuç Ali'ye, "yanaşmanın hakkı parayla ödeniyor bu dünyada." (s.12) diyerek kendisine sevgi gösterilmediğini, insanlığına saygı duyulmadığını söyler. "Sıpayı önce kimin düzeceği" (s.18) konusu bardağı taşıran son damla olur. Tokuç Ali, ona hiç öneride bulunmadan sıpanın yanına girer: Çok derinden bir aşağılanma duyumsar ve içinde bir ayaklanma başlar: "(...) durumunu bilmiştir bugün: şu külüstür evden başka bir şeyi olmayan bir yanaşma. Ağanın oğluyla sağdıç olması olanaksızdı. (...) İleride bir gün horlanışının öcünü almanın bir yolunu bulacaktı ondan onu küçük düşürerek." (s.23)

Bu konuda sonradan da şöyle düşünür: "En sevdiğim insan beni adam yerine komadı o gün. Malım mülküm yoksa, yanaşmaysam insan değil miyim ben?" (s.14)

Bu olayın hemen ardından Tokuçlar'dan ayrılır.

Evet, Selim, Tokuç Ali'den öç almayı yıllarca aklından çıkarmamıştır, ama onu öldürmeyi de düşünmemiştir. Küçük düşürerek, onursuzca davranmasına yol açarak ondan öcünü almaktır amacı. Üstelik bağ damındaki işkence sırasında hep buna dikkat eder. Onu onursuz davranışlar yapmaya zorlar. Ama Tokuç Ali bunu sezer: "Aklınca horlayacak beni; yalvartacak, olmadık bir şey söyletecek; sonra da adam değilmişsin deyip rahatlayacak." (s.14)

İşkencede, Tokuç Ali onuruyla ölünce, "öldürdüm onu ama horlayamadım" (s.23) diye düşünür; öcünü tam olarak alamadığı kanısındadır Selim.

Selim, sıpa olayını on beş yıl boyunca hiç unutmaz. Tokuç Ali'ye, işkenceye hazırlanırken şunları söyler: "Unuttun mu lan? O gün körpe sıpayı düzmeye gittiğimizde beni kapıda bırakıp girdin dama. Önce kim girsin diye sormaz mı insan bi kere? O zaman bildim birden senin ağa oğlu olduğunu, beni horladığını. Sıpa senin malındı elbet." (s.18)

Görüldüğü gibi işkencede, sınıfsal nefret etkili olmuştur; hatta asıl neden bu sınıfsal nefrettir: "Sıpa senin malındı elbet" sözü bunun sağlam bir kanıtı bence. Ancak, Yusuf Atılgan'ın yakın arkadaşı İhsan Bayram'ın kendisinden öğrendiğini söylediği bir söze göre, Selim, Tokuç Ali'yi çocukluk sevgilisi Makbule'yle yattığı için öldürmüş. Bu, yazılmayan son bölümde anlatılacakmışmış, ama yazarımızın ömrü yetmemiş.

(İhsan Bey; Yusuf Atılgan'ın son bölümü de yazdığını, ama İstanbul'dan Manisa'ya gelirken Balıkesir'de çantasını çaldırdığını, karalamanın da yittiğini söylemişti. Bunun doğru olabileceğine ilişkin benim de anılarım var, ama bunlardan daha önce söz ettiğim için burada yinelemeyeceğim.)

Selim'in çete arkadaşı Kadir anlatmaktadır: "- Selim dediğimi dinleseydi şimdi sağ olurdu. 'Yahu, şu yeni-yetmeliğinde istediğin kız köyde değil mi? Kocası askerdedir, gidip kaçıralım sana.' dediğimde 'olmaz, başka biriyle yatmış, Koca Mümin söylediydi. İstemem gari' dediydi..." (s.94)

Yusuf Atılgan önceki iki romanında sevgi arayışını anlatır. Aylak Adam'ın C'si de Zebercet de gerçek sevgiyi ararlar, ama bulamazlar. Yabancılaşmış, bozulmuş bir toplumda olanaksızdır gerçek, içtenlikli sevgi. Bulunsa bulunsa sahtesi, ikiyüzlüsü bulunur. Bence Yusuf Atılgan, Canistan'da da aynı izleği anlatıyor, ama biraz farklı bir açıdan: Sınıflı bir köy toplumunda bile insanlar arasında, sevgi yoktur.

"Canistan"da, işkence olgusu hiçbir duygusal sarkma olmaksızın anlatılır. Yusuf Atılgan'ın en belirgin anlatım özelliğidir bu, anlatımının nesnelliğine çok önem verir. Kısacası, bu roman sınıfsal nefrete dayalı işkence olgusunu anlatmak için yazılmıştır. Adının "Canistan" oluşu da bunu göstermektedir.

Bu son olay, diyesim Tokuç Ali'nin Makbule'yle yatmış olması, işkencenin asıl nedenini değiştirmiyor bence. Selim'in sınıfsal nefretini ve kinini daha da pekiştirmiş oluyor. Kaldı ki Selim, Koca Mümin'le görüşüp dostluk kurmadan önce de, Tokuç Ali'den öç almakta kararlıdır.

Yusuf Atılgan bu romanını yazarken ben onun köyünde öğretmendim. Kendisi İstanbul'daydı, ama köye sık sık annesini görmeye geliyordu. Bu arada mektuplaştık da. O mektuplar "Sevgili Halil Kardeş" adıyla kitaplaştırıldı. Kitaba yazdığım "sunuş" ta da belirttim, Yusuf Atılgan, "İşkenceyi anlatan yeni bir roman yazacağım, ama dibe çökmesini bekliyorum."[2] demişti birkaç kez. Ben bu sözünü 1946'da tutuklandığında işkence gördüğü ve bunun duygusal etkisinden hâlâ kurtulamadığı anlamında yorumlamıştım. Nitekim "Canistan"da, işkence olgusu hiçbir duygusal sarkma olmaksızın anlatılır. Yusuf Atılgan'ın en belirgin anlatım özelliğidir bu, anlatımının nesnelliğine çok önem verir. Kısacası, bu roman sınıfsal nefrete dayalı işkence olgusunu anlatmak için yazılmıştır. Adının "Canistan" oluşu da bunu göstermektedir. Ama yapıtın bir başka özelliği bu konuda kuşkuya hiç yer bırakmıyor.

Nasıl mı?

KİŞİLİKLERİN ÇELİŞKİLERİYLE ANLATIMI

Bilindiği gibi Yusuf Atılgan ayrıntıcı bir yazardır. Romanlarını küçük ama işlevsel ayrıntılarla kurar. Aylak Adam'da da Anayurt Oteli'nde de öyle yaptığı çok yazılıp çizildi. Bu yapıtında ise, işkencenin ve Selim'in ıra (karakter) oluşumunun dışındaki olaylar özetleniyor. Örneğin Selim Hacırahmanlı'dan ayrıldığında 14 yaşındadır. 15 yıl sonra döner Hacırahmanlı'ya. Bu on beş yılda kendi başından bir yığın olay geçmiştir. Evlenmiştir. Mal mülk sahibi olmuştur. Okuma yazma öğrenmiş, ülkedeki siyasal gelişmeleri izlemiştir. Ayrıca ülkede de büyük olaylar yaşanmıştır. 1908'de devrim olmuştur. 1913'te Balkan Savaşı, ardından da 1. Dünya Savaşı çıkmıştır. İşkence yapıldığında da Kurtuluş Savaşı verilmektedir. Selim ve arkadaşları Manisa yöresindeki direnişi yürütmektedirler. Bütün bunlar, sekiz on sayfalık bölümlerin içinde ayrıntıya girilmeden veriliyor. Böylece işkence olgusu silikleşmekten kurtulmuş oluyor. Kaldı ki Selim öteki olayların içindeyken de Tokuç Ali'den horlanışının öcünü almayı düşünmekten geri durmuyor.

Selim'in de Tokuç Ali'nin de bir ıra (karakter) özelliğine dikkat çekmek istiyorum:

Selim çok acımasız bir işkencecidir. Tokuç Ali'yi göbeğine kızgın yağ dökerek acımasızca öldürür. Aynı Selim, yurt savunmasına katılan, bu uğurda gözünü kırpmadan ölüme giden bir yiğittir de. Ölen karısına yıllarca sadakat gösterecek kadar da erdemlidir. Karısından miras kalan bağı ve evi üstüne geçirmeye de tenezzül etmez, yüce gönüllülük edip onları karı koca emekçi ortakçılarına bağışlar.

Kısacası, Selim tek yönüyle, diyesim işkenceciliğiyle verilmemiş yapıtta. O aynı zamanda iyi bir insan olarak çizilmiş. Çalışkandır. Hak hukuk gözetir. Örneğin üzüm paralarını, bağ sahibi diye götürür eşine verir. Ortakçısına hak geçmemesine özen gösterir.

Yazarın, Selim'i bu yönüyle de işlemiş olmasını, ben sınıfsal nefretin, yalnızca bireysel (tikel) bir kusur olmadığını, genel bir insanlık durumu olduğunu anlatma çabası olarak görüyorum.

Tokuç Ali de tek boyutlu bir ıra değil. Hatta Tokuç Ali'nin ağa oğlu olmanın dışında sivri bir yanı yok gibi. Ama yeri geldiğinde sınıfsal çıkarına göre davranmaktan kaçınmıyor Tokuç. Sıpa olayını anımsatmak isterim.

Yusuf Atılgan önceki iki romanında sevgi arayışını anlatır. Aylak Adam'ın C'si de Zebercet de gerçek sevgiyi ararlar, ama bulamazlar. Yabancılaşmış, bozulmuş bir toplumda olanaksızdır gerçek, içtenlikli sevgi. Bulunsa bulunsa sahtesi, ikiyüzlüsü bulunur. Bence Yusuf Atılgan, Canistan'da da

aynı izleği anlatıyor, ama biraz farklı bir açıdan: Sınıflı bir köy toplumunda bile insanlar arasında, sevgi yoktur. Dostça görünen ilişkilerin altında gizli bir nefret yatmaktadır. Bu nefreti eşitsiz yapılı bir toplum düzeni üretmektedir. Devletin güvenlik gücü zayıfladığında bu nefret şiddet olarak patlak vermektedir.

Canistan'dan algıladıklarım bunlar.

AYRINTILARIN ÇAĞRIŞTIRDIKLARI

Son olarak yapıtı baştan sona gözden geçirerek bazı ayrıntıları yorumlamak istiyorum.

Canistan'daki hali vakti yerinde kişilerin iyiliksever davrandıkları görülüyor. Örneğin Tokuç Osman Ağa, Kerim Ağa, Mehmet Ağa vb. Her ikisi de Selim'in elinden tutuyor. Selim hem çok genç hem de kimsesiz ve yoksuldur.

Romanın coğrafyasında uzun yıllar yaşadığım için bazı gözlemler edindim. Böyle işe yarar kişilere varlıklıların yardım elini uzatmaları bir gelenektir oralarda. Bu, toplumun yarattığı bir davranıştır. Çünkü toplum bu tür insanları yüceltmekte, onlara büyük bir saygı ve ilgi göstermektedir.

Yusuf Abi (Atılgan) köylülerinin her türlü davranışlarıyla ilgilenir, onlar üzerine kafa yorardı.

Bir gün köydeki dostlarından biri, "Eskisi gibi süper becerikli adamlar yetişmiyor artık." dedi.

"Yüceltmeyi bıraktınız da ondan." dedi Yusuf Abi de. "Eskiden kahvelerde, odalarda hep en iyi orak biçenler, çift sürenler konuşulurdu. Onlardan övgüyle söz edilirdi. Şimdi var mı böyle bir şey?"

Arkadaşı, "Artık o işleri makineler yapıyor!" diye karşılı vermişti.

Selim, Selimşahlar Çiftliğinde iki ay çalıştıktan sonra Hacırahmanlı'ya anasını görmeye gelir. Ona para bırakır. Dönüşteki ruhsal durumunu şöyle anlatır Yusuf Atılgan: "(...) içinde bir rahatlama vardı; kimse anasına bakmadığını söyleyemezdi." (s.34)

Nedense, bu tümce bana yazarın kendisini düşündürdü. O da her iki ayda bir İstanbul'dan Hacırahmanlı'ya sırf anasını görmek için gelirdi. Ama ben bunu başkaları beğensin diye yaptığını sanmıyorum. O yalnızca yapıtlarını değil yaşamını da içtenliğe, içi dışı bir davranmaya adamış bir insandı.

Selim, Saruhanlı'daki Yunan karakolunu basmaya giderken şunları düşünür: "Mahmut Bey gibi iyiler, yürekliler hep ölecek anlaşılan. Ne tuhaf, gâvurlar kovulduktan sonra buralar tümden korkaklarla sünepelere kalacak." (s.77)

Mahmut Bey, Kurtuluş Savaşında Manisa'daki önderlerden biridir. Selim'in öngörüsü gerçek olmuş, ovadaki topraklara savaşa yan çizenler el koymuştur. Nitekim yazarımızın köyünde de nereden geldiğini kimsenin bilmediği birisinin 17.000 dönüm toprağı olduğu söylenirdi.

Yapıtın zaman kurgusu bağlamında Selim'in yaşını ve doğum tarihini belirlemek istiyorum:

26 Haziran 1921 gecesi, Selim, Tokuç Ali'ye işkence yaptıktan sonra bağ damından ayrılır. Yolda "kafası on beş yıl önceye döner." (s.23) Köyden ayrıldığı gündür anımsadığı. 1921 – 15= 1906. Bu, köyden ayrıldığı tarihtir.

Köyden ayrıldığında 14 yaşında olduğuna göre, (yanaşmalığa 8 yaşında başlamış ve o işte 6 yıl kalmıştır); 1906 – 14= 1992. Bu da Selim'in doğum tarihidir.

Selim, Hacırahmanlı'ya döndüğünde 29 yaşındadır.

Yusuf Atılgan, "Sevgili Halil Kardeş" in 78. Sayfasındaki mektubunda "Canistan"ı yazışıyla ilgili şöyle diyor: "Arada pek de gerekmeyen konuşmalar da yazıyorum, ama bunlar bir çeşit hava verdikleri için atmıyorum."

Doğrusu bana hiçbir konuşma gereksiz gelmedi, ama bütünle bağını yetersiz bulduğum bazı ayrıntılar çarptı gözüme. Örneğin "Canistan"ın 25. sayfasında, "Selim büyük söğüt ağacının altındaki tulumbaya gitti; biraz çekip suyu soğuttuktan sonra içti..." deniliyor; 'suyu soğutma' sözünün anlama, bir başka deyişle bütüne katkısı nedir? Sanırım yazarın dediği gibi, 'bir çeşit hava veriyor', daha doğrusu gerçeklik duygusu yaratıyor okurda.

---

[1] Canistan, Yusuf Atılgan, Can Yayınları, 2017, s.12. Canistan'dan bundan sonraki alıntılar parantez içinde sayfa numaraları verilerek belirtilmektedir.

[2] Sevgili Halil Kardeş, Köye Mektuplar, Yusuf Atılgan, Edebi Şeyler Yayını, 3. Basım, 2018, s.34.

ROMANDA SOSYAL DEĞİŞİMİNİN İZLERİNİ SÜRMEK:

'Ayaşlı ile Kiracıları' (MEMDUH ŞEVKET ESENDAL)

■ SÜLBİYE YILDIRIM

Osmanlı'nın çöküş döneminde şehirlere akan nüfus, bu merkezlerde yeni bir sanayi uygarlığının işçi sınıfını meydana getireceğine, ayak satıcısı, bekçi, kapıcı, hizmetçi ve dilenci yığınları oluşturmuştur. **Memduh Şevket Esendal, her biri sözünü ettiğimiz yığınlardan oluşan karakterleri, tarihsel ve toplumsal koşullarının ürünleri olarak yaratmıştır.**

Asıl adı Mustafa Memduh olan Esendal, Rumeli'den göç eden, kendi sözleriyle de **"küçük bir burjuva ailenin, üç erkek çocuğundan en küçüğü olarak"** 1883 yılında Çorlu'da doğmuş, 1952 yılında Ankara'da ölmüştür. 1878-1908 yıllarını kapsayan İstibdat Dönemini, II. Meşrutiyet, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemini, Cumhuriyet döneminde de tek partili ve çok partili dönemi yaşamış yazarlarımızdandır. İmparatorluğun önemli dönemeçlerine ve yıkılmasına tanıklık etmiş, Kurtuluş Savaşında, Cumhuriyetin kuruluşunda, çok partili sistemde önemli görevlerde bulunmuş, CHP milletvekilliği yapmıştır.

Çocukluk ve gençlik yıllarının bir kısmı Çorlu'da geçmiştir. 1912/13 yıllarında Balkan Savaşı başlayıncaya dek ailesiyle çiftliklerinde yaşamış, savaş sırasında İstanbul'a göçmüşler. Daha sonra çiftliğe dönseler de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, toprakları askeri tarıma ayrılır, ailece İstanbul'a geri dönerler.

Memduh Şevket Esendal'ın aile yapısı döneme göre oldukça ileridir. 1890'lı yılların Çorlu'su da kahvehane ve kültür sohbetlerinin diğer taşra kasabalarına göre fazla olduğu, daha açık fikirli bir yerdir. Bu olgu onun okumasını, gazeteye ulaşmasını, kültürlenmesini sağlamıştır. 14 yaşındayken Ahmet Mithat'a özenmiş, onun gibi olmak isteğini içinde

yaşatmıştır. Çocukluk yıllarına ait fazla bilgiye ulaşılamayan Esendal'ın öğrenim hayatı da pek bilinmemektedir. Doktor olmak isterken Mülkiye Mektebi'ni lise ikinci sınıfa kadar okuyabilmiştir. Savaşlar, muhacirlik, uzun yıllar süren yoksulluk, çekilen sıkıntılar hayata erken atılmasına neden olmuştur. 21 yaşında politikaya ilgi duymuş ve İttihat ve Terakki Cemiyetine üye olmuştur. Dernek sayesinde de İstanbul Reji İdaresinde, Beşiktaş'ta işe başlamıştır. Kendi çabasıyla Farsça, Rusça ve Fransızcayı öğrenmiştir.

ÇEHOV TUTKUSU

Esendal **muhafazakâr** düşüncenin etkisi altında bir yazardır. Onu etkileyen diğer bir düşünce akımı ise, yüzyılın başında, ülkenin özel durumunda oluşan Turancılık, Osmanlıcılık ve İslamcılığa tepki olarak ortaya çıkan, toprak bütünlüğüne dayalı ulus anlayışının temelini oluşturan **Anadoluculuk**'tur. İttihat ve Terakki Cemiyetinin içindeki görüşlerden biri olan Meslek-i Temsilcilik de Esendal'ı etkileyen görüşlerden biridir. 1918 yılına dek devam edecek olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Anadolu vilayetleri müfettişi olmuş, görevi sırasında Anadolu ve Trakya'yı adım adım dolaşması, Anadolu insanını ve Anadolu gerçekliğini yakından tanımasını sağlamıştır. Romanlarının ve özellikle de öykülerinin kaynağını bu görevinde edindiği izlenimler oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında parti komiseri olarak İstanbul'un iaşesini temin için, esnaf odaları temsilcisi Kara Kemal'in yardımcısı olarak çalışmıştır. Milli Mücadelenin başladığı ilk günlerde Ankara'ya geçerek Atatürk'ün yanında yer almıştır. Daha sonra Bakü büyükelçisi olmuştur. Bu görevin en önemli tarafı Esendal'ın Çehov öyküleriyle tanışmasıdır. O zamana dek Mappussant tarzı öykü yazan Esendal'ın öykülerinde Çehov etkisi görülmeye başlar. Oğlu Ahmet Esendal Çehov tutkusunu şöyle anlatır; "Rus edebiyatını bilirdi. Rus musikisini bilirdi. Büyük Rus bestekârlarının plâklarını getirmişti. Rus eserlerinin hepsini okumuştu; fakat taparcasına sevdiği şey, Çehov'du. Çehov'un hayranıydı. Ölünceye kadar Çehov'un eserlerini yanından eksik etmedi. ***Ankara'dan İstanbul'a giderken bir yastığını, bir de Çehov'u cebine koymadan gitmezdi. Çehov'u kaç defa okuduğunu Allah bilir. 1920'lerden vefatına (1952) kadar Çehov dedi, başka bir şey demedi. Çok çok severdi."***[1] Esendal Bakü'den sonra Tahran Büyükelçiliğine atanır. Öğretmenlik ve gazetecilik yapar.

AYAŞLI İLE KİRACILARI

Toplumsal yapıdaki değişimleri roman ve öykülerinde işleyen ve çok üretken bir yazar olan Memduh Şevket Esendal da, yapıtlarında sosyal değişimin izlerini sürebileceğimiz önemli yazarlarımızdan biridir. 1934 yılında yazdığı Ayaşlı ile Kiracıları bir dönem romanıdır. Romanda ana tema olarak Cumhuriyet'in erken döneminin sosyal ilişkilerini anlatırken, yıkılan imparatorluktan kalan sosyal çeşitliliğin yeni toplumsal ilişkiler içindeki kendine yer edinme çabası, ahlâk anlayışındaki farklılaşmalar, paranın değer haline gelmesi, yozlaşma, yok olma durumuna ayna tutmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Ankara'da, imparatorluktan arta kalan küçük insanların yaşantısını anlatan Ayaşlı ile Kiracıları, **"Yeni yapılmış büyük bir apartmanın dokuz odalı**

Apartman dikey yerleşmeyi dayatan kapitalizmin bir mekânı olarak, simgesel anlamda romandadır. Oysa Ayaşlı'nın apartmanı; Anadolu halklarını dostluk, kardeşlik ve kültürel bütünlüğü içinde algılamaya alışkın olduğumuz yatay mahalle kültürünün görselliği içinde, hepsi aynı kattaki odalarda kendi dünyalarında yaşayan ama bu dünyaların bir biçimde birbiriyle olan ilişkilerinin de, tıpkı mahalle kültüründeki gibi, sıkı kurulduğu bir atmosfer olarak betimlenmiştir.

İskender Bey, yeni iş adamı tipine örnek olarak, iş dünyasındaki yozlaşmayı gözler önüne seren, çok iyi işlenmiş bir karakter. Bireysel olarak karşılaştıkları sorunlarını Osmanlıdan kalma bürokratik ilişkileri kullanarak -aracı kullanma, rüşvet- alışkanlığıyla çözmeye çalışan İskender Beyin kirli işlerini okurken, sistemin piyasasının ahlâk anlayışına da tanık oluyoruz.

bir bölüğünde oturuyoruz. Bu bölüğü Ayaşlı İbrahim Efendi adında biri tutmuş, oda oda kiraya veriyor"(s.9) diye başlıyor. Yazar mekân olarak kentleşmenin mimari yapısını oluşturan 'apartman'ı kullanmış. Apartman dikey yerleşmeyi dayatan kapitalizmin bir mekânı olarak, simgesel anlamda romandadır. Oysa Ayaşlı'nın apartmanı; Anadolu halklarını dostluk, kardeşlik ve kültürel bütünlüğü içinde algılamaya alışkın olduğumuz yatay mahalle kültürünün görselliği içinde, hepsi aynı kattaki odalarda kendi dünyalarında yaşayan ama bu dünyaların bir biçimde birbiriyle olan ilişkilerinin de, tıpkı mahalle kültüründeki gibi, sıkı kurulduğu bir atmosfer olarak betimlenmiştir. Yazar ta başından kentleşmeyi ve kent içinde kentleşemeyenleri aynı zaman diliminde, aynı mekânda, apartmanda, buluşturarak gerçekçi bir roman-dünyası yaratmıştır.

Roman, apartmanın bir katını kiralayan Ayaşlının kiracılarından oluşmuş karakterlerin yaşam hikâyesini anlatıyor. Aynı mutfağı ve banyoyu paylaşan, kimi muhacir, kimi köy ağasının oğlu, kimi savaşta yakınlarını kaybetmiş, kimsesiz kalmış ve her biri yıkılan imparatorluğun bir köşesinden kopup gelmiş insanlardır bunlar. Bu insanların her birinin kurulan yeni toplumsal düzende içine düştükleri çözümsüzlükleri aşma, yeni oluşuma uyum sağlama ve yaşama tutunma çabaları kurgunun temelini oluşturuyor. Değer anlayışı olarak paranın ölçüt olarak merkeze oturması, Ankara bürokrasisi ve işleyişindeki çarpıklıklar da kurguyu besleyen yan tema olarak romanın gerçekliğini boyutlandırıyor.

Roman, toplumu oluşturan imparatorluk artığı çöküş insanlarının, eskiyle yeni arasındaki kimsesizliklerini, bocalayışlarını arafta kalışlarını, keskin ve tarafsız bir bakış açısıyla gözler önüne sermektedir. Memduh Şevket Esendal'ın gözlem gücü ve gözlemlerini aktarmada kullandığı dil romanı eşsiz kılmaktadır. Fethi Naci; "1934 yılında, böylesi temiz bir Türkçeyle roman yazması başarı sayılmalı. Sözü hiç uzatmıyor. Telgraf yazar gibi yazıyor romanını. Kısa cümleleri sık sık kullanıyor ve bunda çok başarılı."[2] demektedir. Bu dil romanın gerçekliğini de besliyor ve yapıta ahenkli bir tempo katıyor. Aynı zamanda yazarın diplomatlık görevi dolayısıyla gittiği Azerbaycan'da tanıştığı Çehov'un etkisini de gösteriyor. Dilinin anlaşılırlığı, anlatım biçemi ve tarafsızlığı, okurun olaylar arasında diyalektik ilişki kurmasını da sağlıyor.

ROMAN KARAKTERLERİ

Romandaki karakterlerin her biri imparatorluğun bir köşesinden demiştik. İsimsiz ana karakterimiz, aynı zamanda romanın anlatıcısıdır. Göçmen olan ana karakter, Selanik Karamekeli. Zengin çiftlik sahibi bir aileye mensup. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı derken Edirne'de Çanakka-

le'de abilerini yitirmiş, ekemediği topraklarını elden çıkarmak zorunda kalmış mübadil bir ailenin çocuğu. Zaman içinde tahsil yapma olanağı bulduğu için bir bankada önemli bir mevkide memurluk yapıyor. Geçim sıkıntısı çekmiyor. Sosyal hayatın üst sınıfına dâhil olabiliyor. Kendi sınıfındakiler de okumuş, yazmış eğitimli insanlar. En yakın arkadaşı doktor, çalıştığı bankanın müdürüyle ilişkileri çok iyi, onun evine gidip gelebiliyor. Esendal banka memurluğu vurgusuyla hem eğitimin toplumsal yaşamdaki önemine, hem de okuyup meslek sahibi olmanın toplumda kazandırdığı ayrıcalığa dikkat çekiyor.

Ayaşlının diğer kiracıları ise; çoğunlukla yoksul, yeni düzenin işlevsizleştirdiği ve herhangi bir eylem gücü, herhangi bir yetenekleri olmayan, eğitimsiz, mesleksiz insanlar. Bir kısmı da sistem içinde işlev kazanmaktan çok, kolay para kazanmaya çalışan insanlar. Sermayesi olmadan fabrika kurmaya çalışan, araya hatırlı kişiler koyarak emeline ulaşacağına inananlardan biri de İskender Bey. Yeni iş adamı tipine örnek olarak, iş dünyasındaki yozlaşmayı gözler önüne seren, çok iyi işlenmiş bir karakter. Bireysel olarak karşılaştığı sorunları Osmanlıdan kalma bürokratik ilişkileri kullanarak -aracı kullanma, rüşvet- alışkanlığıyla çözmeye çalışan İskender Beyin kirli işlerini okurken, sistemin piyasasının ahlak anlayışına da tanık oluyoruz.

İskender Beyin komşularından sürekli borç istemesine rağmen otomobille gezmesi, **"İskender hiç çalımını bozmuyor. Sanki parası varmış gibi nereye giderse otomobille gidiyor."(s.197)** nereden geldiği belli olmayan paralar harcaması, misafirlerini pahalı otellerde ağırlaması ve uyuşturucu işinde tutuklandığında **"Ben korkmam, bize bir şey yapmazlar."(s.235), "Bu işte büyük adamlar var, ben korkmam"(s.253)** sözleri, hükümet ve kişiler arasındaki özel ilişkilerin kirliliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. İskender Bey karakteriyle birlikte paranın insana değer kazandıran bir nesneye dönüşmesinin, toplumda yerleşik bir anlayış haline gelmesine de tanık oluyoruz. 'Kazan da nasıl kazanırsan kazan.' Sosyal sınıf ve para ilişkisi çok gerçekçi anlatılmış.

Parayı kazanmak için her yolun geçerli olduğu karakterlerden biri de Turan Hanım ve kocası. Odalarını kumarhane gibi kullanan bu çift, **"Bizim komşular her gece onun odasına can atıyorlar, her gece para veriyorlar."(s.65)** komşularını da kumarla soymaktan çekinmezler. Her gece hem kiracılar, hem de dışarıdan gelen kumar tutkunlarına içkili partiler düzenliyorlar. Geçimlerini bu kolay yolla sağladıkları gibi, ahlaksal anlamda yozlaşmanın örneklerinden birini oluşturuyorlar. Kadınlı erkekli bu içki âlemlerinde kumar gibi bir ahlaksızlık yanında, evli çiftlerin yakışıksız davranışlarını onların odalarındaki durumdan yola çıkarak gözlerimizin önüne seriyor yazar. Öyle ki, ana karakterimiz, kendisine açıkça sarkıntılık yapan Turan Hanım hakkındaki düşüncelerini paylaşırken, **"Beni gördükten birkaç akşam sonra benimle senli benli oldu. Bana açıkça sarkıntılık ediyor. (...) ben erkek kalmak isterim, sulantı bana düşer ama beceremiyorum, odasından ayrılamıyorum."(s.65)** sözlerini kullanıyor. İlerleyen bölümlerde son derece açık ve sakınımsız davranan bir kadın olarak, bu durumu özellikle insanları kumara alıştırmakta yem olarak kullanışını da anlatıyor. Ayrıca onun bu davranışlarının kocası Hâki

Aptulkadir Elçioğlu

Memduh Şevket Esendal romanda, savaştan çıkmış, büyük insan kaybı yaşamış, değerler sistemi alt üst olmuş bir toplumu anlatıyor. Bu toplum, imparatorluk halkından geriye kalan eğitimsiz, üretime katkı sağlayacak beceriden yoksun insanlarla yeni bir ulus yaratma çabasındadır. Toplum aynı zamanda imparatorluk döneminden taşınmış bir çürümeyi de içinde barındırmaktadır.

Bey tarafından görmezden gelinmesi, aldatmalarına ses çıkarmaması ahlaksal değişimin yönü konusunda ipuçlarıdır. Romanda sadece Turan Hanım değil, diğer kadınlarla erkekler de evli bekâr demeden son derece rahat ilişkiler kurarlar ve bu ilişkilerini birbirlerine anlatmaktan çekinmezler.

Kiracılardan Hâki Bey bir tekke şeyhinin oğludur. Midilli Adasından gelmişler. Şeyh oğlu olmanın ayrıcalığında miskin, beceriksiz, dar kafalı ve tembel yaradılışlı bir gençken babasının gücü sayesinde okulları bitirip Mülkiye'ye başlıyor. Büyük savaşta asker oluyor, askerliğin çetin koşullarından yılıp askerliği bırakıyor. İstanbul'da işsiz dolaşırken bir arkadaşıyla Anadolu'ya geçiyor. **"O günlerdeki adam kıtlığını gençlerimiz bilmeyecekler! Hâki Beyi hemen bir kaleme başkâtip yaptılar."(s.68)** Şansı yaver gidiyor, kısa sürede müdür muavini oluyor. Avrupa'ya gönderilen bir satın alma komisyonunda kâtip olarak görev alıyor. Komisyon, dönerken Hâki Beyi Almanya'da bir iş için bırakıp orada iki yıl unutuyor ama maaşını da ödemeye devam ediyor. Durum anlaşılınca geri çağırılıyor. Dönünce çalıştığı yerin büyük bir değişime uğradığını görüp şaşırıyor. Bürokrasinin çarpıklığını gösteren ilginç bir örnektir Hâki Bey.

UMUTSUZ OLMAZ

Memduh Şevket Esendal romanda, savaştan çıkmış, büyük insan kaybı yaşamış, değerler sistemi alt üst olmuş bir toplumu anlatıyor. Bu toplum, imparatorluk halkından geriye kalan eğitimsiz, üretime katkı sağlayacak beceriden yoksun insanlarla yeni bir ulus yaratma çabasındadır. Toplum aynı zamanda imparatorluk döneminden taşınmış bir çürümeyi de içinde barındırmaktadır ve yazar bu toplumun gerçekliğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Yozlaşmış erkek, kadın, evlilik ve çocuk ilişkilerini çok iyi yansıtan Esendal umutsuz değildir. Romanın sonunda anlatıcı bankacımızı da Hasan Beyin kızı Selime'yle, arkadaşı doktoru da Melek'le evlendirerek, bu kez evlilik kurumunu kutsallaştırmıştır. Yoksulluk aileyi yozlaştırıp evliliği parçalarken, refah seviyesi ve eğitim arttıkça aile kurumu ve evlilik değer kazanmakta ve görünümü de modernleşmektedir. Kutsallaştırılan evlilik için seçilen kadın karakterlerin isimleri de kutsallığı pekiştirmektedir. Melek ve Selime. Üstelik evli bir kadın olan Turan Hanımla ilişkiye girmekten kaçmayan bankacımız, evlenilecek namuslu ve iyi becerileri olan -dikiş dikmek, kitap okumak, piyano çalmak gibi- Selime'yle evleninceye kadar herhangi bir ilişkiye girmez. Saygılı ve mesafeli davranır. Abdülkerim'le İffet'in sürekli ağlayan, huysuz, çekilmez, baş belası çocuğuna tahammülü olmayan anlatıcımız, evlendikten sonra karısıyla beraber mutlu, sevecen çocuklar yetiştirmenin hayalini kurar.

Banka müdürünün büyük desteğiyle yapılan düğünleri eskiyle yeninin buluşup kaynaşmasını resmeder. Cazlı, danslı, zeybekli, içkili eğlenceyle evlenir çiftimiz. Yaratılmaya çalışılan modern insan tipinin geleneklerini modernle buluşturmasını, kapsayıcı ve seviyeli bir eğlence anlayışını yansıtır yazarımız bize. Hatırlı beylerin hanımlarıyla katıldıkları düğünde viskiler içilir. Banka müdürü konuşma yapar. Çift otellerine döndükten sonra düğüne katılanların kim olduğunu merak edip soran Selime'ye bankacımızın yanıtı oldukça ilginçtir; **"Bu gece gördüğümüz insanlar buranın burjuvaları!"(s.249)** Sıradan insanlarda iğreti duran birçok şey, burjuva olunca yaşamın normali olmaya başlamıştır artık.

Ayaşlı'nın kiracılarından Hüseyin Bey Van taraflarından akıllı, zeki olgun bir adam. Zamanında Amerika'ya kadar gidip iş aramış, görmüş geçirmiş biri. **"Aslı Dersim'in Kürtleşmiş Türklerinden imiş. Kendisi alevi. Bunlar Türk olduklarını, yakın zamana kadar aralarında Türkçe konuştuklarını biliyorlar."(s.76)** Bu cümle romanın bilinmeyen bir gerçekliği dile ge-

tirmesi bakımından çok ilginçtir. Hüseyin Bey'e Kurtuluş Savaşı sırasında muhacir olarak geldiği yerde milli emlaktan birkaç tarla vermişler ama kurduğu düzeni çekemeyenler yerine göz dikmişler. Yerini başka muhacirlere vermişler. Hüseyin Beyin itirazı, mahkeme süreci, durmadan yinelenen çeşitli entrikalar, tekrar yıllarca süren mahkemeler derken, on yıldır hâlâ çözümlenememiş bir sorun olarak durmasını Esendal bir cümleyle; **"Küçük memurun ağalarla birleşip çıkardığı tezvir, yalan, dolanla kurulmuş bir mesele büyük memura gidince haysiyet, hükümet meselesi olur."(s.78)** deyip devlet yapısındaki yozlaşmaya dikkat çekiyor. Olay bir hakkın devlet görevlilerinin işbirliğiyle gasp edilmesidir.

Esendal, romanın sonunda anlatıcı bankacımızı da Hasan Beyin kızı Selime'yle, arkadaşı doktoru da Melek'le evlendirerek, bu kez evlilik kurumunu kutsallaştırmıştır. Yoksulluk aileyi yozlaştırıp evliliği parçalarken, refah seviyesi ve eğitim arttıkça aile kurumu ve evlilik değer kazanmakta ve görünümü de modernleşmektedir.

Kiracılardan bir başkası Hasan Bey de muhacir olarak yerleşim olumsuzluklarını yaşayan biridir. Aynı zamanda anlatıcımızın abisinin yakın arkadaşıdır. Zamanında çiftlik sahibi zengin bir aileye mensup bey oğluyken, Selanik'ten mübadil olarak gelir ve üst üste gelen yer değiştirmelerden bıkıp Ankara'ya yerleşmeye çalışır. Hizmetlerinde birçok çalışanları varken, varlık içinde yaşarken, geldiği nokta onun için yokluktur. Bu yüzden hep geçmişe ve geldiği yere özlemle yaşamaktadır. Şimdiki yaşamını hep geçmişle kıyaslamaktadır. Hasan Bey ilerleyen bölümlerde hastalanır ve ölür. Onun ölümü anlatıcımızla kızının tanışmasını sağlar. Bu tanışma romanın sonunda evliliğe dönüşür.

Ayaşlı'nın kiracılarından biri de Faika ile kocası Fuat ve Fuat'ın annesidir. İstanbul'dan gelmişler. Fuat taksicilik yapıyor. Kızlarını okutmuş ama Fuat okumamış. Ziynetlerini satıp oğluna taksi almış. Rica minnet, para verip oğluna şoför kâğıdı aldıktan sonra Ankara'ya gelirler. Fuat'ın annesi imparatorluk İstanbul'una özlem duyan, İstanbul yaşantısını arayan biri. **"Kadın yalnız kendi oğlunun değil, hükümetin de İstanbul'u bırakıp buralara gelmesine akıl erdiremiyor."(s.17)** Fuat'ın annesi zamanın sosyal yaşantısındaki değişimlere de akıl erdiremiyor. **"Hepsi düzgün, boya güzeli. Ben genç oldum, yaşlı oldum bu yaşa geldim rastık nedir, düzgün nedir bilmem. (...) Bana sorarsanız, ben artık kadın kalmadı diyorum. Şimdiki kadınların hepsi birer Erkek Fatma. Sokak kadınlar için, kalem bunlar için, (...) Bizim zamanımızda bir kadın dar çarşafla sokağa çıksa, polisler çarşafları yırtardı. Şimdi istersen al başında gezdir, polisler başını bile çevirmiyor. (...) Bunları hep o hürriyet yaptı."(s.17)** Fuat'ın annesinin yakındığı bu satırlar Cumhuriyetin kadın erkek eşitliğini sağlaması sonucu, kadınların kamusal alanda rahatça var olmalarına duyduğu tepkiden geliyor. Eski ile yeninin çatışmasının güzel bir örneği. Fuat'ın karısı Faika Hanım Ayaşlı'nın üvey kızı. Düzgün giyimli, bakımlı bir kadın. Bu düzgünlüğünü annesine, ablasına ve Ayaşlı'ya borçlu. Onlar paraca şoför Fuat'ın ailesine destek oluyorlar. İlerleyen bölümlerde annenin -aynı zamanda Ayaşlı'nın da karısıdır- genelev işlettiğini, büyük kızın da para için erkeklerle gönül eğlendirdiğini okuyoruz.

AYAŞLI

Apartman katını kiralayıp, kattaki her odayı tek tek başkalarına kiralayan Ayaşlı'ya gelince; bey oğlu olmanın verdiği zenginlik ve kuralsızlığı yaşayan Ayaşlı, babası ölünce Kastamonu'da gittiği okulu bırakıp köye döner. Bağlarda bahçelerde içki âlemlerinde yaşarken bir düğünde kadının birinin ölümüne sebep olur. Beş ay hapis yatar, dayanamaz kaçar. Dağa çıkar, eşkıyalık yapar. Kastamonu, Bolu, Çankırı arasındaki dağlarda dolaşırken ev basar, yol keser, para için çocuk kaçırır, gasp yapar ama yoksulları da gözetir. Her gün tetikte, korku içinde yaşamaktan bıkar ve valinin çağrısına uyarak, affedilmek kaydıyla teslim olur. Ayaş'a tahsildar, vergi memuru olur. Sonrasında hükümet hizmetinden çıkıp âşârcılık yapar. Balkan Savaşı çıkınca Gelibolu'da askere gider. Askerlik dönüşünde arzuhalci olur, bu kez büyük savaş çıkar. Hastanede hademelik yapar, idari memurluğa yükselir. Para biriktirir. Savaş bitince Ayaş'ta hanla bir otel tutar, birkaç sene işletir. Yeni oteller açılıp temiz ve düzenli yerler ortaya çıkınca onlarla yarışamaz oteli devreder. Şimdi hem han işletmekte, hem toptancılık işleri yapmaya çalışmakta hem de Trabzonlu bir ortakla eskici, koltukçu dükkânı işletmektedir. Bu kadar işlerin arasında da kiraladığı apartmanı oda oda kiraya verip günlük masraflarını çıkarmaktadır. Yani Ayaşlı değişime uyum sağlamayı beceremeyen küçük insanlardan. Ne yapsa geride kalıyor, zamanı yakalayamıyor. Gittikçe güçsüzleşiyor.

Esendal, Selanik göçmeni bey oğlu Hasan ile Kastamonulu bey oğlu Ayaşlı'yı kıyaslamalar yaparak anlatır. Çünkü yazara göre ikisi arasında sadece fiziksel görünüşte farklılık vardır. **"Hasan Beyle Ayaşlının boylarından, soylarından birbirine benzeyen yerleri olduğu gibi, yetişip büyümelerinde, huylarında da benzerlik vardır. Bunların ikisi de köy beylerinin çocuklarıydılar. Köyde doğmuş, Bey olarak büyümüşlerdi. Eğer zaman yaşatmak isteseydi, bunların ikisi de birer derebeyi olacaklardı. Hayat bu yolu kapattığından Hasan Bey kahve dedikoducusu, kabadayı iş adamı, Ayaşlı hilekâr alışverişçi oldular."(s.31)**

DEĞİŞEN TOPLUMSAL YAPI

Osmanlı'nın çöküş döneminde şehirlere akan nüfus, bu merkezlerde yeni bir sanayi uygarlığının işçi sınıfını meydana getireceğine, ayak satıcısı, bekçi, kapıcı, hizmetçi ve dilenci yığınları oluşturmuştur. Memduh Şevket Esendal, her biri sözünü ettiğimiz yığınlardan oluşan karakterleri, tarihsel ve toplumsal koşullarının ürünleri olarak yaratmıştır. Bu yüzden var oldukları somut zemin değişince kendileri de değişmeye başlarlar. Kimileri bu değişimde yeni zamanın zeminine tutunarak uyum sağlamayı başarır ve ayakta kalır, hatta değişim onu güçlendirir. Bankacı anlatıcımızı, arkadaşı doktoru ve Hasan Bey'in kızını buna örnek gösterebiliriz. Kimilerinde ise değişim uyumsuzluk getirir, ne yaparsa yapsın fayda etmez, genele aykırı kalırlar ve kendilerini devam ettiremezler. Yoz ilişkiler kurmak durumunda kalırlar ve değişim onları içinde eritir, çürütür, yok eder. Tıpkı Ayaşlı, Turhan Hanım ve kocası, İskender Bey ve romanın diğer küçük insanları gibi.

Romanın sonu, tıpkı Osmanlı İmparatorluğunun dağılışı gibi bir dağılışla bitiyor. Kira artışına gücü yetmeyen Ayaşlı apartmanı bırakmak

> Sıradan insanlarda iğreti duran birçok şey, burjuva olunca yaşamın normali olmaya başlamıştır artık.

zorunda kalıyor. Zaten tutunamamış, bir yer edinememiş bu insanların her biri bir yerlere dağılıyor. Ayaşlı anlatıcımızla ilişkisini hiç kesmiyor. Ev bulmalarına yardım ediyor. Sık sık ziyaret edip kahvelerini içiyor ama anlatıcımızın karısını kendi çevresinden uzak tutmaya özen gösteriyor. Yaşlı ve düşkün olmamasına rağmen bir soğuk algınlığı Ayaşlı'yı yaşamdan alıyor. Vasiyeti üzerine Hasan Beyin yanına gömülüyor. Geriye burjuva sınıfına dâhil olmaya aday, cumhuriyetin gelecekte maliyesinde söz sahibi olabilecek "düzgün insan" anlatıcımız ile sevdiği becerikli, kültürlü, elinden her iş gelen, sağlıklı ve mutlu çocuklar doğurmaya hazır karısı kalıyor.

Esendal örnek çiftler yaratarak, umudunu yitirmediğini de gösteriyor. Roman yeni sistem içinde tutunamayanları gerçekçi bir dille anlatması, toplumsal evrimin bir kesitini yansıtması bakımından çok değerli bir örnektir.

[1] bilgiyayınevi.com

[2] Fethi Naci, Türkiye'de Roman ve Toplumsal değişme, Gerçek Yayınevi.

Yararlanılan Kaynaklar

Memduh Şevket Esendal, Ayaşlı İle Kiracıları, 2019, 58. Basım

bilgiyayınevi.com

Fethi Naci, Türkiye'de Roman ve Toplumsal değişme, Gerçek Yayınevi

Taner Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik, İmge Kitabevi

Tabip Gülbay, Memduh Şevket Esendal'ın Toplumsal ve Siyasal Görüşleri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı

UNUTKAN

■ ASIM ÖZTÜRK

Çarşıları yorgun kadınlar işten dönüyor
Kesilmiş bir çim kokusu kirpiklerinin arasında
Havalanan kuşlarının kanatlarında yağmur damlaları,

Güneş tökezleyip duruyor
Koştururken bulutların arasında,
Kızıldan bir yara gökyüzünde
Gece boyu kapanmayacak gibi
Düşünceli dalgın
Sarı bir sokak lambası duraklarda,

Islaklık kirpiklerinin ucundan başlıyor
Yamaca yaslanırken evlerin pencereleri
Işıldağı oluyor karanlıkta yıldız fenerleri,
Uzatmış başını yaşanan günlere
Kara bir sağanakla yıkatıyor çığlığı zaman
Akıp gidiyor, akıp geliyor
Neye tutunsa ernik bir suskunluk
Sözcükleri avurdunda yaralar açıyor,

Söylese öylesine eksik
Anlatsa dağılıp gidiyor
Bir uzun zamanı tutuyor dilinin perçini
Yarası daha başlamadan kanıyor,

Dağılanı toplamaktan yorulan ellerini
Yaşamın bir yerine koyuyor,
Gitse unutkan, kalsa yabancı
Sokaklar caddelere akarken emek emek
Yüreği yoksul yamaçları emziriyor.

Ölü Ozanlar Derneği'nde Robin Williams'ın oynadığı yetkin öğretmen

EĞİTİM VE ŞİİR

■ A. KADİR PAKSOY

Kısaca söylemek gerekirse, ülkemizde 1923 – 1946 arasında öyle bir eğitim şiiri yazılmış ki; **Köy Enstitülerinin ve ardından öğretmen okullarının kapatılmasına, müfredat izlencelerinden ders kitaplarının içeriklerine kadar nice eğitim alanının bilimsellik ve çağdaşlıktan uzaklaştırılmasına karşın, bu şiirin dizeleri tümüyle silinememiştir. Silinemez de...**

Eğitim ve şiir ilişkisi iki açıdan ele alınabilir:

1- Eğitimin özünde var olan şiirsellik.

2- Şiirin eğitimdeki yeri.

EĞİTİMİN ÖZÜNDE VAR OLAN ŞİİRSELLİK

Eğitim bir bilimdir, şiir de sanat. Sanat ve bilim arasındaki ayrım, içeriklerini dile getiriş araçlarında yatar. Sanat imgeleri kullanır, bilim ise birtakım soyut kavramları. Yaratıcılık açısından bilim ve bir sanat dalı olan şiir arasında bir fark yoktur. Bu bağlamda kişiyi yaratıcı kılan her eğitim dalı şiirseldir.

Yaratıcı eğitim denildiğinde ilk aklımıza gelen Sümerlerdir. Yaratıcılık konusunda hiçbir okul Sümer okulları ile yarışamaz. Çünkü, Sümer okulları yazının yaratılma merkezleri idi. Gerçi, salt varlıklılar okuyordu, dayak vardı; ama, yaratıcılık konusunda sınır yoktu. Sümer okulları başlangıçta tapınaklarda açılmasına karşın, daha sonra laikleşmişlerdir...

Yaratıcı eğitim denildiğinde ilk aklımıza gelen Sümerlerdir. Yaratıcılık konusunda hiçbir okul Sümer okulları ile yarışamaz. Çünkü, Sümer okulları yazının yaratılma merkezleri idi. Gerçi, salt varlıklılar okuyordu, dayak vardı; ama, yaratıcılık konusunda sınır yoktu. Sümer okulları başlangıçta tapınaklarda açılmasına karşın, daha sonra laikleşmişlerdir...

Yaratıcı eğitimde öğrenci araç değil amaçtır. Öğrencinin yaratıcı kılınması için her türlü bilgi sorgulanır. Bilginin sorgulanmadığı yerde bilim de şiir de ölür. Bu açıdan, ezberci ve dogmatik eğitimde şiirin varlığından söz edilemez. Böyle bir eğitim sürü yetiştirmeye yöneliktir. Birey olmak ayrıksıdır, kişinin kendi çabasına bağlıdır ve rastlantısaldır. Bilimsel eğitimde birey olmak kişinin kendi çabasına bağlı değil midir? Elbette kişisel çaba olmadan hiçbir şey olmaz. Ancak, burada (bilimsel eğitimde) kişisel çaba ile genel durum arasında bir uyum vardır. Oysa, sürü yetiştirmeye yönelik eğitimde ise birey olabilmek, genel durumla (ya da sistemle) çatışmayı ve kopmayı gerektirir. Örneğin; Osmanlı eğitimi kul yetiştirmeye dayalıydı. Medreselerden bilim ve akıl dışlanmıştı. Bu yüzden de özgür bireyler yerine, aklını kullanamayan diplomalı cahiller yetişiyordu. Pozitif bilimlere ilgi gösteren tek tük kişiler ise, ya medrese dışında kendi çabalarıyla bir şeyler yaratmaya çalışıyorlar ya da medresede iseler, medreseden dışlanıp cezalandırılıyorlardı. (1494'te İstanbul'da Sultanahmet'te asılarak idam edilen **Molla Lütfi**; Osmanlı'da ilk gözlemevini kuran, ancak kurduğu gözlemevi şeyhülislamın fetvasıyla yıktırılan **Takiyüddin Mehmet**; yine bilimsel çabalarını canlarıyla ödeyenler: **Emin Çelebi, Gelenbevi İsmail Efendi, Şenizade Ataullah Efendi...**)

Demek ki eğitimin şiirselliği, her şeyden önce eğitimin niteliğine bağlıdır. Bir eğitim dizgesi (sistemi) ne kadar bilimsel, çağdaş, laik, demokratik ve işlevsel ise, o kadar da şiirseldir. Her güzel olan şeye haklı olarak "şiir gibi" denilir. Yaratıcı eğitim de şiir gibidir. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Dönemi'nde (1923 – 1946) böyle bir eğitim gö-

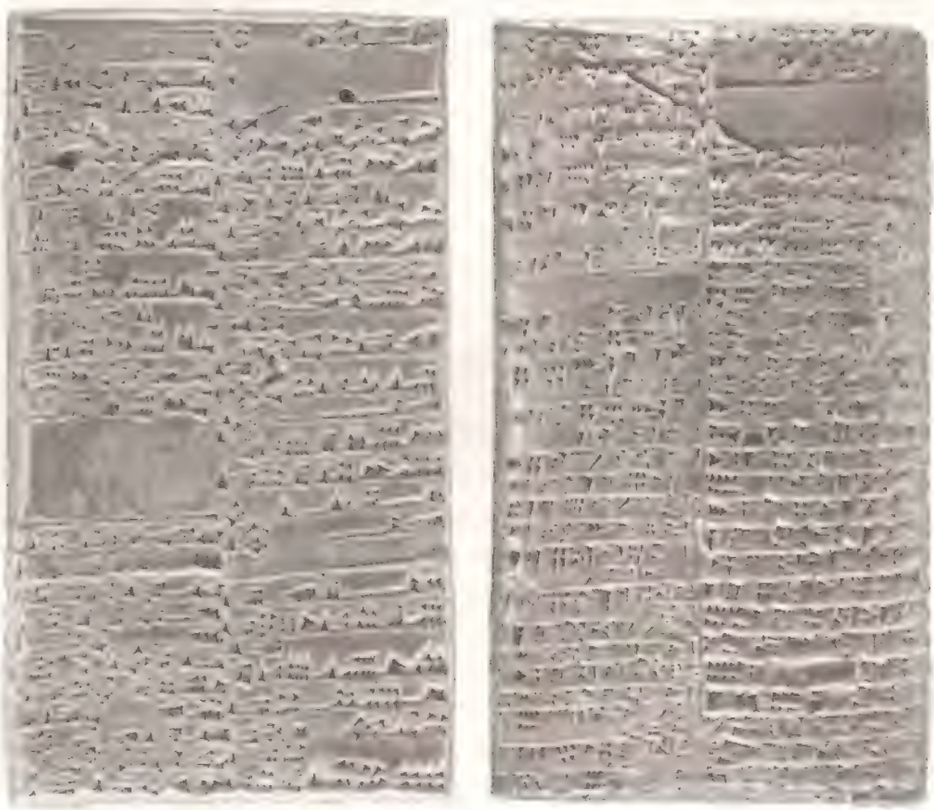

Sümerlerde yazı yaratıcı bir eğitimle öğretiliyordu

Şiirin sevilmesi; büyük ölçüde, okuyanın şiirde kendini ya da kendinden bir şeyler bulmasına bağlıdır. İlkgençlik çağındaki öğrencilere, kendi dünyalarına çok uzak şiirler sunulması, onların şiirden uzaklaşmalarına neden oluyor.

rülür. Köy Enstitüleri ise bu dönemin en tipik örneğidir. Bu dönemde nakilci, ezberci ve uhrevî ('öbür dünya'ya yönelik) bir eğitimin yerini, akılcı ve yaşama dönük bir eğitim almış; bu coşku, hatta denilebilir ki Türk eğitim tarihinin "Altın Çağı" 1946'lara dek sürmüştür. Bu tarihten sonra ise adı "Çok Partili" gerçekte ise tek sesli olan bir dönem başlamış; eğitimin de şiir gibiliği, şiirselliği kaybolmuştur. Bazı ayrıksı durumların dışında bugün de bu bilim dışı özelliklerin ağır bastığı eğitim sürmektedir... Sevgili dostum **Ümit Sarıaslan**'ın *Anadolu Ekini*'nde yayımladığımız ve daha sonra *"Görüntü ve Gerçek"* adlı yapıtında yer alan bir yazısının adı *"Şiirini Yitirmiş Trenler"*di. Ülkemizde "Çok Partili Dönem"de yalnız trenler değil, eğitim de şiirini yitirdi...

Ama, tümüyle karamsar olmamak gerekir, diye düşünüyorum. Eğitimin şiirsel olup olmamasını yalnızca eğitim dizgesine bağlamak da yanlış olur. Her ne kadar eğitim dizgesinin bir parçası olsa da, eğitimde birincil öge olan öğretmenin niteliği ve öğretmenliği çok önemlidir. (Niteliği ve öğretmenliği diyorum. Elbette ki öğretmenin öğretmenliği niteliğine dahildir. Ancak, öğretmenin niteliği derken onun yapısını, dünya görüşünü, donanımını; öğretmenliği derken de öğretici yanını vurgulamak istiyorum.) Bir öğretmen bilimi kılavuz edinebilir, çağdaş bir dünya görüşüne sahip olabilir, hatta çok bilgili olabilir; ama, öğretmenlik sanatını bilmiyorsa, sahip olduğu değerleri öğrenciye aktaramaz. İşte, inanıyorum ki nitelikli ve iyi bir öğretmen, eğitim dizgesi ne kadar kötü olursa olsun, derslerini sevimli ve çekici kılabilir, öğrencilerini çağdaş anlamda eğitebilir. (*Ölü Ozanlar Derneği* filmindeki **Robin Wiliams** gibi.) Eğer her şey eğitim dizgesine bağlı olsaydı, bunca aydınlık düşünceli insan nasıl yetişirdi? Demek ki, kısaca söylemek gerekirse, ülkemizde 1923 – 1946 arasında öyle bir eğitim şiiri yazılmış ki; Köy Enstitülerinin ve ardından öğretmen okullarının kapatılmasına, müfredat izlencelerinden ders kitaplarının içeriklerine kadar nice eğitim alanının bilimsellik ve çağdaşlıktan uzaklaştırılmasına karşın, bu şiirin dizeleri tümüyle silinememiştir. Silinemez de...

Eğitimin yaratıcılığından kaynaklanan şiirselliğini Sümerlerden alıp günümüz Türkiye'sine bağladık. Burada şöyle bir soru sorulabilir: Değişen ne? Bu beş bin yılda bir gelişme olmuş mu?.. Değişen pek çok şey olmuş; küçük bir ev odasından oluşan tablet evlerinden binlerce öğrencinin öğrenim gördüğü dev binalara, kil tabletlerden ak kâğıtlara, bir kamış parçasından ibaret olan yazı aracından bin bir çeşit eğitim aracına kadar sayısız değişiklik olmuş. Ama ya gelişme? Yaratıcılık? Şiirsellik?.. Ne yazık ki bu konuda insanlık hâlâ ilk başladığı yerdedir... Sümerlerin yazınsal metinlerinin çoğu şiir biçiminde idi. Ya bugün, lise mezunlarının binde, hatta yüz binde kaçı, doğru dürüst bir şiirden tat alabilecek biçimde eğitilmededir?..

ŞİİRİN EĞİTİMDEKİ YERİ

Buraya kadar anlattıklarımız doğrudan şiirin eğitimdeki yeri ile ilgili değil, eğitim gerçekliğinin şiirselliği ile ilgiliydi. Şimdi şiirin eğitimdeki doğrudan yerini, daha doğru deyişle, eğitimde şiirin şiir olarak varlığını irdeleyelim.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, şiirin eğitici işlevi yadsınamaz. Şiir eğiticiliğini doğrudan bilgi aktararak değil, tıpkı öteki sanat dalları gibi, kişide güzellik zevki-sevgisi yaratarak, böylelikle de onun insanlaşmasına katkıda bulunarak yerine getirir...

Bu konuda Türkçe ve yazın derslerinin özel bir yeri var kuşkusuz. Yazın eğitiminin; şiir sevgisi, şiir bilinci (bir metnin şiir olup olmadığını ayırt edebilme becerisi) kazandırma, şiir yazma yeteneği olanları ortaya çıkarabilme rolü... Çok incelenen bir konu. Araştırmacıların vardığı genel kanı; Türkçe ve yazın derslerinin genel olarak yazın ve sanatı, özel olarak da şiiri sevdirmekten, sevdirmenin ötesinde, gerçek şiirin tadına vardırmaktan uzak olduğudur. Bu kanıya katılmamak elde değil.

Türkçe ve yazın derslerinde şiir bilinci, şiir sevgisinin kazandırılamaması, dolaylısıyla da şiirin eğitici işlevinin yerine getirilememesinin başlıca nedenleri şöyle sıralanabilir:

Şiir açıklattırılması: Öğrencilerin şiirden soğumalarına yol açan etkenlerin başında şiir açıklattırılması gelmektedir. "Bu şiirde şair neyi anlatmak istemiş?", "Bu dörtlükte şairin ... ile kastettiği nedir?" gibi bilmece türünden sorular soruluyor öğrencilere. Nerden bilsin çocuk şairin ne anlatmak istediğini, neyi kastettiğini.

Bu o kadar basit mi? Şiirin kıyımı buradan başlıyor okullarda. Bu yöntem hem şiiri hafife almaktır hem de şaire saygısızlıktır. Kaş yaparken göz çıkarmak diye buna denir. Doğrusu; öğrenciye, şiirden ne tat aldığını, okurken-dinlerken ne duyumsadığını sormaktır. Bu da kişiye göre değişir. Oysa ne yapılıyor; öğretmen şiiri açıklattırırken, kendi yorumunu (ya da genelgeçer yorumu) "şairin anlatmak istediği"nin yerine koyup, tüm öğrencilerin de bunu benimsemesini istiyor. Bu da öğrencileri ezberciliğe yöneltiyor...

Çağdaş şiire gereken yer ve önemin verilmemesi: Milli Eğitimimize genel olarak egemen olan Türk-İslam Sentezi anlayışı (son yıllarda artık Türklük ikinci planda), Türkçe ve yazın derslerinde de çok belirgin olarak kendini gösterir. Türk yazınının "İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası" diye bölümlenmesi bunun tipik örneğidir. Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyet'e ancak 2002 yılında gelebildi: Türk yazınının Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası diye bölümleneceğini ve Cumhuriyet Dönemi'ne ağırlık verileceğini Bakan **Metin Bostancı**'dan duymuştuk, sonra da unutuldu...

Milli Eğitimimize egemen olan bu anlayışın etkisiyle, özellikle lise yazın ders kitaplarının hâlâ dil, içerik ve biçim açılarından yaşamayan şiir örnekleriyle dolu olması, çağdaş şiire gereken yer ve önemin verilmemesi de öğrencilerde şiir sevgisi ve bilincinin geliştirilememesinin önemli nedenlerinden biri olmayı sürdürmektedir. Eski şiir elbette ki öğretilmelidir. Ancak, çağdaş şiire de hak ettiği yer ve önem verilmelidir. (Gerçi, eski şiir-yeni şiir diye yapay bir ayrım yapmak da şiirin doğasına aykırıdır. Eskisiyle yenisiyle şiir şiirdir. "Yeni şiir" derken günümüzde yazılan şiiri anlatmak istiyoruz...)

Seçilen şiir örneklerinin öğrenciye seslenememesi: Şiirin sevilmesi; büyük ölçüde, okuyanın şiirde kendini ya da kendinden bir şeyler bulmasına bağlıdır. İlkgençlik çağındaki öğrencilere, kendi dünyalarına çok uzak şiirler sunulması, onların şiirden uzaklaşmalarına neden oluyor. Örneğin; lise birinci sınıfta on beş yaşındaki çocuklara **Fuzuli**'nin,

"Kamû bîmârınâ canan devâ-yî derd eder ihsan
Niçin kılmaz bana derman beni bîmâr sanmaz mı"

ya da **Nâbî**'nin,

"Bağ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rûz-gârın görmüşüz

Çok da mağrûr olma kim meyhâne-yi ikbâlde
Biz hezâran mest-i mağrûrun humârın görmüşüz"

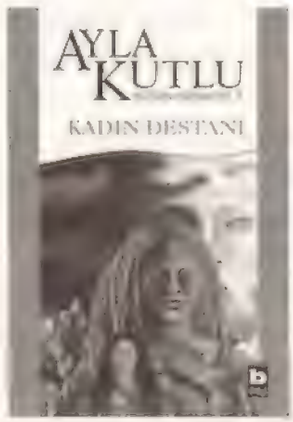

dizelerini sunmak gibi. Öğrenci, bu ve benzeri dizelerle duygularını dile getirebilir mi?.. Bu dizeleri eleştirmiyorum, olağanüstü güzel dizeler bunlar. Ben okurken büyük tat alıyorum. Ancak, çocukların aynı tadı aldıklarını savlamak olanaksız. Onların da aynı tadı almaları için, bu şiirlerin günümüz diliyle verilmesi gerekir. Çünkü, Osmanlıca artık ölü bir dildir. Tıpkı Hititçe, Frigçe gibi. Şiirin özgünlüğünün ya da sesinin yitmesi karşı çıkışına gelince; neden **Shakespeare (Şekspir)**'i ya da **Puşkin**'i Türkçe verirken bu söylenmiyor da Osmanlıca olunca bu gerekçeye sığınılıyor? Anlamak olanaksız... Divan şiiri nasıl okutulmalı? Ne kadar verilmeli?.. Bunlar başlı başına ayrı araştırmaların konusu. Gerçek olan şu ki, bugün okullarımızda izlenen yöntemle öğrencilere divan şiiri de günümüz şiiri de sevdirilemiyor.

Yazın dersinin baraj ders olması: Öğrenci, sınıfta kalma korkusu içinde olduğu derste kendini rahat hissedemiyor. Sınıf geçmek için not ön planda geliyor. Zorla güzellik olamayacağı için öğrenciler de şiirin güzelliğini göremiyor, dokunamıyor, tadamıyor, duyamıyor...

Öğrenci şiirlerine gereken önemin verilmemesi: Şiir eğitimle geliştirilebilir; ama, eğitimle şair olunmaz elbette. Okul sıralarında hemen herkes şiir yazmayı dener. Ancak, bu ya hatıra defterlerinde kalır ya da birkaç arkadaşla paylaşılır. Sonra da unutulur. Oysa öğrencilerin bu ilk ürünleri bir okul dergisinde değerlendirilebilir. Böy-

lece hem şiir sevdirilir hem de çocuğun özgüveni gelişir. Bunu yapan okullar var ancak çok sınırlı. "Acaba ülkemizde şiir kitaplarının çok az okunmasının nedenlerinin başında bu mu geliyor?" diye düşünüyorum bazen. Küçükken kendi şiirlerine değer verilmemesinin yarattığı olumsuz duygularla, büyüyünce başkalarının ürünlerine değer vermeyerek mi gösteriyor tepkisini insanımız acaba? Araştırmaya değer...

Yazın öğretmenlerinin tutumu: Müfredat izlenceleri ve ders kitapları ne kadar kötü olursa olsun, iyi bir öğretmen öğrencilerine şiiri sevdirebilir, hatta onları şiir yazmaya yönlendirebilir. Yazın öğretmenlerinden övgüyle söz eden, yeteneklerini öğretmenlerinin bulguladığını belirten birçok ozan tanıdım. Ne yazık ki benim böyle bir öğretmenim olmadı. Tersi oldu bende. Lise ikinci sınıfta, sınıfa getirdiğim **Nâzım Hikmet**'in ***Kuvayı Milliye Destanı***'nı başımda parçalayan "edebiyat öğretmeni" benim Nâzım'ı ve şiiri sevmemde önemli bir etken oldu. Elleri dert görmesin! Öldüyse nur içinde yatsın!.. (Olayın öyküsünü Pireotu ve Zincirli Ördek adlı kitabımda anlattım.)

***

Şiir elbette ki yalnızca Türkçe ve yazın dersleri ile ilgili ve sınırlı değildir. Her dersin öğretmeni derse bir şiirle başlayabilir ya da dersini bir şiirle renklendirebilir. Ben öğretmenlik yaşamımda tarih derslerinde bunu yapmaya çalıştım. Ancak başarılı olduğumu söyleyemem. Özellikle liselerde öğretimin üniversite sınavına koşullandırılması, öğrencilerin "testkolik" durumuna getirilmesi, şiirin işe yaramaz boş bir uğraş olarak görülmesi ve gösterilmesi, derslerin şiirle işlenmesini, şiirin eğitici işlevinden yararlanılmasını engelleyen etkenlerin başında geliyor. Oysa tarih dersi, dersleri şiirle işlemeye çok uygundur. Hemen her konuda, her tarihsel dönemde bol bol gereç bulunabilir. Ama, tarih ders kitaplarında bir tek şiir bulamazsınız. Sümerleri anlatırken ***Gılgamış Destanı***, **Melih Cevdet Anday**'ın ***Ölümsüzlük Ardında Gılgamış***, **Ayla Kutlu**'nun ***Kadın Destanı*** kitaplarını sınıfa götürmeyi unutmam. Mısırlıları anlatırken de **Talât Sait Halman**'ın hazırladığı ***Eski Mısır'dan Şiirler***'i... Ama, biraz şiirlerin akışına kendimi kaptırdığımda öğrencilerden hep aynı tepki gelir: "Hocam konuya dönelim!.. Bunlar üniversite sınavında sorulmuyor." Yine eğitim yapısı çıktı karşımıza. Eğitim yapısı da elbette ki toplumsal yapıya bağlı. Bugün ülkemizin toplumsal yapısı nasıl? Tek sözcükle kötü! Kötü bir toplumsal yapıda iyi bir eğitim nasıl olur?.. Yaşamın temel yasasıdır: Her şey karşıtıyla var olur, karşını yaratır. Bunca iyi şiirin yazılmasını da bu kötülüğe, kötü eğitime borçluyuz herhalde! Belki de en güzel şiir tanımı **Baudelaire (Bodler)**'in yapıtının adıdır: ***Kötülük Çiçekleri.***

En iyisi, kötülüğün yazdırdığı iyi bir şiirle bitirmek sözü. **Metin** Ağabeyden (**Demirtaş**) yıllar önce gelen ve kitaplığımdaki şiir kitaplarının bulunduğu rafta duran bir kartpostaldan okuyarak yazıyorum:

EMEĞİN BAYRAĞI SUSKUN

■ METİN DEMİRTAŞ

Emeğin bayrağı suskun
Dalgalanmakta Yeni Dünya Düzeni'nin
Kanlı, kara bayrakları
Kara bir rüzgârda.

Kötülük
Bir veba gibi yayılmış dört bir yana
Ölüm tacirleri kışkırtmış halkları
Kardeş kardeşi boğazlamakta.

Yakıp karartmakta bir asit gibi
İnsanlığın yarattığı
Bütün iyi ve güzel şeyleri
Vahşeti emperyalizmin!

Şiddet boşanmış zincirlerinden
Sokak ortasında narin çocuk ölüleri
Sarışın, ak, kara...
Açlık ve kurşunla söndürülmüş
gülücükleri.

İnsanlar umarsız ve şaşkın
Savrulup durmaktalar
Ordan oraya
Yalanların bombardımanı altında...

Alınteri hiçe sayılmış
Örselenmiş insan kalbi
Erdem ve incelik
Çiğneniyor ayaklar altında.

Bu kara, karanlık tabloda
Hiç mavi bir ışık yok mu?
Nâzım yanıtlıyor bu soruyu
Doğrulup mezarında:
'Umut, umut, umut,
umut insanda...'

SEVDANIN AL RENGİ

■ RAHİME HENDEN

Eeyy... Umudumun kenti
yine kollarındayım.
Yedi renkli çiçek açacak balkonumda.
Ve bu maceranın sonunda
sevgili kentim,
işçiler yürüyecek yine
kalkarak sömürüldükleri işliklerden;
alınları, yıldızlı göğe doğru...

Belki çıplak olacak ayakları
Haziran'daki gibi...
Kadınların etekleri, savrulacak rüzgârla.
İşçiler yürüyecek bir tanem,
bu ölüm kalım savaşında,
can pazarında, hiçe sayılanlar.

Döndüren tekerleği
hamuru yoğuran
ekmeği yapan işçiler.
Başları dik olacak
sevdanın al rengini kuşanan
Ebru Timtik gibi...
Aytaç Ünsallar doğacak
ekilen tohumlardan.

Eeyy... İstanbul!
Bakırcılar Çarşısı'nda bir çocuk
su satacak...
Yüreğimizi sağaltacak
büyüyen kavga,
derininden ırmakların Denizlere akacak.

Sökecek şafak yine
ülkemizde ve her yerde...
Yürek yürek yürünecek
alacakaranlıktan aydınlığa,
adımları birleşerek işçilerin.

13. 08.2020/Çobançeşme

KORONA GÜNLÜĞÜ

■ MÜSLÜM KABADAYI

Türkiye'de son on beş yıldır hızla görsel akışa bakarak öğrenen insanların, derinlikli gözlem ve yaşam deneyimi kazanma olasılıkları giderek azalıyor. **Dolayısıyla yeni kuşak, bu yapıtları okumaktan, hatta filmlerini izlemekten bile sıkılacak, zevk alamayacak.**

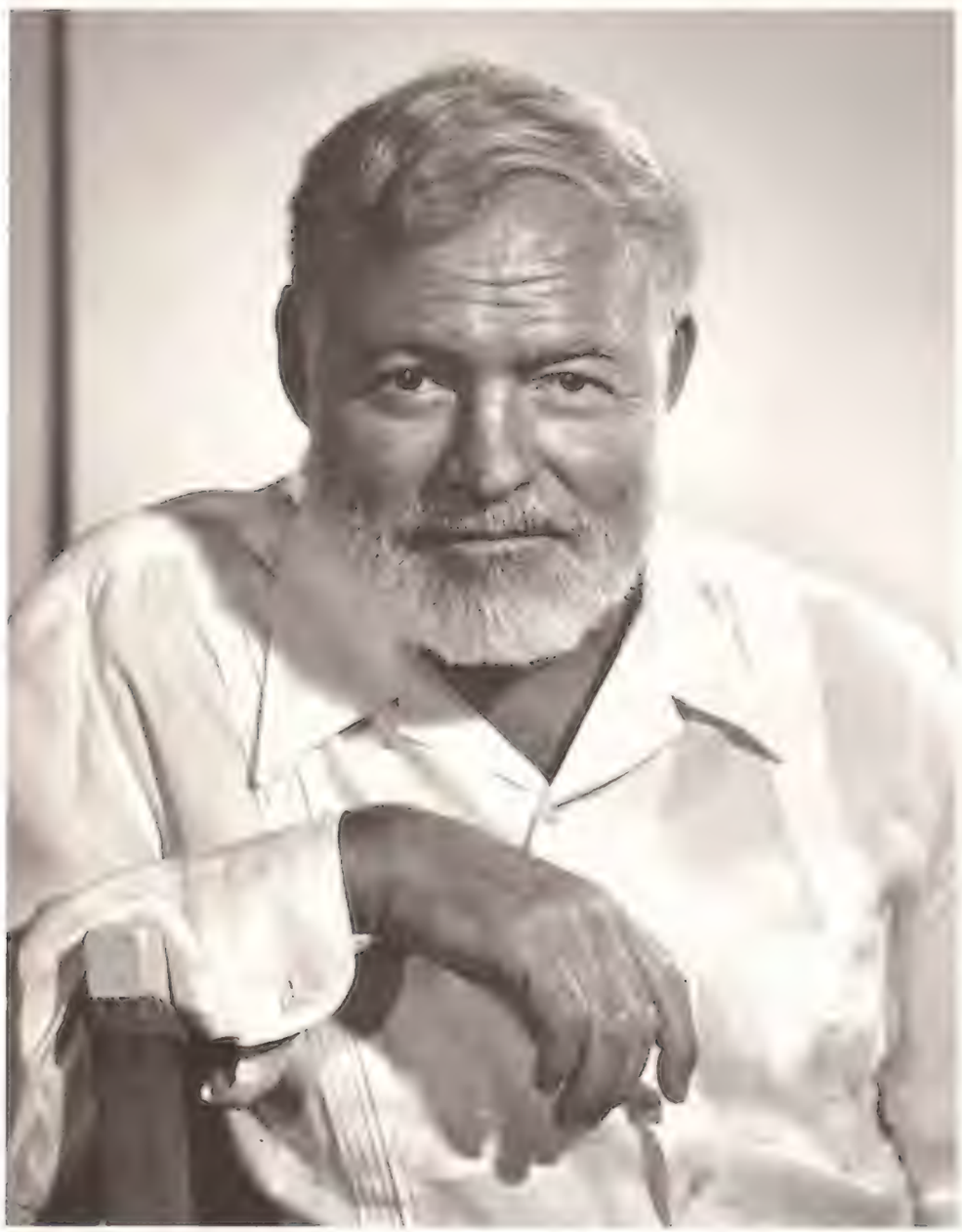

Ankara, 14 Mart

Bugün lojmandan Kerim Güney Öğretmeni gönderdik. Okulumuz Motor Bölümünde okuyan Erzurum Köprüköylü bir öğrencimizin ailesinin kamyonu lojmanın önüne geldiğinde, "Burada beton binaya anlam kazandıran bir canı daha yolculuyoruz. 46 dönümlük okul arsasının yan tarafını alan bir inşaat firmasına peşkeş çekileceğini öngördüğümüz lojmanın 'depreme dayanıksız' denilerek yıkım kararı verilmesine karşı hukuk mücadelemizi başlatmışken, üç arkadaşımız lojmandan ayrıldılar. Kalan beş aile olarak lojman yıkılana kadar buraya anlam kazandırmaya devam edeceğiz" dedim.

Bahçeye kahvaltı düzeneği kurmuşken, hemen semaveri yakıp diğer ailelerin de gelmesini istedik. Fatma Bozkuş komşumuz ve oğlu Vahap önce aramıza katıldılar, sonra Kadir Eke ve eşi, ardından da Sedat Bağış kızı Gülce'yle yanımıza geldiler. Çay eşliğinde sohbetimiz koyulaştığında Müdür Yardımcısı Mehmet Mahiroğlu da bizimleydi. Ankara'ya Çankırı'dan 1967'de geldiklerini söyleyen Mehmet Bey'in ve on yıl sonrasında Hatay'dan Ankara'ya adım atan benim, diğer arkadaşların başkentle ilgili anılarımızı ve izlenimlerimizi paylaştık. 50 yıl içinde bu kentte meydana gelen değişim ve gelişimleri olumlu-olumsuz boyutlarıyla değerlendirdik. Bir zamanlar taş ocaklarının

Hemingway'in bu romanını okurken, filmini izlerken hedefe ulaşmadaki azim ve kararlılıkla vefa duygusu üzerinde durduk. Gençlerimizin, yaşlı adama, ihtiyar balıkçıya yardım eden çocuğun vefasını iyi algıladıklarını söyleyebilirim.Böyle bir değerle davranış geliştirmelerini sağlayabilsek bile, kapitalizm domuzundan bir kıl koparmış oluruz, değil mi?

İhtiyar Balıkçı ve Deniz filminden

bulunduğu Sokullu'dan Keklikpınarı'na kadar olan semtlerin bugün beton yığınına nasıl dönüştüğünü dikkate aldığımızda paranın saltanatının yarattığı sorunları; eskiden uzaktaki okullarımıza yürüyerek gittiğimizi, böylece bedenimizin direnç kazandığını hatırlayıp şimdilerde en yakın mesafeye arabayla gitmenin nasıl tembelliğe ve çürümeye yol açtığını düşünce skalamıza astık.

Eve geldiğimde hemen Mehmet dayımla Nahide yengeyi aradım. Dayımla bu kez telefon görüşmemizde bağıra çağıra da olsa anlaştık. Buna çok sevindim, çünkü yaklaşık iki aydır hep Nahide yenge aracılığıyla iletişim kuruyorduk. Nasıl olduysa bu kez duymakta çok zorlanmadı. Seksen iki yaşında olan dayımın belleğinin çok kuvvetli olduğunu ve orada biriktirdiklerinden kendince ve zekice toplumsal, siyasal ve kültürel çözümlemeler yapmakta yetenekli olduğunu belirtmeliyim. Bu kez de kaleme aldığı yazılarından söz etti. Onları okuyup okumadığımı sordu.

Telefonda yarım saat kadar Kışlaklı tipleri ve onların ağzıyla yaşanan toplumsal gerçekleri öykü diliyle eleştiren bir yazısını bana okudu. Dinlerken, dayımın yaratıcı zekâsının beslendiği temel damarın, derin bir yaşam birikimi ya da gözlem gücü olduğunu düşündüm. Güçlü yazarlar da bu özellikte insanların arasından çıkmıyor mu zaten...

EDEBİYATA AKAN MASALLAR

Geçen hafta 11. sınıflarda "Dünya edebiyatında roman" konusunu işlerken Ernest Hemingway'in "Yaşlı Adam ve Deniz" romanı üzerinde durduk ve filmini izledik. Filmi izlerken ve bitiminde yazarın doğa, insan ve balık gözleminin nasıl bir derinlik kazandığını, bu derinliği nasıl bir anlatımla edebiyata dönüştürdüğünü paylaştık. Şunu çok açık biçimde söylemeliyim: Türkiye'de son on beş yıldır hızla görsel akışa bakarak öğrenen insanların, derinlikli gözlem ve yaşam deneyimi kazanma olasılıkları giderek azalıyor. Dolayısıyla yeni kuşak, bu yapıtları okumaktan, hatta filmlerini izlemekten bile sıkılacak, zevk alamayacak. Bu, insanın ince duyarlıklar kazanmasının önündeki engelleri büyütecek ne yazık ki. Onun için öğrencilerimizi bu metinlerin inceliklerini yakalamaya yönlendirmek için çabalıyorum. Örneğin, Hemingway'in bu romanını okurken, filmini izlerken hedefe ulaşmadaki azim ve kararlılıkla vefa duygusu üzerinde durduk. Gençlerimizin, yaşlı adama, ihtiyar balıkçıya yardım eden çocuğun vefasını iyi algıladıklarını söyleyebilirim. Böyle bir değerle davranış geliştirmelerini sağlayabilsek bile, kapitalizm domuzundan bir kıl koparmış oluruz, değil mi?

Tekrar Mehmet dayıma dönecek olursam, onun edebiyat-sanat açısından zamanında değerlendirilmemiş bir kişilik olduğunu söyleyebilirim. Nihayet iki yıldır yazma uğraşısını hayata geçirebildik de bu yeteneğin işlenmemiş kırıntılarının kaybolmasını önledik. Bu yetenek zamanında işlenmiş olsaydı, edebiyat güçlü bir yazar kazanır, resim ve müzik başta olmak üzere sanat başka bir yaratıcıyla tanışırdı. Dayım gibi nice yetenekler, işlenmeden ya da hak ettikleri yaşamla, ortamla buluşmadan aramızdan ayrılmıyor mu? İşte bu sermaye eleğini yırtmak için yeteneklerimizi daha çok yukarılara taşımak çok anlamlı...

Söylediklerine göre sosyal medyadaki paylaşımlara çok güzel dönütler alıyormuş; bundan da sevinç duyarak birikimlerini, düşüncelerini daha çok yazma isteği duymaya başlamış dayım. Kendisini böylesine üretken kıldığımız için mutlu oldum. Kızı Hatice'nin gönderdiği "Bilen Varsa Söylesin" başlıklı yazısının girişinde şöyle demekteydi: "Hint edebiyatında herhangi bir konuyu dillendirmek için hayvanları konuştururlar. Doğrudan insanı hedef alıp onu rencide etmemek için emsal ve temsili olarak hayvanları kullanırlar. Bizim oralarda sebze ekilen yerlere bostan denir. Bostanlarda bir kuş olur, küçücük bir kuş. On gram gelmez ama o kadar renkli ve sevimli bir kuş ki... Balcan

kuşu derler. Bu kuş dile gelmiş: 'Şu insanların yorgunluğunu görüyorum da bir batman etim eriyor' demiş. 'Yahu senin etin ne budun ne. Alayı on gramsın.' demişler. 'Ben sizin terazinizle tartılmıyorum ki, ben kendi terazimle tartılıyorum.' demiş. Eh ne denir? Herkes kendi bildiğini söyler, kendi düşündüğünü uygular."

Mehmet Yıldız'ın yazısı doğadan, masallardan, hikâyelerden, yaşantılardan beslenerek çok akıcı ve öğretici biçimde devam ediyor. Dayımın anlattığı bu balcan kuşu fablını, çocukluğumda haytik kuşu (nar bülbülü) için duymuştum. Güzel ve akıllı anam bize hep anlatırdı. Derken, dayım çocukluğuma yolculuk yaptırdı birden. Aklıma Aşkar dedemizin kış günleri ocak başında torunlarını toplayıp bize anlattığı "Gücük Çakal" masalı geldi. Onun anlattığı başka masalları (Köyümüzde haket denir) sormak üzere kuzenlerimizin en büyüğü Muhsin ağabeyi aradım telefonla. O da "Tilki ile Keklik" masalını anlattı. Çocukluğumuzun geniş insan ilişkileri içinde biçimlenen sımsıcak günlerini, günümüzün koşullarında nasıl geliştirebiliriz, diye düşünmeye başladım. Koronavirüsün evlere hapsettiği insanları dijitale mahkûm etmek isteyenlere karşı alternatif yaşam biçimlerine kafa yormanın tam zamanı...

KENDİ FİLLERİ ALTINDA KAPİTALİZM

Ankara, 15 Mart

Yaşamın günlük deviniminin oluşturduğu rutini entelektüel, sanatsal ya da mesleki faaliyetlerle çeşitlendirip renklendirmeyi başarmaktır önemli olan. Bu "çeşitlendirme" ya da "renklendirme"nin içeriği, biçimi de çok önemli tabii. Biz; bu sorumluluğu duyduğumuz ve bilincimizi, yeteneğimizi geliştirmeye başladığımız kırk beş yıldır çubuğu hep insan ve doğanın geleceğini güzelleştirmekten yana büktük. Bizim kuşak, "78 Kuşağı" gibi adlandırmaları doğru bulmuyorum, hem bu duyarlığı en yüksek, hem de en çok sorunlu, bedel ödeyen gençlerden oluşuyor. Bir önceki kuşak da bedel ödedi ama onların çoğunluğu ülkenin güzelliklerini özümseyip 1960'lı yılların verimini de alarak daha deneyimli yolculuklarına devam ettiler. Bizim kuşak, aşklarını bile sağlıklı yaşayamadı. Dolayısıyla belki bilgileri daha genişti ama yürekleri daha çok yaralı olarak bugünlere geldi. İlişkilerini sağlıklı ve verimli yürütme konusunda tekno-sermaye düzenin egemen olduğu 2000'li yıllarda çok başarılı olamadılar. Bugün biraz da bunun bedelini ödüyoruz sanırım.

Yine de bizim kuşağın duyarlığı, direnci ve bilinci zor durumlarda kendini gösteriyor. Bugün medyada sesini duyurabilen bilim insanlarının, hekimlerin, yazar ve sanatçıların koronavirüse karşı açıklamaları ve tavırları dikkate alındığında, çoğunun 1960'ların çocuğu olduğu görülecektir. Biz de Şubat 2020 başından beri Dünya'yı, iki haftadır da Türkiye'yi kuşatma altına alan saldırıyla/salgınla ilgili öğrencilerimizi, dostlarımızı, yakınlarımızı, konuşma ve yazılarımızla uyanık tutmaya çalışıyoruz. Bu konuda moral ve motivasyonun, düzenli ve disiplinli, dayanışmacı yaşamanın önemine dikkat çekiyoruz. Bu çerçevede, bugün dostlarımız ve yakınlarımızla paylaştığım mesajım ve aldığım bazı yanıtları aktarmak istiyorum.

"Dost merhaba.

Virüs savaşlarıyla insanlığı korku ve kuşatma altında yönetmek isteyen sermaye düzeniyle karşı karşıyayız. Bir taraftan sağlık önlemlerimizle bu korkuyu yenerken, iletişim ve zihinsel-duysal dayanışmamızı güçlendirerek bu alçak sermaye düzenine Pirus zaferi yaşatmak için direnmeliyiz. Dostluk ve dayanışma duyarlığıyla sana sağlık ve tüm güzel insanlara esenlik diliyorum." mesajıma verilen farklı yanıtlar şöyle:

Nevruz Uğur (İstanbul): "Teşekkürler, selamlar. Pirus'un savaşa hazırlayıp sürdüğü fillerin kendi askerlerini öldürmesi gibi. Koronavirüs de kapitalizmi ve tüm uyduruk argümanlarını yok edebilir. Para bu konuda bir halta yaramadı, duaları da tanrı duymuyor. Bu felaketten daha büyük bir felaket de olsa, insanoğlunun acziyeti, korkusu, zavallılığı yeni metafizik güçler bulup bir yerleri, birilerini büyütüp ve kendi uydurup kendi tapındığı güçlere saygınlık, yücelik yükleyecektir. Aklın zavallılığı azalsa da, bu zavallılık hiç bitmeyecek.

Bu virüs savaşı tamamen bir Pirus savaşıdır. Bu savaşta en çok başlatanlar zarar görecek. Biraz daha sabır, dikkat ve özenle yaşamaya, direnmeye devam. Nevruz'dan Pirus'a gönderme."

Hakan Mertcan (Almanya): "Teşekkür ederim Müslüm Hocam. Haklısınız, lakin durum da çok ciddi ve bu sermaye düzenine bu koşullarda Pirus zaferi yaşatmak da sanıldığından çok daha zor bence. İnsanlar yan yana gelmek istemiyor bile ve de bunun için çok haklı nedenler var. Bütün etkinliklerimiz iptal edildi. Evden çıkmaya tereddüt eder haldeyiz şu an açıkçası. Sevgi ve esenlikler dilerim."

Bu yazışmalar, insan yüzümüzün dokusunu yeterince yansıtıyor sanırım. Başka söze gerek var mı?

Sfenks Çatlağı: SÖMÜRÜ DÜZENİNE BİR BAŞKALDIRI

■ MEHMET ASLAN

Hasan Çapik'in şiiri, bazen emeği yaşamı sömürülen bir madencinin sesi olur, **bazen kalleşçe öldürülen Ali İsmail'in...**

Sfenks Çatlağı, Hasan Çapik'in üçüncü şiir kitabı... Sfenks Çatlağı'nı[1] okudum da şunu gördüm. Hasan Çapik'in şiiri, çarçabuk okunacak bir şiir değil. Ağır ağır, düşüne taşına okunması gereken bir şiir.

Nedir bunun nedeni?

İlkin şudur: Çok sıkı örülmüştür dizeler; bir gevşeklik, baştan savmalık görmeyiz hiçbir şiirinde.

İkincisi; anlamı yoğunlaştırarak yazılmıştır şiirler. Anlatılmak, söylenmek istenen damıtılarak, özce dile dökülmüştür.

Üçüncüsü; çabucak sindirilemeyen felsefi bir derinliğin varlığıdır.

Dördüncüsü; şiirlerdeki maddeci diyalektik yapıdır.

ŞİİRLERİN TEMEL KONUSU

Hasan Çapik şiirinin temel konusu insandır, insanın sorunlarıdır... Bu sorunların temel kaynağı ise, insanlar arasındaki sınıfsal farklılıklar, sınıfsal çelişkilerdir. Şair şiirlerinde, bu sınıfsal farklılıkların, çelişkilerin yarattığı açmazı gündeme getirerek, görünür kılmaya çalışır. Çünkü bilir; ayrılıklar, çelişkiler, açmazlar... görünür kılındıkça aşılır ancak.

Bu duruma şiirlerden bir örnek; "Madenci" şiiri...

"kim inandırabilir beni
bir hayatım olduğuna
madenciyim ben

babamın öldüğü yerden aldım kazmayı
(...)
masal dünyası için birilerinin
gençliğim gerçekliğim çok ucuz
madenci aldanması: ekmek parası
(...)"

Emeğiyle yaşama tutunan emekçinin açmazı, çelişkisi, ekmek parası uğruna biricik yaşamını tüketmesidir. Kim uğruna; emeğini sömürüp, yaşamı kendisi için "masal dünyası" kılan kapitalist uğruna... Kapitalist düzen, bir yazgı gibi emekçinin boğazına dolamıştır bu gerçeği.

"(...)
varlığımız da kömür karası ki
sessiz kalır toplum sesimize
(...)"

Köy Enstitülerinin kapatılmasının; aydınların, sanatçıların susturulup halktan koparılmasının; asker eliyle

Hasan Çapik'in şiiri, emekten, emekçiden yana bir şiirdir... Egemen yazında yer kapmak adına, sınıfsal tutumu gizleyen bir dille şiirlerin yazıldığı bir dönemde, şairin, sınıfsal tutumunu gizlemeksizin yapıtlarını üretmesi yüreklice bir tutumdur. Bu tutumuyla, birçok şairin erişmek için çırpındığı düzenin olanaklarını elinin tersiyle itmiştir diyebiliriz.

darbelerin, baskıların nedeni, toplumun bu sömürüye karşı sessiz, tepkisiz kılınması değil mi? Şairin, "Kazanacağız" şiirinde yazdığı gibi; *"ama işte, yaşam ölçülmüyor bunlarla"*. Gün, ışığını, bu kez şairin dizeleriyle ulaştırıyor insana. Başkaldırının önü aydınlanıyor böylece.

Aşağıdaki dizeler, "Umut Büyüteci" şiirinden...

"(...)
baş kaldırsın diye sütsüz sistemlere
bir memesi isyan bir memesi aşk şiir
akar özgürlük çavlanına ruhumdan."

Hasan Çapik şiiri, kapitalist sömürü düzenine bir başkaldırıdır.

EMEKTEN YANA BİR ŞİİR

Hasan Çapik'in şiiri, emekten, emekçiden yana bir şiirdir... Egemen yazında yer kapmak adına, sınıfsal tutumu gizleyen bir dille şiirlerin yazıldığı bir dönemde, şairin, sınıfsal tutumunu gizlemeksizin yapıtlarını üretmesi yüreklice bir tutumdur. Bu tutumuyla, birçok şairin erişmek için çırpındığı düzenin olanaklarını elinin tersiyle itmiştir diyebiliriz.

Şairin duruşunu, konumunu şiirlerinden alıntılarla görelim şimdi.

"Anladığım Tarih" şiirinden...

"ben doğmadan düşkünleşmiş dünya
rahman ve rahim sermaye elinde

en verimli sütümüz yaşamak
sağılmış kirli avuçlarına

en uzun sayrılık yoksulluk
biçtiği en alımlı elbise bize

üzüm olup ezildiğimiz
şarap akmış sofrasına
(...)"

"Gündelikçi" şiirinden...

"(...)
kapıcı dairesinde kapılanıyoruz
gün başkasının biz gündelikçi
içimi sorma rüzgâr olursun yangına

herkesin sevdiği meyvedir yaşamak
biliriz bilmesine de kim yetişir
geçim dev biz cüce tutuştuk güreşe
(...)"

"Hayatım Pahasına Hayır" şiirinden...

"umumi helaya dönmüş dünyada
ne dinler ne yasa yoksuldan yana
(...)
diz boyu yaşamsızlığa doğan çocuklarımız
düşsüz odalarda ham maddesi sermayenin
(...)"

"Kazanacağız" şiirinden...

"(...)
yaktılar hayat harmanımızı
tek inançları kursakları olanlar
güvenerek sermaye tanrısına
ki kardeştiler zulüm ve soygunda

yer yitirmiş göğünü
biz güzelliğe yasaklı
tırnaklarımızla doyduğumuz zamanlar
şiir bile cevherinden saymaz 'insan'ı

derken

ışıdı insanı doğrultan emek
(...)"

"Şu Okyanus Toplayan Bakışın" şiirinden...

"(...)
harç olduğumuz hiçbir yapıda anılmaz adımız
(...)
akortsuz dünya
yüklenmeyip bize ne yapsın
biz öznesi olmadıkça akışın."

"EKMEK KAVGASI"

Emekten, emekçiden yana olmak, emek insanının içinde bulunduğu çelişkiyi, açmazı, yabancılaşmayı görmezden gelmek anlamına gelmez, gelmemeli... Hasan Çapik, pek çok şiirinde, emek insanının çelişkisini, içinde bulunduğu açmazı, yabancılaşmış konumunu göstermeye, uyarıcı görevini üstlenmeye çalışır.

"Ekmek kavgası", emek insanının yaşamdaki en büyük çelişkisidir. Şaire göre,

bu kavga, düzene boyun eğmenin, sömürüye katlanmanın, kaypaklığın gerekçesine; insanın insanlaşma savaşımının önünde bir engele dönüşmüştür artık.

"Ekmek Acısı, Düş Sıcağı ve Yarın" şiirinde, tükettiğin ekmek, seni de yaşamını da tüketiyor, diye uyarır emek insanını:

"(...)
ne yaptık düşman kesilmekle düşlere
astık yaşamı çaresizliğe, görmeden
yediğimiz ekmeğin de bizi yediğini, oysa
insan doğrulmakla başlatmıştı insanlığı"

"Başlangıcadır Uyanmak" şiirinde uyarısını sürdürür şair:

"ördün
acıyla ördün
bilgisizliğin acısıyla ördün
ilmeklerini birer birer yaşamın
bastın çığlığı sonra, üstündeki ateşe

boşuna dememişti herakleitos
'insanın karakteri kaderidir'
suçlaman yersiz şimdi tanrıları
ve körlüğüne aktığın toplumu
(...)
doğasız bir kıştasın artık, bu sensin
çaresizliğin çivisine asılı yüreğinle
yaradana dönüyor tohuma yaramayan
ellerin
koruma kesiliyorsun hatta başındaki
karanlığa
bir ekmek için yangına veriyorsun tüm
ekinleri."

ŞAİRİN DUYARLILIĞI

Duyarlı bir şair Hasan Çapik... Bencilliğin kutsandığı, insanın kendi kabuğuna çekilip, kendi ben'iyle oyalandığı bir zaman diliminde, o, yaşamda olup biten insan sorunlarına duyarlılık göstererek, bu sorunları içinde duyumsayarak yaşar. Duyumsadığı bu sorunlar, onun öznelinden geçerek yeniden, ama bu kez estetik düzlemde; şiirde dışlanır, somutlaşır.

Hasan Çapik'in şiiri, bazen emeği yaşamı sömürülen bir madencinin sesi olur, bazen kalleşçe öldürülen Ali İsmail'in; baskılarla ölüme itilen şair Kaan Turhan'ın; Suruç'ta toplu kıyıma uğrayan özgürlük gençlerinin, bazen de savaşın savurduğu insanların ağıtı olur...

"Ölüm Çoğul, Değil Mi Çocuklar, Değil Mi Aylan?" şiirinden;

"(...)
bir bakış erimiyle yiten aylan'ım
soruyor yürek diye taşıdığım yara:
oyuncak için miydi ilk dilsiz çığlık?
(...)"

Şimdiki dizeler, "Suruç: Suçta Uç Nokta" şiirinden;

"yoktur artık
dalından düşmüş yaprağa
yaşam denilen büyülü iksir

zaman: tomurcuk kıran veba!
(...)
biz böyle çoklu
çok öldük tarihte
yarenimiz ateşten bir ütopya
oldukça, kurutulamadı köklerimiz
(...)"

Bunun yanında; Pablo Neruda, Sapho, Sabahattin Ali, Victor Jara, Che, Şerif Temurtaş gibi, yapıtlarıyla savaşımlarıyla insan türüne katkı sunmuş insanlara, birer şiirle selam gönderir şair... Bu tutumuyla, verilen savaşımın sürdürücüsü olduğunu gösterir.

"Kazanacağız" şiirinden...

"viktor jara gitarına inen güvercinim
-yoksulluğu sesine yapışmaz bir
ananın şarkılarıyla emzirdiği-

kanat koydum kırık parmaklar yerine
(...)
sürsün diye yolcusu olduğumuz ezgiler
(...)"

YAŞAMDAN YANA TUTUM

Hasan Çapik şiiri, yaşamdan yana bir şiirdir. Ama bu nasıl bir yaşamdır? Sermayenin egemen olduğu, insanın karşıt sınıflar altında birbiriyle çatıştığı, üst sınıfların alt sınıfları sömürdüğü; dinin, dogmaların bilinci dumura uğrattığı, insanın sararıp solduğu bir yaşam değil şairin savunduğu... Onun savunduğu yaşam, tüm bu çelişkilerin aşıldığı, kimsenin kimseyi sömürmediği, insanın özgür, özerk yaşadığı sınıfsız bir toplumdur.

Ölümün, hiçliğin ballandırıldığı bir zaman diliminde, şair, *"ölüm yüce değil yaşamdan"* der, "Hayatım Pahasına Hayır" şiirinde.

"Hep Masal Tadında" şiirinde, yaşamdan yana tutumunu sürdürür şair.

"(...)
ne diyordu yer altındaki akhilleus
hades ülkesine uğrayan odysseus'a:
'ballandırma ölümü soylu odysseus
geçmiş göçmüş ölülere kral olacağıma
el kapısında kulluk yapsaydım keşke
yoksul çiftçi yanında köle kalsaydım'

nar(a) çürüğüne bağlasa da ömrü

içelim lethe'den, dönelim yaşama
yaşama dostlar, karşılıksız aşka"

SON SÖZ

İnsan sorunlarına maddeci diyalektik bir bilinçle, estetik bir bakışla eğilen, bu sorunları damıtılmış bir dille, felsefi bir derinlik içinde işleyen şairimizin, yazdığı bu nitelikli şiirlerle insan türüne büyük katkı sunacağına inanıyorum... Şiirlerini okudukça, eminim sizde de bu güven, bu inanç uyanacaktır.

Bu güzelim şiirler şairden çıktı. Sizin için var olmayı bekliyor artık. Hakkıyla okunup kavrandıkça, var olan sizin için var olacaktır.

---

[1] Hasan Çapik, *Sfenks Çatlağı*, İzan Yayıncılık, Ankara, 2020.

YUVAL NOAH HARARİ'NİN BESTSELLER KİTABI

'Sapiens'in Fantezileri

■ ARZU KIR

Yoval Noah Harari'nin tarihin akışını 70 bin önceden başlatan sınıflandırması olarak Bilişsel Devrim kategorisi, gerçekçi ve bilim tarihi ile uyumlu değildir. **Ya insanlık tarihinin bilimsel mirasını görmezden gelmekte ya da inkâr etmektedir.**

Evet tabii, söz insan düşüncesinin kanadıdır.
İnsanı sözüdür, yücelere çıkaran.
Ben de sana akıllıca söz etmekle,
Kanat takmış oluyorum kafana,
daha temiz bir iş bulman için kendine.[1]
Aristofanes

Hep birlikte Harari'yi okumaya devam ediyoruz. Biraz yavaş ilerliyoruz. Hâlâ ilk sayfasındayız Sapiens'in. Ama önemli tezler var, üstünden atlayıp geçemeyeceğimiz, doğrulamak ya da yanlışlamak için ustalara başvurmak zorunda kalacağımız. Hadi şimdi, gelin de tarihin akışını şekillendiren "üç önemli devrim"in[2] üstünden atlayın bakalım! Atlanmıyor. Çok yüksek! Üstelik bu üç önemli devrimin adı da sizi yerinizden fırlatacak cinsten: *"Yaklaşık 70 bin yıl önce başlayan Bilişsel Devrim (1. Kısım'da anlatılmakta olan), 12 bin yıl önce bunu hızlandıran Tarım Devrimi ve tarihi sona erdirip bambaşka bir şeyi başlatabilecek yalnızca 5 bin yıl önce başlayan Bilimsel Devrim."* Daha önce devrim, bilişim, tarım, bilim gibi kavramları duydunuz elbette. Ancak, yukarıdaki ayrımı duymadığınızdan eminim. Ben duymadım. Hatta, sizin gibi, tarihin akışını belirleyenin üretim ilişkilerinin gelişimi olduğunu, ilk çağ, orta çağ, yeni çağ ve henüz adı koyulamayan günümüzün kimine göre uzay, kime göre atom çağı olabileceğini öğrenmiştim. Taş devri, maden devri, bakır devri, tunç devri, demir devri, gibi alt başlıkları da vardı. Ya da materyalist tarih anlayışına göre ilkel-komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum ve nihayet içinde yaşamakta olduğumuz kapitalist toplum gibi toplum biçimleri oluştu. Daha ilerisi var, "büyük insanlığın" iyiliği için 200 yıl önce önerilen, üretenlerin yöneteceği, Sosyalist toplum.

YAZIDAN ÖNCE BİLİŞSEL DEVRİM

Harari, tarih tanımını "durdurulamayan kültürel değişim ve gelişimler"; kültürü de "Sapiens' in icat ettiği hayali gerçeklerin" muazzam çeşitliliği ve bunun sonucu olarak gelişen "davranış örüntüleri" olarak yapıyor. Tabii araya, kitabın önceki bölümüne, üç devrimin ilkine dair bir bilgiyi de sıkıştırıveriyor: *"Bilişsel devrim, tarihin biyolojiden bağımsızlığını ilan ettiği andır."* Hadi, gelin pirincin taşını hep birlikte ayıklayalım.

Yoval Noah Harari' nin tarihin akışını 70 bin önceden başlatan sınıflandırması olarak Bilişsel Devrim kategorisi, gerçekçi ve bilim tarihi ile uyumlu değildir. Ya insanlık tarihinin bilimsel mirasını görmezden gelmekte ya da inkâr etmektedir. İnsanlık tarihinin bilimsel mirası 70 bin yıl değil, öncesinden başlayıp günümüze kadar uzanan bir süreçtir. Diyalektik yöntemin kurduğu tarih anlayışı ise, insanın kültürel yönüyle biyolojik yanını birbirinden koparmayan bir bütünlükçü yaklaşım ortaya koyar. Harari, bu diyalektik anlayıştan nasibini almamış bir tarihçi olarak, insanlığın doğayla ilişkilerinde sağladığı sıçramaları, kendi keyfine göre, tarihsel birikimi gözardı ederek öznel fantezilerine göre bir dönemlendirmeye sokmuştur.

"Bilişsel Devrim'den bu yana, tarihsel anlatılar biyolojik teorilerin yerini alarak Homo sapiens'in gelişimini anlatmakta kullandığımız temel araç haline geldi. Osmanlı İmparatorluğu' nun veya Cumhuriyet Devrimi'nin yükselişini anlamak için genlerin, hormonların ve organizmaların etkileşimini anlamak yeterli olmaz. Fikirlerin, hayallerin ve fantezilerin etkileşimini de hesaba katmamız gerekir."

Tarih, biyoloji ile bağını koparmış olsaydı Harari, Yaratılışçı ideolojisini, Darwinci biyologların izinden giderek, biyolojik varlığa ve özellikle insana dair yüzlerce sayfadan oluşan ve adı da biyolojinin kullanıma çıkardığı 'Sapiens' olan bir tarih kitabı olarak yazmaması gerekirdi. Tabii, bulunduğu yer ve zamandan geri baktığında yine sürekli oluşum halindeki evreni ve onun bir parçası olan canlı organizmaları, çok önemsediği Sapiens'i görecekti. Geçmişte olan biteni anlamak için, yine biyolojik, arkeolojik, paleontolojik bulgulara bakmak zorunda kalacaktı. Tarihe, geçmişe baktığımızda olan biteni anlamak için *"genlerin, hormonların ve organizmaların etkileşimini anlamak"* bilakis gerekli ve zorunludur. Meğer ki, bir yaratılışçı eliyle bir patlama, patlamanın ardından birkaç gecede bugün bildiğimiz şekliyle evren, dünya, canlılar ve nihayet insanın oluşumu tamamlanmış, olmakta olanı da bir "yazgı" olarak kabul etmeyeceksek!

KÜLTÜR, TARİH VE EVRİM

Kaldı ki, Harari' nin kendisi de zaman zaman biyolojiye, biyolojik verilere bakmak zorunda kalıyor. Hem de tarihsel olayları anlamak için *"genlerin ve hormonların etkileşimini anlamak yetmez, fikirlerin, hayallerin, fantezilerin etkileşimini hesaba katmak gerekir."* dedikten, bir kaç cümle sonra; *"Bu Homo Sapiens'in ve insan kültürünün biyoloji yasalarından muaf olduğu anlamına gelmez. Biz hâlâ hayvanız ve fiziksel, duygusal ve bilişsel becerilerimiz hâlâ DNA'mız tarafından şekillendiriliyor"* demektedir. Peki hayaller ve fantezi-ler nerde? Sanırım, fantezi olan *"biz hâlâ hayvanız"* cümlesinde saklı! İlk cümlede "fikirler, hayaller, tarihler" biyolojik olandan ayrı bir kategori olarak ortaya konmuştur. Ancak aslında, onları belirlediği gibi onlardan etkilenen 'hayvan' tarafımız bu kategoriyle ayrışmaz bir bütünü oluşturur ve 'bilişsel devrim'in kurduğu ayrımı geçersiz kılar[3].

Asya'da yaşayan ve Homo erectus olarak sınıflandırılan Java Adamı ve Pekin Adamı, kıtalara ayrılmadan önce ana kara Afrika kıtasında ilk olarak ortaya çıkmış olan Homo Ergaster'in torunlarıdır. Ara form olma potansiyeline sahip her fosil eninde sonunda ya Homo ya da Australopithecus (iki arka ayağı üzerinde duran, dik yürüyen şempanze- A.K) olarak sınıflandırılıyor[4]. Türler, herhangi bir tek çiftten değil ama aynı koşulların etkisine uğramış bütün bireylerden ve bir de belki de geriye (ataya) dönüş ilkesinin desteğiyle türemişlerdir... İnsan ırkları da benzer biçimde üremiştir: Değişmeler, canlının karşı karşıya kaldığı değişik koşulların doğrudan etkisiyle ve herhangi bir doğal seçme biçiminin dolaylı etkisiyle gerçekleşir[5].

Türlerin ayrımı, sınıflandırılması, genel olarak biyolojik ve özel olarak Gregor Mendel'in isim babası olduğu, genetik araştırmaların sonuçlarına göre yapılabiliyor. Görüldüğü gibi, çok hücreli bir yaşam formunun insan ya da hayvan olarak sınıflandırılabilmesi bilimsel verileri yok sayarak, fantezi ya da hayal ile yapılamıyor, yapılamaz. Korkarım, Yoval Noah Harari'nin, tarihçi kimliğiyle yazdığı Sapiens ve Homo Deus çalışmaları, Eric Hobsbawm'ın ifadesiyle, "IRA'nın kimyasal gübreyi bir patlayıcıya çevirmeyi öğrendiği atölyeler gibi bomba fabrikası"[6] olarak işlev görüyor! Tabii, biz izin verirsek!

---

1 Aristofanes' in MÖ.414' de ilk kez Dionysia Şenliklerinde oynanan oyunu Kuşlar'da, Güvendost' tan Jurnalciye öğüt.

2 Yoval Noah Harrari, Hayvanlardan Tanrılara SAPİENS, Kolektif, 11.Bası, 2016.

3 R. Dawkins, Gen Bencildir, Çev. T. T. Bilgin, Uygar Polat, Kuzey Yayınları, 2017.

4 R.Dawkins, Yeryüzündeki En Büyük Gösteri, Evrimin Kanıtları, Çev. K. İpekdal, B.D. Özpolat, Uygar Polat, Kuzey Yayınları, 2010; *"Pek çok fosil örneğine sahip olduğumuz Homo ergaster/erectus, bugünkü Homo sapiens'le iki milyon yıl önceki Homo habilis arasındaki yolun yarısını simgeleyen ve artık kayıp halka olmayan çok ikna edici bir halka. Homo habilis de, yukarıda bahsettiğimiz gibi kendisini dik yürüyen bir şempanze olarak tanımlayabileceğimiz üç milyon yıl önceki Australopithecus'dan sonraki muhteşem halka."*

5 Charles Darwin, İnsanın Türeyişi, Çev. Sevim Belli, Onur Yayınları.

6 Eric Hobbsbawn, Tarih Üzerine, age.

FIRTINA

■ EFE EĞİLMEZ

Nietzesche tanrının ölümünü ilan ettiğinden, ya da Marx diyalektik maddeciliğin doğumuna ebelik ettiğinden beri insan, Dostoyevski'nin o meşhur vecizesini, "Eğer tanrı yoksa her şey mubahtır" sözünü yaşamına egemen kılmaya çalışıyor sanki.

Avni Arbaş

"Eskiden: "İnsan dilediği gibi değil,- Tanrı'nın istediği gibi yaşar," denirdi. Şimdi Tanrı yok. Yine de insan dilediği gibi yaşayamıyor..."
İlya Ehrenburg, Fırtına

Egemenlik gökyüzünden yeryüzüne indiği günden beri işler bir hayli karıştı. Göksel olan, yerini maddi olana bırakırken başını yukarı doğru kaldıran insan kara kara bulutlar, bir fırtına başlangıcını andıran grimsi bir gökyüzü ile karşılaştı. Bu gökyüzüne Tanrı diyoruz. Ve katiline de "İnsan". Elbette burjuva insancıllarının (hümanistlerinin) algıladığı türden, yani biyolojik bir canlı olarak, sadece yaşadığı için insan olarak nitelendirilen insan değil bahsettiğimiz: yaşamın değiştirici/dönüştürücü gücü olan insan. Ya da dilerseniz şöyle diyelim: sorumluluklarına sahip çıkan bir canlı olarak insan.

Şüphe yok ki bu sorumluluklar, bireyin kendi kendisine yüklediği sorumluluklardır. Kimi kokuşmuş toplumsal normların güdümüne sokulmuş bir bireyi, tam manasıyla insan olarak sayamayız; her türden bağımlılık ve yükümlülük ilişkisinden arınmış bir insandır bu "İnsan". Ne var ki çok iyi bildiği bir şey vardır onun: insanlığın bir parçasıdır ve kendini ondan, onu kendinden bağımsız düşünemez.

TANRININ ÖLÜMÜ

Nietzesche tanrının ölümünü ilan ettiğinden, ya da Marx diyalektik maddeciliğin doğumuna ebelik ettiğinden beri insan, Dostoyevski'nin o meşhur vecizesini, "Eğer tanrı yoksa her şey mubahtır" sözünü yaşamına egemen kılmaya çalışıyor sanki. Tanrının yüklediği sorumluluklar insana dar geliyordu. Tanrıyı öldürüp onun

elbisesini üzerine geçiren insana ise bu elbise bol geldi, insan çırılçıplak kaldı. Mütemadiyen yeni bir elbise, yeni bir kimlik arayışının sebebi biraz da bundandır. Tanrısızlığın çırılçıplak bıraktığı insan, göklerde parıltısını gördüğü fırtınanın altında geceleri belki de üşüyordur...

Şüphesiz ki insan güdümlü bir varlıktır ve büyük Aydınlanma düşünürü Kant, insan için en aşağılayıcı olanın, aklını bir başkasının güdümüne sokması olduğunu söylüyordu. Öyleyse denilebilir ki, mesele insanın tanrısız kalması, yani herhangi bir etik değerden yoksun kalması değildir. Sorun tanrının buyruğundaki insanın, *insanın buyruğundaki insana* dönüşememesidir. Kulağa korkutucu gelebilir... Ancak kastımın, insanın bir başka insanın ya da insan grubunun boyunduruğuna girmesini salık vermek olmadığını söylemeliyim. Hem buyruk başka, boyunduruk başka şeydir... Kast ettiğim, tanrısal sorumlulukları reddedip kendisine yeni bir yaşamın kapısını aralayan insanın, kapıdan içeri adım atamaması ya da sık sık evin başına yıkılmasıdır... Aristoteles'ten beri bireyin toplumsal bir varlık olduğunu biliyoruz: insanın buyruğundaki insan; tüm insanlıktan sorumlu ve tüm insanlığa karşı sorumludur.

HERKESTEN SORUMLU OLMAK

Kimi pek "özgürlükçü" bireyciler, bu savların baskıcı, tahakkümcü ve bireyi, bir "Büyük Mekanizma"nın altında ezen savlar olduğunu iddia edebilirler. Ben de onlara derim ki, ya bireyi fırtınaların ortasında yapayalnız bırakacaksınız, ya da onu toplumsal olanın içinde fırtınalarla mücadele etmeye çağıracaksınız. Don Kişot, öyle ya da böyle, mücadele ettiği için bugün hâlâ "İnsan"ı temsil edebiliyor; Hamlet yalnızca babasının intikamının peşinde koşan bir delikanlı olsaydı, emin olun hiçbir değeri kalmazdı. O, bir siyasi suikastın peşine düşen aydın bir kimse olduğu için yıllardır ortak belleğimizde yer almayı başarabiliyor. Çelişkili/ikircikli tavrı ve en nihayetinde başarısızlığa uğramasının bir noktadan sonra önemi yoktur. Hamlet, bir siyasi suikastın peşinde giderken yalnızca kendi soyunu savunmamıştır; o, tüm insanlık soyunu savunmuştur. Shakespeare'in ve bu unutulmaz karakterinin muazzam başarısı biraz da buradadır.

Öyleyse Montaigne'in şu sözlerine yeniden bakmalı:

"(...) delilik ediyorsam, bundan zarar görecek başkası değil, benim; çünkü bu öyle bir delilik ki bende başlayıp bende bitiyor, hiçbir kötülüğe yol açmıyor."

Başta doğruluğunun su götürmediğini düşüneceğimiz bu sözler, ardında derin bir yanlışlığı yahut eksikliği barındırıyor: çoğu kez eylem ve düşüncelerimizden ve dolayısıyla bunların sonuçlarından yalnız kendimizin mesul olduğu sanısına kapılırız. Oysa gerçekte tüm eylemlerimiz ve düşüncelerimiz, bizim dışımızda gelişen tüm eylem ve düşüncelere neden-sonuç ilişkisi içerisinde bağlıdır. Montaigne bu düşünceyi öne sürerek, bireycilerin kulağına kolaycılığın o tatlı ezgilerini fısıldadı. Gerçekteyse durum bambaşkaydı. Tanrı ölmüş, insan yeryüzüne fırlatılmıştı ve artık "özgürdü". Sartre'a kulak verelim:

"İnsan özgür olmaya mahkûmdur. (...) Çünkü yeryüzüne geldi mi, dünyaya atıldı mı bir kez, artık bütün yaptıklarından sorumludur."

Yine başka bir yerde,

"Demek ki yalnızca kendimden değil, herkesten sorumluyum. Kendime karşı sorumlu olunca, herkese karşı da sorumlu oluyorum. Seçtiğim belirli bir insan tasarısı kuruyorum, yani kendimi seçerken gerçekte 'insan'ı seçiyorum."

Don Kişot, öyle ya da böyle, mücadele ettiği için bugün hâlâ "İnsan"ı temsil edebiliyor; Hamlet yalnızca babasının intikamının peşinde koşan bir delikanlı olsaydı, emin olun hiçbir değeri kalmazdı. O, bir siyasi suikastın peşine düşen aydın bir kimse olduğu için yıllardır ortak belleğimizde yer almayı başarabiliyor.

Fransız Devrimi ile beraber ete kemiğe bürünen burjuva aydınlanmacılığı, bizzat aydınlanmanın savunucusu olan sınıfın, yani burjuvazinin ihanetine uğradığında, yalnızca Montaigne'in benci dünya görüşü değil, aydınlanmanın bayrağı da yerlerde sürünmekteydi: aydınlanma burjuvaziye bol gelmişti.

Sartre, Montaigne'in bireyselci, burjuva insancıl yaklaşımına karşın, geneli, tüm insanlığı kapsayan bir mantık geliştirmişti. Peki ama Montaigne'den Sartre'a, arada geçen bu üç yüz yetmiş küsur yılda neler değişmişti? Burjuva aydınlanmacılığının fitilini ateşleyen ve feodal/dinsel normların karşısına, bireyin bağımsızlığını koyan Montaigne, şüphe yok ki Kant'ların, Hegel'lerin, Diderot, Rousseau, Montesquie ve Voltaire'lerin öncüsüydü. Fransız Devrimi ile beraber ete kemiğe bürünen burjuva aydınlanmacılığı, bizzat aydınlanmanın savunucusu olan sınıfın, yani burjuvazinin ihanetine uğradığında, yalnızca Montaigne'in benci dünya görüşü değil, aydınlanmanın bayrağı da yerlerde sürünmekteydi: aydınlanma burjuvaziye bol gelmişti.

AYDINLANMANIN BAYRAĞI

Aydınlanmanın bayrağını yerden kaldıracak olan Marksizm oldu. Sartre'a göre felsefenin üç dönemi vardı: Descartes ile Locke dönemi, Kant ile Hegel Dönemi ve Marx ile Engels dönemi. Bireyin tek başına, yalnızca zihinsel olarak "aydınlanamayacağı" belli olmuştu: öyleyse artık aydınlanma, ancak toplumsal mücadele ile var olabilecekti. Felsefenin bu son dönemi, yani Marx ve Engels dönemi, bireyci aydınlanmacılığın sonunu ilan ediyor ve insanın, tüm insanlığa bağlı olduğunu muştuluyordu.

İnsan diyorduk... Öyleyse bir hatırlatmada bulunmalı: insan da diğer tüm canlılar gibi bir "habitat"ta yaşar. Ve onu hayvanlardan ayıran başlıca ayırt edici özelliklerinden olan konuşma ve düşünebilme yetisi, aynı zamanda insanın en büyük yükü ve sorumluluğu anlamına gelmektedir. Çünkü yalnızca eylerken değil, konuşmaya başladığımız anda, değiştiriyoruz, savladığımız şeyi, tüm insanlığa öneriyoruz demektir. Bilgelerin az konuşması da bundandır: konuşurken dahi ne denli büyük bir sorumluluk yüklendiğini biliyor olmak, en büyük bilgeliktir.

Hatta bırakalım eylemeyi ve konuşmayı, inanç ve düşünce özgürlüğü olarak savunulan şey de tam olarak budur. Elbet herkesin istediği inanç ve düşünceyi benimseme hakkı vardır. Ancak bu, iddia edildiği gibi bireysel bir mesele değildir. Camiye ya da havraya gidiyorsam, herkese, tüm insanlığa bu kutsal mekanlara gitmesini salık veriyorum demektir. Ateistsem, herkesin ateist olmasını... Savaş kışkırtıcılığı yapan bir kimse, savaş çıkartmıyor, hatta "karıncayı bile incitmiyor" olabilir. Ne var ki onun o mezalimli düşünceleri barışı incitiyordur. Şu yadsınamaz: hiçbir düşünce ve hiçbir eylem, yalnızca bireysel değildir. Ya da Dostoyevski'nin dediği gibi:

"İnsan herkes karşısında her şeyden sorumludur."

Üstelik artık Tanrı ölmüş, o eski anlamıyla birey, gömülmüştür. Gökyüzündeki fırtına dinmiş, bulutların ardında mavi bir gökyüzü belirmiş, yeni bir çağ başlamıştır. Şüphe yok ki, bu yeniçağın fırtınasını, "insan" kopartacaktır...

DOKSAN BEŞ TEZ

Doksan Beş Tez, Martin Luther, Çeviren: C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Laîk din insanı Martin Luther'in gerici kiliseye karşı mücadelesi!

Kilise çatısı altındaki dini örgütlenmeyi yozlaşmaktan kurtarma hareketi!

Yoksul köylülerin öbür dünyayla meşgul ederek sömürülmesine karşı çıkış!

130 yıl süren din savaşlarında 15. yüzyıl başlarında başlayan "Dinde Reform" –Dinde Yeniden Biçimlendirme-!

Diyalektiğin babası Hegel'e göre; modern dünyada özgürlük yolundaki en önemli adım.

***

Luther, bir dinbilimci (teolog). Hayatını ve özgür aklın var olabilmesi için verdiği mücadeleyi "bilmeye ihtiyacımız var" diyeceğimiz devrimci. Alanında en ileri eğitimi alıyor. Luther, Roma'da katıldığı bir Katolik kilisesi konferansına delege olarak katılır ve "rahiplerin yozlaştığına bizzat şahit olur." 1517 yılında Hıristiyanlık tarihinin kırılma anlarının birinin merkezinde yer alır. Aynı yılın Ocak ayında Seçici Prens tarafından, Şato Kilisesi'ndeki, adanmışlığın yıldönümü için düzenlenen törene davet edilir. Törende "endüljans"ları eleştirir, işte o zaman kırılma anını yaşar.

Belki soracaksınız bana, niye okudun "Doksan Beş Tez"i diye? Söyleyeyim: **öncelikle ve ilkin Orta Çağı'nı yaşadığımız ülkemin, din simsarlarınca nasıl sömürüldüğünü kıyaslamak için... Ve daha başka nedenleri var sayamadığım!**

Peki eleştirdiği "endüljans" nedir? Endüljans, "Hıristiyanlık tarihinde ilkin üçüncü yüzyılda şehit olmayı göze alanlara ve esir düşen itirafçılara, daha sonra işkence altında inancını reddeden günahkârlara uygulanmış. Kişi özel bir dua ederek, belirlenmiş kutsal bir mekânı ziyaret ederek ya da hayır işleri yaparak endüljans hakkını kazanır, böylece günahlarının karşılığı olan 'geçici' cezaları bağışlanırmış. Ancak Orta Çağ'ın (M.S. 476-1453) sonuna doğru endüljanslar suistimal edilmeye başla(n)mış, özellikle din adamlarının para karşılığında insanların günahlarını bağışladığı, bir kazanç kapısı olarak görülmüş."

Endüljans, bir yerde "Günah Affı Belgesi" diye de adlandırılabilir.

Luther, "1517'nin Ekim ayının son gününde, tarihte Doksan Beş Tez adıyla geçen, endüljans satışının Kutsal Kitap'a ve Mesih'in vaaz ettiği inanca aykırı olduğunu savunan tezlerini yayınladı."

***

Bugünden, özgür aklın egemenliğinde bir Dünyadan baktığımızda, bu tezleri okuduğumuzda ilk anda çok basitmiş gibi algılanabilir. Ki, insansoyu bu düşünme ve algılama düzeyine nice acılar çekerek geldi. Nice düşünürlerin kendisini feda edişiyle ulaştı.

Luther'in başlattığı bu adım, ardından sürdü de günümüze aydınlık geldi!

***

"Doksan Beş Tez", Katolik Kilisesi'nin Avrupa'daki siyasî gücünün zayıflamasında önemli bir etken olarak kabul edilegelmiştir. Avrupa'daki güç, mülk ve iktidar sahiplerini değiştiren bir hareketin başlangıç belgesidir de denilebilir.

***

Rahip Luther, "Doksan Beş Tez"le "Kilise"nin, "Dünyasal yaşam"ı bırakıp, kendi konusuna "din"e eğilmesini ister. Ama "Kilise", otoritesinin sarsılmasına ve giderek yıkılmasına neden olacak bu isteği, karşılıksız bırakmaz! Luther'in "Kilise'den aforoz edilmesine" karar verir ve uygular. Böylece Luther, kişisel özgürlüğünü kazanır ve "arkadaşlarına yazdığı mektupların altına imza olarak artık 'Azat Edilmiş, Özgür' anlamında 'Eleutherios' yazar."

***

Belki soracaksınız bana, niye okudun "Doksan Beş Tez"i diye?

Söyleyeyim: öncelikle ve ilkin Orta Çağı'nı yaşadığımız ülkemin, din simsarlarınca nasıl sömürüldüğünü kıyaslamak için... Ve daha başka nedenleri var sayamadığım!

■ **MUTAHHAR AKSARI**

Luis Cranach'ın Martin Luther tablosu

TEFRİKA: PARODİ DENEMESİ YA DA HAT SANATINA ALTERNATİF BİR SON ÖRNEĞİ

BENİ ÇÜRÜK ÇUKURLARDA - 4

■ UBEYDULLAH GÜNEL

İdris, sabah mahmurluğunda bakkala şeker almaya gidip de şekerin kalmadığını öğrenen çocuk hüznüyle Zafer'in yüzüne baktı. Bakar bakmaz da Zafer'in kendisiyle ilgilenmediğini, insanlara "ablacım sen şöyle, abicim sen bir arkadaydın, demin gördüm, kaynama yapmayalım," diye uyarılarda bulunduğuna şahit oldu.

Salvador Dali

Nurdiyar'ın kulaklarından çıkan pisliği ve etrafa yaydığı kokuyu oradan buradan duyan ahali, üstüne bir de aksakallı dedeye kalkan elin taş olduğunu da duyunca sabahın körü gecenin dibi demeden merakla Zafer'in evine koşturdu. Öyle ki bir ucu turnalarla birlikte göle doğru iniyordu bu mahşeri kalabalığın, diğer ucu başını alıp gitmiş, koyun sürüsü gibi ceviz ağacının ötesindeki düz duvara tırmanıyor, bir başka ucu da sıkış tepiş bir halde sundurmanın altında, pırıl pırıl parlayan kocaman gözlerle kapının açılmasını bekliyordu.

İdris kalabalığın arasından mahşerin atlısı gibi, ite kaka, canhıraş sıyrıldı da içeriye atıverdi kendini. Atar atmaz da, "Bok var geliyorsunuz buraya, bok var!" diye söylendi. Yavrusunu kartal kapmış yılan gibi bedenlere sürtünerek, eline kimin kalçası kimin bacağı kimin memesi değdiğine aldırmadan leş kokan odaya biraz daha yaklaştı. Varacağı yere vardığında nefes nefese, kendisine nefretle bakan insan yığınına dönerek, "Ayıp değil mi kardeşim! İnsanları rahat bıraksanıza!" dedi.

Der demez içeriden Zafer bakkala şekere almaya giden sümüklü ço-

cuk çapaklarıyla kapıda beliriverdi. "Hayrola!" diye diklendi İdris'e.

"Şu kalabalığa bak Zafer," dedi. "Kov gitsin şunları, delirmiş bunlar!"

"Dur, dur ben şimdi hallederim!" dedi Zafer. Sonra kalabalığa dönerek, "Lütfen tek sıra olalım. Ablacım abicim, hâlâ sıra olmayı, herkesin hakkına rıza göstermeyi öğrenemediniz mi?" diye bağırdı.

İdris, sabah mahmurluğunda bakkala şeker almaya gidip de şekerin kalmadığını öğrenen çocuk hüznüyle Zafer'in yüzüne baktı. Bakar bakmaz da Zafer'in kendisiyle ilgilenmediğini, insanlara "ablacım sen şöyle, abicim sen bir arkadaydın, demin gördüm, kaynama yapmayalım," diye uyarılarda bulunduğuna şahit oldu.

Sonra yine bir harala gürele başladı. Adamlardan biri odanın penceresinden Nurdiyar'ı göstererek, "Aha vallaha gördüm, kızın kulaklarından sicim sicim boncuk boncuk ıslak ıslak şeyler çıkıyor," diye bağırınca ahali hep birden odanın kapısına yükleniverdi. Sonra içeri girenler aniden kaçışmaya, burnunu ağzını elleriyle tülbentleriyle o an ellerine ne geçerse onunla kapatmaya çalıştı ama fayda etmedi. Kokuyu duyan mayıştı, uyuştu.

Nurdiyar'ı görenler görmeyenlere ahlar vahlarla yakınmalar sızlanmalarla odanın içerisindeki beyaz ışıktan, Nurdiyar'ın yüzündeki nurdan, uhrevi kokudan, mucizevi seslerden uğultulardan söz ediyorlardı.

Bunları işitenler sabırsızlıkla içeri doğru girmeye çalışıyor, önündekileri ezip geçebilenler pencerenin kenarından görebilirse görüyor, göremezse önündekinin eline 100 lira sıkıştırıyor, ardından da içeri girip Nurdiyar'ı görünce merakını gidermenin sevinciyle dışarıya doğru seğirtiyor, seğirtirken bir kenarda durup duran Zafer'i görünce, "bu odaya bir çıkış kapısı açın ki ziyaret edenler oradan çıksın. Yoksa böyle çok izdiham olur benden söylemesi," diyerek akıl veriveriyordu.

Evin içine giren birkaç kişilik gruplar da salona girdiler mi önce ağızlarını burunlarını kapatıp çıkar gibi yapıyor, birkaç dakika sonra kokuya alışınca manda gibi oldukları yere yatıyor, dedikodunun dibine vuruyorlardı.

O kalabalık arasında Zafer'i gözden kaybeden İdris hantır hantır her yerde onu arıyordu. Bulunca o kalabalığın arasından çekip aldı Zafer'i.

"Bana bak," dedi davudi bir sesle, "bu işin bir tek yolu var!"

Merakla İdris'in yüzüne baktı Zafer. Neymiş gibisinden bir kafa göz işareti yaptı.

"Bu kokudan kurtulmak istiyorsan şu kızı bir an önce banyoya sok! Ondan sonra da bir doktora falan götürelim. Yoksa böyle ahmaklarla çok uğraşırsın daha!"

"Sen aklını mı kaçırdın İdris! Nurdiyar bana Sabriye'nin emaneti. Ölmeden önce onu yıkamamamız gerektiğini, yıkarsak başımıza bin türlü belanın geleceğini söyledi. Vardır bir hikmeti bunun da. İnsan bereketiyle gelir a dostum, bu insanlardan ne zarar gelir Allah aşkına?"

"Ne bereketi, ne insanı be adam! Kafayı mı yedin! Günlerdir su yüzü görmemiş kız! Ondan kokuyor!"

"Sen aksakallı dedenin dediklerini duymadın mı yoksa? Nurdiyar'a musallat olmuşlar."

İdris tam yanıt verecekti ki, ziyaretçilerden biri Zafer'in yanına yaklaşıp onu bir kenara çekiverdi.

"Bence bir liste yapmanız icap eder. Gelenlerin ismini sabahtan bir kâğıda yazarsanız gün içinde teker teker isimler okundukça insanlar da içeriye girip ziyaretlerini gerçekleştirirler."

"Valla doğru söylüyorsun," dedi Zafer.

"Nereden düştüm lan buraya, bir tane akıllı yok yemin ederim! Ben gidiyorum Zafer, ne halin varsa gör!" diye bağırdı İdris. Kalabalığın şaşkın bakışları arasında hızlıca çıkıp gitti.

Sonra topu mezarlığa kaçan bir çocuğun karanlığı küfre boğması gibi bir karanlık hâsıl oldu. Gökyüzünü kaplayan kara karanlığın içerisinde binaların arasından hınzırca ilerledi İdris. İlerledikçe kerpiç duvarlarla çevrili kargacık burgacık sokakları, rüzgârda zangırdayan paslı tenekeleri, simitçileri, bozacıları, çöp kutularını, kapı önlerinde çekirdek çitleyen mayasıl ağızlıları geride bırakarak Zaferlerin evinin arka kısmına Nurdiyar'ın odasının olduğu yere geliverdi.

Ziyaretçiler elini ayağını Nurdiyar'ın etrafından çekip de gece ve sessizlik kendini iyiden iyiye belli edince kilere girmiş morcivert fare hissizliğiyle aralık camdan ilk önce koca kafasını ardından da omuzlarını, ardından bira göbeğini, en sonra da ayaklarını içeri atıverdi. Atıverdi ama belki gitgide daha da artan ve odanın her bir köşesine sinen koku, belki Nurdiyar'ın kulaklarından akıp da her yere saçılan pisliğe bastı da ayağı kaydı ve burnunun direği oracıkta kırılıverdi.

Derken gözlerini yavaş yavaş kapanır buldu İdris. Oracıkta uykuya daldı. Ayıldığında karşısında siyah takım elbiseli iri yarı bir adam gözlerini üzerine dikmiş, onu izliyordu.

Tam o sırada dışarıdan bir darbuka sesi geldi hafifçe, geldi ve kayboldu.

(SÜRECEK)

DÖRT BİN YILLIK BİR KENT: Tyana / Kemerhisar

■ **DAVUT KÖKSOY**

Eşimin köyü olan Kemerhisar'a ilk gidişim 38 yıl öncesiydi. Gittiğimde gözüme çarpan ilk şey Su Kemerleri olmuştu. Niğde/Bor'a bağlı olan Kemerhisar'ın tarihi dört bin yıl öncesine dayanıyordu. Yine ilk gittiğimde dikkatimi çeken şeylerden biri yıllar önce yapılmış olan evlerin duvarlarında su kemeri taşlarının olmasıydı. Kısa bayram ziyaretlerinde bulunmam nedeniyle fazla konuşamadığım yerli halkla bu yaz 45 gün boyunca bulduğum her fırsatta konuştum. Esnafla, belediye başkanıyla çok önemli konuşmalar yaptım ve bu yazıyı yazmaya karar verdim.

Tyana (Kemerhisar) antik kentinde kazı çalışmaları bundan 19 yıl önce başlamış. Bulunan ilk eserler Niğde Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmiş. Bazen ara verilen kazı çalışmaları halen devam etmektedir. Son zamanlarda AA muhabiri Abdullah Özkul'un bildirdiğine göre 4. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen ve örneğine çok az rastlanan sekizgen planlı bir kilise kalıntısı bulunmuştur. Kilisenin yanı sıra bu döneme ait sikkeler de bulunmuştur.

KEMERHİSAR'IN TARİHİ

Kapadokya'nın güney kentlerinden olan Tyana, bulunduğu bölgenin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Tyana önemli su kaynaklarına sahip ve yarı engebeli bir coğrafya üzerinde yer alan yaklaşık 8 metre yüksekliğinde bir höyüğün üzerinde kurulmuştur. Bu höyüğün adı "Semiramis Tepeleri" olarak geçmektedir. Günümüzde Bor'a bağlı olan Kemerhisar kasabasının bulunduğu yerleşim yeridir.

Antik yazar Strabon bu yerleşim yerinden bahsederken Mazaka (Kaisareia/Kayseri) ile birlikte Kapadokya'nın iki önemli kentinden biridir der. Tyana kuzeydeki ve güneydeki kentler arasında stratejik bir öneme sahiptir. Bu nedenle M.Ö. 2 bin yılının ilk yarısından itibaren birçok siyasi otoritenin dikkatini çekmiştir.

Kentle ilgili en erken bilgiler Hitit kaynaklarında yer almıştır. Kentin adı bu kaynaklarda, Tuwanuwa/Tuanuua olarak kayıtlara geçmiştir.

Hitit hükümdarlarından Telipinu, II. Tudhalya ve II. Muvattali dönemlerine ait yazılı tabletlerde bulunan bilgilere göre kent ilk Hitit hükümdarı I. Labarna tarafından fethedilmiştir. Hitit İmparatorluğunun yıkılışına kadar merkezi yönetime bağlı olarak kalmıştır.

Hitit kaynaklarından sonra kentle ilgili bilgiler Yeni Asur kaynaklarında geçmektedir. Bu kaynaklara göre ise kentin adı Tuwana/Tuhana'dır. Kral Warpalawas (M.Ö. 745-710) döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Daha sonra 200 yıl süren Pers egemenliği döneminde kent Kapadokya (Katpatuka) Satrapı (Satrap Perslerde vali yerine kullanılan bir terimdir) tarafından yönetilmiştir. Bu dönemin yazarlarından Ksenophon, M.Ö. 401 yılında gerçekleşen Pers taht savaşını anlattığı "Anabasis/Onbinlerin Dönüşü" adlı eserinde Tyana'dan "Dana" ismiyle bahsetmiş ve kentin zengin ve kalabalık bir kent olduğunu belirtmiştir.

Tyana, Hellenistik Dönemde (M.Ö. 323-146) sırasıyla Eumenes, Nikanoros, Antigonos, Seleukos ve Kapadokya Kralları Ariarathes Sülalesi (M.Ö. 331-96), Ariobarzanes Sülalesi (M.Ö. 96) ve Arkhelaos Sülalesi (M.Ö. 36 M.S. 14) tarafından yönetilmiştir.

Tyana, Roma İmparatorluğu döneminde bu bölgeye atanan valiler tarafından yönetilmiş olup ilk atanan valiler para işlerinden sorumludur. Vespasianus döneminden sonra doğuda gelişen Armenia ve Part devletinin akınları karşısında Kapadokya tampon bölge haline gelmiştir.

KLEOPATRA'NIN YÜZDÜĞÜ HAVUZ

İmparator Traianus dönemiyle birlikte bölge daha çok askeri meziyetlere sahip valiler tarafından yönetilmeye başlamıştır. Bu dönemde bölgeden geçen yollar onarılmış ve bölgenin önemli noktalarına askeri garnizonlar kurulmuştur. M.S. 2. yüzyılda Tyana altın çağını yaşamıştır. İmparator Traianus'tan itibaren kentte düzenli sikke basımı yapılmıştır. İmparator Septimus Severus ve oğlu Caracalla döneminde kentin değeri daha da artmıştır. Caracalla döneminde kent koloni ilan edilmiş ve vergi muafiyeti ayrıcalığı kazanmıştır. Yine bu dönemde üç önemli yapı inşa edilmiştir. Bunlar Roma Havuzu, Roma Hamamı ve su Kemerleri'dir. Kemerhisar adı kalıntıları günümüze kadar gelmiş bu su kemerlerinden gelmektedir. Efsaneye göre Roma Havuzu'nda Mısır Kraliçesi Kleopatra'nın da yüzdüğü dillendirilmektedir.

Birinci yüzyılda yaşamış filozof Apollonius Tyana'da doğmuştur. Döneminin dünyasının önemli merkezleri Mısır, Mezopotamya, İspanya, Hindistan'ı gezen ve gördüklerini yazan Apollonius'un, kimi yazarlar Hıristiyanlığın peygamberi İsa olduğu öne sürmüştür. Hıristiyan otoritelerinin tepkisini çeken filozofun eserleri yok edilmiştir. Gizemci bir filozof olan Tyanalı Apollonius, aynı zamanda hekimdi ve tarihin ünlü vejetaryenlerindendi.

Tyana 810 yılında Abbasi Halifesi Harun Reşit ve 830 yılında Halife Mermin tarafından ele geçirilmiş ve 835 yılında kent Bizans'a bırakılmıştır. Abbasiler döneminde kente bir cami inşa edilmiştir. Kent tam olarak 11. yüzyılda Türk egemenliğine geçmiştir. Yerleşim yerinin adı önce Kilisehisar ve daha sonra Kemerhisar adını almıştır. 11. Ve 13. yüzyıllarda Kilisehisar sırasıyla Büyük Selçuklu, Danişmendoğulları, Anadolu Selçuklu, İlhanlı, Karamanoğulları Beyliği idarelerinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'na geçmiştir.

Tyana 19 ve 20. yüzyıllarda Ramsey, Kinnier ve Texier gibi gezginler tarafından ziyaret edilmiş, kentin konumu, bulunduğu coğrafya için önemi, Su Kemerleri ve Kilikya Kapıları ile olan ilişkisi hakkında bilgiler ortaya konmuştur.

İlk kazı çalışmaları 1946 yılında su müdürlüğü tarafından Roma Havuzu'nda gerçekleştirilmiş ve o tarihe kadar tamamen toprak altında olan yapı ortaya çıkarılmıştır. Bilimsel kazılar 1982 yılında Prof. Dr. Uğur Silistreli başkanlığında başlatılmış, 1990-95 yıllarında Prof. Dr. Aliye Öztan başkanlığında Roma Havuzu'nun bulunduğu Köşk Höyük'te kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Tyana'nın Neolitik Dönem'den beri yerleşim yeri olduğu tespit edilmiştir. 1984-86 yıllarında antik kentin bulunduğu Ambar Tepe'de Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu başkanlığında iki dönem kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kent Türk bilim insanlarının yanı sıra yabancı bilim insanlarının da dikkatini çekmiştir. 1996-98 yıllarında Prof. Dr. Dietrich Berges başkanlığında Alman bir ekip, Padova Üniversitesi'nden Prof. Dr. Guido Rosada başkanlığında İtalyan bir ekip tarafından da 2002-2014 yıllarında kazı çalışmaları sürdürülmüştür.

2016 yılından itibaren Tyana Türk kazı ekibinin bilimsel çalışmalarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu amaçla Kemerhisar'da Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak eski Etiler İlkokul "Kazıevi" olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu çalışmalar Doç. Dr. Osman Doğanay ve ekibi tarafından halen sürdürülmektedir.

Nâzım Hikmet'in ŞİİRİNDE İNSAN

■ B. SADIK ALBAYRAK

Nâzım Hikmet, çağının sınırlarını zorlayan bir şairin, çağının gerçekliğinin ileri uçlarında yaşamasının ve bunun en köklü felsefi açıklamasına dayanmasının bütünlüklü bir örneğini vermiştir. **İnsanlığın kapitalist sömürüden kurtuluş çağında, sosyalizmin özgürlükçü ve eşitlikçi insan arayışını bütün boyutlarıyla kucaklamaya çaba göstermiştir. Hayatının en acılı olduğu dönemlerinde bile, bu köklü inancı sarsılmamıştır.**

En önemli eserlerinden birinin adı Memleketimden İnsan Manzaraları olan bir şairin insana bakışını tartışmak, aynı zamanda bu şiirin bütününü tartışmak anlamına gelir. Bütün sanatçıların işi eninde sonunda insanladır. En öznel yaratılar da bile, bütün insanlığa açılan kapılar bulunur. Nâzım Hikmet'in şiiri ise bütün yönleriyle merkezinde insanın durduğu bir şiirdir; bu insanın özelliklerini araştırmaya giriştiğimizde, bu şiiri vareden felsefe, dünya görüşü ve estetik anlayışla yüzyüze geliriz. Dünya görüşüyle şiirinin bu denli bütünleştiği bir başka şair bulmak imkânsız gibidir. Bu nedenle Nâzım Hikmet'in şiirindeki insanı araştırmak marksizmin insan anlayışını araştırmak anlamına da gelir.

Onun şiirindeki insanın en önemli niteliği sınıflara bölünmüş ve sınıf savaşımının içindeki bir toplumun insanı olmasıdır. Şiirine damgasına vuran büyük olayları hatırlayınca, Kurtuluş Savaşı, 1917 Ekim Devrimi, iki emperyalist paylaşım savaşı, bunun böyle olmasının tarihsel bir zorunluluk olduğunu düşünmek durumundayız. Nâzım Hikmet, çağının sınırlarını zorlayan bir şairin, çağının gerçekliğinin ileri uçlarında yaşamasının ve bunun en köklü felsefi açıklamasına dayanmasının bütünlüklü bir örneğini vermiştir. İnsanlığın kapitalist sömürüden kurtuluş çağında, sosyalizmin özgürlükçü ve eşitlikçi insan arayışını bütün boyutlarıyla kucaklamaya çaba göstermiştir. Hayatının en acılı olduğu dönemlerinde bile, bu köklü inancı sarsılmamıştır. Yalnızlığın ve ölümün kuşattığı bir ruhsallığı duyuran aşağıdaki dizelerde olduğu gibi:

ve hep aynı büyük, aynı umutlu türküyü söyleyerek
sevdiğim şehirle sevdiğim kadınlardan boyuna uzaklaşıyorum
ve hasretlerini etimin içinde işleyen bir yara gibi taşıyorum
ve bir yerlere yaklaşıyorum, bir yerlere yaklaşıyorum.

(Mart 1960, Akdeniz)

KADERİNİ KENDİ YAZAN İNSAN

Nâzım Hikmet'in şiirindeki insan, yirminci yüzyılın tarihsel gerçekliğinin ürünüdür. Kapitalist sömürünün insanlık dışı koşullarda yaşamaya mahkûm ettiği "büyük insanlık", sosyalizmle, bu koşullardan kurtuluşun öznesine dönüşmüştür. Sosyalizmin

somutlandığı bir tarihsel dönemde bu şiirin odağındaki insanı da tutsaklıktan özgürlüğe gelişiminin çeşitli yönleriyle izleyebiliriz. Kendi tarihsel yazgısını kendi ellerinde tutan bir insandır bu. Dünyanın en tuhaf mahlûku şiirinde, özgürlüğü için yeterli sorumluluğu ve mücadele yeteneğini geliştirmeyen insanın sorgulamasını buluruz. Ama bunun karşısında faşizme karşı savaşan, Küba Devrimi'ni yapan, en zor koşullarda mücadele eden insanı da anlatır. Nâzım Hikmet'in şiirindeki insan tarihsel ve toplumsal gerçekliğin yarattığı somut bir insandır. İnsan bu gerçekliğin ürünü olduğu ölçüde, bu gerçekliğin yaratıcısıdır da; insanların her türlü pratiği bu gerçekliğe etkide bulunur. Emekçi insanların bilinçli ve örgütlü mücadelesi insanı yoksulluğa, savaşa, köleliğe mahkûm eden koşulları ortadan kaldıracaktır.

Nâzım Hikmet'in şiirlerindeki insan, somut, belli bir toplumun, belli bir dönemin, belli bir sınıfın insanıdır. Şair insanlara işçi sınıfının tarafından bakar. Böyle bir saflaşmanın bilinciyle bakınca, dünyada hiç tanımadığı milyonlarca dostu vardır, hiç karşılaşmadığı binlerce düşmanı nasıl varsa. Savaşın hiç bitmediği, biçim ve araç değiştirdiği bir toplumda, şair de, bu savaşın tutsaklarından biri olarak hapse kapatılmıştır. Kanlı ikinci savaşın yerini "Soğuk Savaş" almıştır. İç savaşlar, faşist darbeler, savaşı toplumun hücrelerine kazımıştır. Daha önemlisi, kapitalist sistem insanlara bir lokma ekmek için savaş meydanını aratmayacak koşulları dayatmıştır. Bu nedenle büyük kentler, yaşamak için kıran kırana bir rekabetin, parçalanmanın, yabancılaşmanın yaşandığı savaş alanlarına çevrilmiştir.

ELLERİ VE KAFASIYLA İNSAN

Nâzım Hikmet'in şiirinde insanın iki önemli organı belirleyici bir yer tutar; elleri ve kafası. Benerci Kendini Niçin Öldürdü'de insan aklının gücüyle gökyüzündeki yıldızlar eşleştirilir.

Delikanlım!.
Senin kafanın içi
yıldızlı karanlıklar
kadar
güzel, korkunç, kudretli ve iyidir.
Yıldızlar ve senin kafan
kâinatın en mükemmel şeyidir.

Nâzım Hikmet şiirinde insanla birlikte en çok kullanılan imajlardan biri de yıldızlardır. Kant, Nâzım Hikmet'in şiirindekine çok yakın bir söyleyişle, evrendeki en hayranlık uyandırıcı iki şeyin yıldızlar ve içindeki ahlak yasası olduğundan söz ediyordu. Nâzım Hikmet'in şiirindeki bu ortaklık Aydınlanma'yla bir ortaklıktır aynı zamanda. Aydınlanma, insan aklına güveniyordu, Nâzım Hikmet'te insan aklına güvenle birlikte, bu güveni tarihsel olarak haklı çıkartacak bir insan pratiği devreye girer. İnsanın eylemiyle toplumu dönüştürmesinin, sosyalist devrimin verdiği güvenle son derece iyimserdir.

Ellerinize ve Yalana Dair şiiri, ellerin emek sürecindeki öneminden yola çıkarken, onu özgürlüğün veya tutsaklığın sorumlusu olarak da görür. Ellerin insana yararlı bir üretimin organı olabilmesi için toplumun sömürüden kurtulmuş olması gereklidir. Şair bu şiirde eller ile insanı simgeleştirir.

ellerinizden geçinen
ve ellerinizden başka her şey
herkes yalan söylüyorsa,
elleriniz balçık gibi itaatli,
elleriniz karanlık gibi kör,
elleriniz çoban köpekleri gibi aptal olsun
elleriniz isyan etmesin diyedir.

Ellerin isyan etmesi, tarihsel çıkarlarının bilincine ermiş ve siyasi partisiyle aklına kavuşmuş bir insanın eylemi olacaktır. Nâzım Hikmet'te insan aklına yüklenen anlam bireysel bir yaratıcılıkla sınırlı değildir; akıl toplumsal bir üründür. İnsanlığın daha ileriye gitmesinin olanaklarını araştıran bir akıl değerlidir, bu akıl ortak bir emeğin ürünü olarak komünist partide somutlanır.

Onlar köküdür memleketin,
dallara yürüyen su
bu kökte saklıdır.
Onlar umudun temeli,
onlar kanadı hürriyetin,
halkın aklıdır.

Şiirin devamında Elleriniz ve Yalana Dair'deki sonuçla yeniden karşılaşırız.

Öldürdüler aklı.
Ve sonra yolladılar insanları salhaneye.

Çünkü böyledir
asrımızın gerçeklerinden biri.

KIRIŞIK VE GÜZEL ALIN

Eller ile kafanın birlikteliği, üretim ile emekçi iktidarının birlikteliği olarak topluma aktarıldığında insan özgürlüğünün, barışın, gül ve ekmeğin koşulları yaratılmış olacaktır. Nâzım Hikmet, insanlığın bu yoldaki büyük deneyinin ortasında yaşadı, şiiriyle bu tarihsel arayışın imgelerini bize taşıdı. 1956 yılındaki yeni yıl şiirinde Sovyet kadınının elleri ile Sovyetler Birliği'ni kuran bütün insanların ellerini, yani emeğini birleştirir.

Stalingrad cephesinde uçağın yekesine
şahin kanatları gibi
konan eller
senin ellerin değil miydi?
Traktörlerin volanını kimin elleri

güvercin kanatları gibi
okşuyor bugün?
Ellerinin vefalı türküsünü duyan avuçlar
ellerini bir daha unutamaz bacım
Biraz daha ilerde, eller ile kafanın
yeniden buluştuğunu görüyoruz.
Ellerin büyükçe biraz,
ellerin bir hayli yıpranmış,
yani en akıllı alınlar gibi geniş
kırışık ve harikulâde güzel.

Elleri ve kafayı güzel kılan insanlık için harcanan emek, yaratılan doğru, haklı, yararlı düşüncelerdir. Nâzım Hikmet bu elleri öperek saygısını dile getirmek ister. Eski bir saygı ritüeline insanlık boyutu katarak onu çağdaşlaştırır. Yeni bir anlama kavuşturur. Burjuva kültürünün kozmetik sanayisine pazar yaratmak için insanın kâbusu haline getirdiği kırışıklar, "harikulâde güzel" çizilmektedir. Bu toplumsal nitelikli emeğe ve akla övgüdür.

Bu övgüyü hak eden bir toplumda el ve insan aklının ürünü kitap şöyle buluşur.

Vagonda komsomolcu bir kız vardı,
kırmızı başörtülü, meşin ceketli,
ve nasırlı ellerinde kitabı
Mayakovski'nin

FAŞİZMİN KAFASIZ ASKERLERİ

Ellerin önemli yer tuttuğu şiirlerden biri de Saman Sarısı'dır. Şiirin Küba'yı anlatan bölümünde emekçinin ellerinden, insana yakışan bir toplumu kuran, kendini özgürleştiren insanın ellerine geçilir. Ordan da bu ellerin sanattaki aksine. Abidin Dino'dan bu ellerin resmini yapmasını isteyen şair, şiirle yaptığı resme yeniden dikkatimizi çeker gibidir. Saman Sarısı'nda kafa imgesinin Benerci'dekinin tersine kullanıldığı bir bölüm vardır. Faşist askerler kafasızdır.

bir mangaydılar
kısa konçlu çizmeleri pantolonları ceketleri
kolları kollarında gamalı haç işaretleri
elleri ellerinde otomatikleri vardı
omuzları miğferleri vardı ama başları yoktu
omuzlarıyla miğferlerinin arası boşluktu
hattâ yakaları boyunları vardı ama başları yoktu
ölümlerine ağlanmayan askerlerdendiler yürüdük
korktukları hem de hayvanca korktukları belli
gözlerinden belli diyemem
başları yok ki gözleri olsun

Koşullar ne kadar kötü de olsa, büyük insanlığın büyük umudu vardı. İnsanlığın uzaya yapma uydular yerleştirdiği koşullarda olağanüstü güzel bir şiirle son derece kanlı, yoksul bir dünya panoraması çizen şair şiirini bitirirken sorar: "Hiç umut yok mu?" Cevap, "umut insanda" diye gelir. Nâzım Hikmet'in şiirindeki insan, insanlığın büyük umudunun, eşitlik ve özgürlük toplumu sosyalizm umudunun taşıyıcısıdır. Bu insanın soyut bir iyilikle yüklü olduğu anlamına gelmez. Bu umudun taşıyıcısı varsa, bu umudu yok etmek için, insanları sömürmek için her şeyi yapan insanlar da vardır.

Nâzım Hikmet'in şiiri bizi insana bu saflaşma içinde bakmaya davet eder. Günlük hayattaki sıradan durumlar bile bu saflaşmanın izleriyle bölünmüştür.

Dünyayı kucaklayan olağanüstü güzel şiirlerinden birinde İstanbul'dan Mektup şiirinde karısının ağzından acımanın sınıfsal niteliğini vurgular.

GEÇİCİ BİR KATEGORİ OLARAK DÜŞMANLIK

Nâzım Hikmet'in şiirinde düşmanlık kavrayışının tarihsel ve geçici bir kategori olduğunu belirtmeliyiz. O düşmanlığı istemez, sınıflı toplumda buna mecbur edilir. Barışı kurmak için savaşmak zorundadır. Pırağ'da Vakitler şiirinin, sabah bölümünde şu dizeler var

Bu dakka, bu saniye
hiç kimse bana düşman değil

Hapishanedeki, *Toprak güneş ve ben bahtiyarım* dizelerini de böyle bir anın düşü olarak alabiliriz. Prağ'da Vakitler de öyle, ama gerçeklik sosyalizme dönüşmeden, bu, düş olarak kalmaya devam edecektir. Şairin imgelemi geniştir. Yıldızlara çengel atan bu düş gücü, insanlığın evrenin uzaklarına ulaşan yürüyüşünü sınıfsız hayal etmiş ve şiirleştirmiştir. Kosmosta başka bir düşünen varlıkla karşılaşan insan,

Tovariş diyecek
söze bu sözle başlayacak biliyorum
Tovariş diyecek
ne üs kurmağa geldim yıldızına
ne petrol ne yemiş imtiyazı
istemeğe
Koka-kola satacak da değilim
selâmlamaya geldim seni yeryüzü
umutları adına,
bedava ekmek ve bedava karanfil adına
mutlu emeklerle mutlu dinlenmeler adına
"Yarin yanağından gayrı her yerde her şeyde hep beraber"
diyebilmek adına

evlerin
yurtların
dünyaların
ve kosmosun kardeşliği adına

Ressam Haydar Özay'ın kapağımızdaki "Karlı Kayın Ormanında Nâzım Hikmet" tablosunu PTT hatıra pulu olarak bastı.

KÜÇÜK BUKOWSKI SÖZLÜĞÜ

BUKOWSKI VE YALÇIN KÜÇÜK

ALİ ULVİ ÖZDEMİR

“ Bukowskiyi tanımak isteyenler ve Yalçın Küçük’le nasıl bir kitapta bir araya geldiğini merak edenler için ...”

Ve çıkar doruğuna bu dünyanın sözcüklerine dökemediğiniz acı ve öfke, pırıl pırıl bir aydınlık bahşeder size sessizce ve iyi ki Bukowski var, İyi ki Bocherini var, iyi ki Yalçın Hoca var demenize neden olur. Sonra birleştirisiniz hepsini, iğrenç çağlardan arta kalanlardır onlar, yine de kısa süreli muhteşemliklere tanık olmayı başarmışlardır, sizin çağınızda yakalayamadığınız; görüntü öyle demese de, korkunç ortaçağların dayanıklı adamlarıdır onlar, nasıl türediler onlar diye sorarsınız, böyle karanlık çağlardan yıkılmadan geçerek ve yılları arkalarında yıkılmaz eserler döke döke bırakıp, umudun ve cesaretin hırkasını örmüş, bu muhteşem adamlar...

kitapyurdu, idefix, babil.com sitelerinde satışta

akıl fikir
YAYINLARI

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Asıl dağlar üşür
Issızlığın ıslığında

Savurur rüzgâr karı
Akşamlar erer çabucak

Düşündüğün sarı sıcak
Yuvalar düş olur kalır

Nöbetlerde çocuklar
Donar birer birer

Camlar gözetleme kulesi
Yollara dökülür bakışlar

***

Beklediğimiz gelirdi
Beklemediğimiz
Gelir oldu
Beklenmeyeni
Bekler olduk biz de

***

Hepimizin boynunda haklı çıkarmaya çalıştığımız bir hayat asılı.

***

Birkaç şeyi söylemek için uzun uzun kitaplar yazmayın. Uzun uzun yazdıklarınızdan zaten insanlar yalnızca birkaç şey çıkarırlar.

***

Somun ekmek şiirler vardır
Sıcak tayın şiirler
Zor hayatlar için
Kuru peksimet şiirler vardır
Sert tütün gibi hüzünlere
Gecelerin geç saatlerine
Dizilmiş şiirler vardır
Uyak ölçü dinlemez
Ağrırlar
Anladın mı şiiri
Çam ağacı süsler gibi süsleyen şair

***

Her seçim sefer eyler
Sultan bağdada şama
Vatandaş birlik olup
Şehit verir bir alay
Öz evladını bir de oyunu
Bu oyunu sultan
Her seçim oynar
Kimesneye gına gelmez
Ahmak mıyız aç mı
Akıl fikir ermez

***

Devlet eşeğe dönünce kim binemez ki! Ama eşekten düşen ölür de derler.

***

Yaşam üç söylem
Hayaldi gerçek oldu
Gerçekti hayal oldu
Hayaldi hayal kaldı

***

Hakikat tinin para birimidir. Kimi sever, kimi aşkla sarılır, kimi yatırım yapar, kimi onunla zulmeder sömürür. Kimi itibar etmez. Bir hırka bir lokma insanı sever.

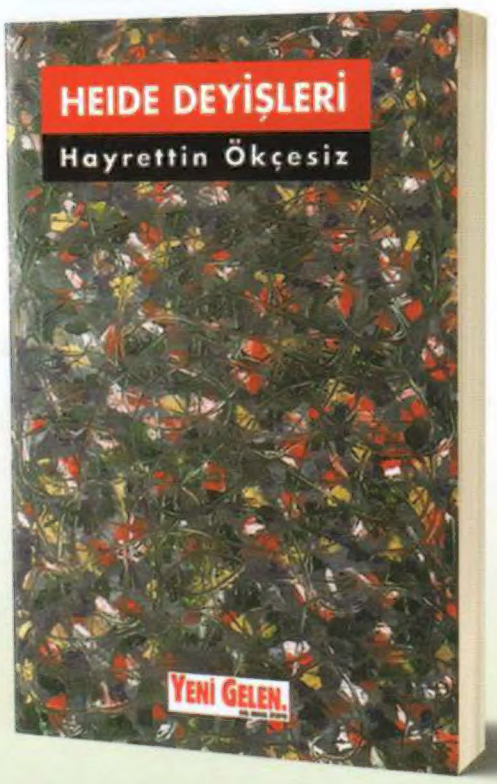

***

Çok boş bir laf
Failini arıyor
Çok bilgiç
Biri olmalı

***

Ne oldu diye sordu
Bir şey olmadı
Dedi kadın

Kadın
Bir şey olmadı dedi
Ne oldu diye sorunca tanrı

***

Bir köpek resmi vardı
Plağın üstünde
Sahibinin sesi
Yazardı
Bir de
Çocuktum
Ne geç anlıyor insan hayatı

***

Faşizm geliyorum der
Geldim demez

***

Aklımın ucunda
Bir fener
Kaybolmuş kalyonlara
Yanıp söner
Bu kaçıncı parçalanmam
Kayalıklarda
Bir umut gibi burnumda tütersin
Yeni hayat düşü yelkenlerim
Dayanır mı bu fırtınada
Ne dersin

***

Bir tiran "Demokrasinin tam anlamıyla uygulandığı az sayıda ülkeden biriyiz" derse, o ülkenin ne hale geldiğini bir düşünün siz!

***